

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
REGIONŲ PLĖTROS INSTITUTAS

IEVA KADŽIULYTĖ

Studijų programos *Lietuvių kalbotyra*
II kurso studentė

Sigito Parulskio romanų *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* teksto ir kalbos ypatumai

BAIGIAMASIS MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė
doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Šiauliai, 2020

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TEKSTO TIPAI	5
1.1. Pasakojimas ir samprotavimas.....	5
1.2. Aprašymas	7
2. LOKACIJOS KONCEPCIJA	7
2.1. Kūrinių veikėjai	8
2. 1. 1. Romano <i>Doriforė</i> veikėjai	8
2. 1. 2. Vyrų įvardijimai romane <i>Doriforė</i>	8
2. 1. 3. Vyrų aprašymai romane <i>Doriforė</i>	14
2. 1. 4. Moterų įvardijimai romane <i>Doriforė</i>	15
2. 1. 5. Moterų aprašymai romane <i>Doriforė</i>	22
2. 2. 1. Romano <i>Vėjas mano akys</i> veikėjai	24
2. 2. 2. Vyrų įvardijimai romane <i>Vėjas mano akys</i>	24
2. 2. 3. Vyrų aprašymai romane <i>Vėjas mano akys</i>	30
2. 2. 4. Moterų įvardijimai romane <i>Vėjas mano akys</i>	32
2. 2. 5. Moterų aprašymai romane <i>Vėjas mano akys</i>	35
3. KŪRINIŲ ERDVĖ IR LAIKAS	37
3. 1. Romano <i>Doriforė</i> erdvė	38
3. 2. Romano <i>Vėjas mano akys</i> erdvė	43
3. 3. Romano <i>Doriforė</i> laikas	47
3. 4. Romano <i>Vėjas mano akys</i> laikas	48
IŠVADOS	50
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	52
SANTRAUKA	56
SUMMARY	57

IVADAS

Pasak Valerijos Ramonaitės (2000, 4), grožinė literatūra yra žodžio menas, o jo objektas yra žmogaus gyvenimas, jo dvasios pasaulis. Kitaip tariant, autorius, kurdamas grožinį kūrinį, visą dėmesį sutelkia į kuriamų personažų vidinį pasaulį: išgyvenimus, būsenas, emocijas. Giedriaus Viliūno (1998) teigimu, grožinių tekstų požymis yra specifinės kalbos figūros bei teksto fiktyvumas. „Menas [...] grožinėje literatūroje atlieka estetinę funkciją“ – sako Leonora Domininka Barzdžiukienė (2003, 70). Todėl grožiniai tekstai gali paveikti skaitytojo emocijas.

Temos naujumas ir aktualumas. Sigitas Parulskis interviu metu (Žr. Mindaugas Nastaravičius, „Sigitas Parulskis: Aš nežinau, koks tas žmogus turi būti“, *15min.lt*, 2011) yra sakęs: „Mano literatūra iš tikrųjų labiau susijusi su tam tikru asmeniniu rašymu, todėl man lengva naudoti savo gyvenimo patirtį, nesunku transformuoti ją į literatūrinius siužetus“. Išties jo kūryboje, ypač romanuose, vaizduojami rašytojo kartos personažai artimi lietuviškoje aplinkoje augusiam ar gyvenusiam skaitytojui dėl rašytojo pasirinktų vaizduoti istorinių, kultūrinių, politinių aplinkybių. Jurga Katkuvienė (2003) nurodo psichologines romano *Trys sekundės dangaus* atsiradimo priežastis – autorius jautė poreikį dar kartą išgyventi patirtas kančias. Šis autorius pirmasis romanas apskritai yra sulaukęs didelio kritikų dėmesio. Leonarda Jekentaitė (2005) pagrindinį romano herojų apibūdina kaip tragikomišką. Romane komiškas neretai keičiamas juoduoju humoru dėl vaizduojamų neviltingų akimirklų. Romano *Doriforė* siužetą ji taip pat vadina tragikomišku. Mindaugas Stasiulis (2002) aptaria laiką Parulskio kūryboje. Vaizduojamas laikas autorius romanuose ar eseistikoje dažniausiai būna istorinis, pasakojamieji momentai iš Sovietų Lietuvos. Tačiau neretai kalbama ir apie dabartinę Lietuvą, kitas Europos šalis. Renata Šerelytė (2005) aptaria *Doriforėje* pastebėtas vyriškumo ir moteriškumo priešpriešas bei romano kompoziciją. Apie *Doriforės* struktūrą rašo ir Bertašavičiūtė (2010).

Nastaravičius Parulskio kūrybai – poezijai, eseistikai, romanams – aptarti parenka tokius epitetus kaip drąsus, stiprus, įžūlus, ironiškas ar sarkastiškas. Panašiai vertinami ir šiame darbe nagrinėjami romanai. Aušra Jurgutienė (2005) straipsnyje *Apie rašymą ir Parulskio „Doriforę“* atkreipia dėmesį į įvaizdžius, kuriuos įprasmina veikėjai¹. Romano *Vėjas mano akys* recenzentė Sigita Šimkutė (2010) pamini svarbiausius Parulskio kūrybos bruožus, pastebimus ir romane – cinizmą, „apkreiktą keiksmožodžiais“.² Svarbu paminėti, kad kūrinys turi paantraštę *atostogų romanas*. Šimkutė teigia, kad tokia paantraštė autorius nuteikia skaitytoją: „[t]okios knygos tarsi iš

¹ Jurgutienės straipsnyje pateikti tokie veikėjų įvaizdžiai: moteriškumo įvaizdis Liza, mitinė deivė Diana, biblinis žmogus, graikiškoji Doriforo skulptūra. Pastarosios pasakotojo akimis, anot autorės, vertinamos ironiškai.

² Žr. Sigita Šimkutė, *Sigito Parulskio odiseja*. Prieiga per internetą:

<http://specialistams.skaitymometai.lt/index.php?1089340385>, [žiūrėta 2020 02 21].

anksto įspėja: nesitikėk nieko rimto, negalvok“. Dovilė Terekaitė (2011)³ atkreipia dėmesį į romane aptinkamus praeities (Afroditė, Gorgonė) ir dabarties (*Nike* sportbačiai, Arnoldas Švarcenegeris) įvaizdžius.

Sigito Parulskio kūryba nagrinėta daugelio kritikų, literatūrologų, tačiau jo romanai nėra tyrinėti kalbininkų, todėl aptarti romanų *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* kalbinę raišką yra nauja ir aktualu.

Darbo **objektas** – Sigito Parulskio romanai *Doriforė* ir *Vėjas mano akys*.

Darbo **tikslas** – išanalizuoti romanų lokaciją: aptarti, kokie teksto ir kalbos ypatumai vyrauja romanuose, kokiomis kalbinėmis priemonėmis vaizduojami veikėjai, erdvė ir laikas.

Darbo **uždaviniai**:

1. Aptarti tekstų tipų klasifikavimą ir bendruosius teksto ypatumų (lokacijos) aspektus.
2. Išrinkti tekstų fragmentus, kuriuose vaizduojami veikėjai, erdvė ir laikas.
3. Aptarti, kokiomis leksinėmis priemonėmis kuriami veikėjų paveikslai.
4. Išanalizuoti, kaip romanuose vaizduojama erdvė.
5. Aptarti, kaip romanuose vaizduojamas laikas.

Darbo **metodai** – analitinis aprašomasis metodas naudojamas darbo teorinei daliai. Interpretacijos ir analizės metodai pasitelkiami analizuojant romano veikėjų, laiko ir erdvės aprašymus bei leksines priemones.

Darbo **struktūra** – darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, du tiriamosios dalies skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalba. Įvade pagrindžiamas darbo naujumas ir aktualumas, aptariamas darbo objektas, tikslas, uždaviniai, darbo metodai. Tiriamosios dalies skyriuose inkorporuojama ir analizei reikalinga teorinė dalis. Pirmame skyriuje pateikiama tekstų tipų klasifikacija. Antrame skyriuje aptariami svarbiausi veikėjų analizės aspektai ir analizuojami veikėjų paveikslai. Trečiame skyriuje nagrinėjami romano laikas ir erdvė. Pabaigoje pateikiamos darbo išvados, literatūros sąrašas, santraukos anglų bei lietuvių kalbomis. Analizuojant tekstus remiamasi *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau – *DLKŽ*) pateiktomis žodžių reikšmėmis, o žodžio arba reikšmės neradus *DLKŽ*, remiamasi *Lietuvių kalbos žodynu* (toliau – *LKŽ*).

---

³ Dovilė Terekaitė, *Sigitas Parulskis. Vėjas mano akys*. Prieiga per internetą: <https://www.rasyk.lt/knygos/vejas-mano-akys/4372.html>, [žiūrėta 2020 03 06].

1. TEKSTO TIPAI

Teksto lingvistika – „kalbotyros sritis, tirianti didesnių už sakinį kalbos vienetų sandarą ir sakinių tarpusavio ryšius“ (Lietuvių kalbos enciklopedija 2008, 551). Todėl tekstas yra teksto lingvistikos mokslo objektas. Įvairūs tekstai dar yra skirstomas į tipus. Zita Alaunienė (2009, 5) teigia, kad tradiciškai tekstai skirstomi į pasakojimą, aprašymą ir samprotavimą. Tačiau ši klasifikacija neapima visų tekstų, o tik labiausiai išsiskiriančius, būdingiausius. Toks skirstymas būdingesnis tradicinei literatūrai. Šiuolaikinėje literatūroje, anot Rūtos Marcinkevičienės (2007, 15), konkretūs tekstai paprastai būna mišrūs, o gryni, vienam tipui priklausantys aptinkami retai. Taip pat galima rasti tekstų, kuriems nebūdingas nė vienas iš tipų, pvz., pokalbis, atliekantis vien tik fatinę funkciją. Nina Valgina (2003) teigia, kad dėl savo daugialypiškumo tas pats tekstas gali būti priskiriamas ne vienam tipui. Nors tekstų tipų klasifikacija nėra baigtinė, šiame darbe bus remiamasi tradicine klasifikacija.

1.1. Pasakojimas ir samprotavimas

Pasakojimas, pasak Reginos Koženiausienės (2001), nėra vien tik pažodžiui suprantamas minčių perteikimo būdas. Jis turi ir kitų minties raiškos būdų, pavyzdžiui, reiškinių, asmenų, vietos, laiko, aplinkybių aprašymų. Saulius Žukas (2001, 74) taip pat pabrėžia pasakojimo daugialypiškumą: „[p]asakojimas tampa ne gyvenimo taisyklių teigimu, moralinių normų patvirtinimu, bet gyvenimo normų aiškinimosi procesu, vertybių diskutavimo lauku“. Vadinasi, pasakojimas nėra vien tik įvykių pavaizdavimas. Zita Nauckūnaitė (2002, 82) teigia, kad pasakojant svarbu yra pasakyti, kas nutiko, įvardijant veiksmą ir veikėją, atliekantį tą veiksmą. Dainius Vaitiekūnas (2018) taip pat teigia, kad pasakojant ne tik sužinomi įvykiai – pasakotojo įtaigumas gali paveikti skaitytoją. Alaunienė (2009) pamini laiko bei nuoseklumo svarbą. Kiek kitoks pasakojimo būdas gali būti moderniojoje literatūroje. Čia įvykis gali būti pradėtas pasakoti ne nuo pradžios, bet nuo pabaigos arba vidurio. Jūratė Baranova (2006) aptaria postmodernistinės literatūros sampratą. Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į postmodernių romanų struktūrą – tokius kūrinius galima pradėti skaityti nuo bet kurios vietos, nes jie yra praradę linijinę siužeto kryptį. Elena Marcelionienė (2012) kaip pasakojimo pagrindą išskiria veiksmožodį. Nerijus Brazauskas (2005) kalba apie pasakojimo struktūravimą. Pasakojimas, pasak autoriaus, yra pasakymų visuma. Tai yra pamatinis romano principas, jungiantis atskiras naratyvines linijas ir teikiantis simbolinę prasmę atskiriems kūrinio elementams.

Alaunienės (2009) teigimu, kai tekste vyrauja svarstymai, mąstymai apie įvairius būties dalykus ar įvykių analizavimas, aiškinimas, įrodymas, tokį teksto tipą vadiname samprotavimu. Nauckūnaitė (2002) samprotavimą apibūdina kaip aiškinimą ir argumentavimą. Aiškinimo tikslas yra „suteikti žinių, supažindinti su koku nors dalyku, paaiškinti, ką kas nors reiškia ar kaip kas nors veikia ir pan.“ O argumentavimas – „teiginių, vadinamų *tezėmis*, teisingumo įrodymas“. Autorė priduria, kad argumentuojant svarbus yra įrodymas, kuriuo apeliuojama į žmogaus protą. Įrodinėjant bandoma parodyti teiginio teisingumą. Kitoks yra įtikinimas, kuriuo apeliuojami žmogaus jausmai, juos bandoma bet koku būdu paveikti. Dar reikėtų pridurti Nauckūnaitės (2005, 20) pastebėjimą apie argumentavimą: „argumentavimas paprastai atspindi asmeninį autoriaus požiūrį į kalbamą dalyką. Todėl jis daug mažiau neutralus negu kitų negrožinių tekstų stilius, kartais gali būti netgi ironijos ir sarkazmo, jau nekalbant apie emociškai konotuosius žodžius ir frazes, kurios labai aiškiai išreiškia autoriaus nuostatas“. Alaunienė (2011, 2) teigia: „įvairios gyvenimo, pasaulio sritys yra ta erdvė, kurioje randasi objektai, keliantys mintį, samprotavimo poreikį. Tai žmogaus, visuomenės būtis ir būtis, mokslas, menas, moralė, religija ir kt.“

Toliau šiame magistro darbe nagrinėsiami Parulskio romanai *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* yra pasakojimas. Autoriui vaizduojant tam tikrą romanų erdvę ir laiką esti personažai, jie nuolat ką nors veikia. Taip fabula vystoma toliau. Romanas *Doriforė* yra postmodernistinis, nes jį galima pradėti skaityti nuo bet kurios vietos. Pirmajame skyriuje pasakotojas vaizduojamas ligoninėje. Nuo antrojo skyriaus prasideda pasakojimas ir tik knygos pabaigoje sužinoma, kas nutiko, kad pasakotojas atsidūrė ligoninėje. Todėl pirmas skyrius yra viso, dar tik skaitysimo, pasakojimo atomazga – susiklosčiusių įvykių paaiškėjimas. Tik perskaičius visą romaną pirmas skyrius tampa informatyvus. Dažnai kūrinio pasakotojas prisiminimais grįžta į praeitį, taip romano veiksmas yra stabdomas. Čia turima omeny tai, kad pasakotojas grįžta į vaikystę ar paauglystę, į laikus ir įvykius, kurie tiesiogiai nėra susiję su pasakojama istorija. Todėl čia matyti distakcija – nuoseklumo trikdymas (Sirtautas, 2001, 46). Antrojo romano siužetas vystomas nuo įvykių pradžios, įvykiai klostosi paeiliui. *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* yra ne tik grynas pasakojimas. Į pasakojimą įterpiami veikėjų, laiko ir erdvės aprašymai. Kūriniuose aptinkama ir samprotavimo, tačiau jo yra nedaug, palyginus su pasakojimo ar aprašymo elementais. Veikėjų samprotavimai išsamiau šiame darbe nebus aptarti, todėl ir teorinėje dalyje minėtas teksto tipas plačiai neapartas, jungiamas kartu su pasakojimu.

1.2. Aprašymas

Nauckūnaitė (2002, 91) teigia, kad meninio aprašymo esmė yra ne objektas, tačiau reakcija į tą daiktą, kuris yra stebimas. Tokio aprašymo tikslas yra ne pateikti detalų daikto aprašymą, bet atskleisti savo įspūdžius. Aprašomas gali būti daiktas, padaras, žmogaus išvaizda, gamtos vaizdas (Alaunienė, 2011, 9). Taip pat gali būti augalo, architektūros paminklo, paveikslo, skulptūros aprašymų (Alaunienė, 2009, 10). Koženiauskiene (2001, 163) papildo, kad vaizdingai kalbant aprašomas asmuo, reiškinys, vieta ar įvykis. Aprašymas, anot Nauckūnaitės (2002, 92–93), gali būti sukurtas pagal 7 vaizdavimo tipus, pasitelkiant: 1) regimąsias detales, vaizduojančias judesį, formą ir spalvą; 2) girdimąsias detales, apibūdinančias garsą; 3) uodžiamąsias detales, perteikiančias aprašomo objekto kvapą; 4) skonio detales, nusakančias aprašomo dalyko skonį; 5) lytėjimo detales, perduodančias prisilietimo įspūdį; 6) organinių pojūčių detales, nusakančias emociją ar būseną; 7) kinestezinius vaizdinius, apibūdinančius kūno dalių padėtį ir judėjimo kryptį. Jolanta Vaskelienė (2007, 52) pabrėžia, kad aprašomasis tekstas yra statiškas: „jame vaizdai susiklosto erdvės pagrindu“. Vaitiekūnas (2003, 14) teigia, kad aprašymas stabdo pasakojimą: „pauze aprašymas ar refleksija gali būti vadinami tiek, kiek jie stabdo istorijos laiko tėkmę“. Vaitiekūnas pateikia ir daugiau požymių, būdingų šiems dviem teksto tipams (plačiau žr. Vaitiekūnas 2001; 2002).

Nagrinėjamų romanų aprašymai bus išsamiai aptarti antrojo skyriaus empirinėje dalyje.

2. LOKACIJOS KONCEPCIJA

Ramonaitė (2000, 20) svarsto apie loginį kūrinio turinį, į kurį, pasak jos, įeina veikėjai, jų veiksmai, fabula, aprašomieji vaizdai, pasakotojas, kūrinio erdvė ir laikas. Sirtautas (2001, 57) vartoja *lokacijos* sąvoką laikui, erdvei ir veikėjams apibrėžti. Barzdžiukienė (2003, 88–89) mano, kad laikas, erdvė ir veikėjai yra pagrindiniai kuriamo pasaulio modelio aspektai, veikėjų sąveika, judėjimas per erdves ir laikus, pastarųjų išdėstymas nulemia siužeto pobūdį, gali nulemti ir kompoziciją. Daiva Jakavonytė-Staškuvienė (2011) aptaria grožinių ir negrožinių tekstų skirtumus. Mokslininkė pabrėžia, kad analizuojant grožinį tekstą būtina yra aptarti laiką, veikėjus, erdvę, problemas ir idėjas. Todėl veikėjai, laikas ir erdvė kūriniuose tampa vieni iš reikšmingesnių analizuojamo teksto aspektų.

2.1. Kūrinių veikėjai

Meninio pasaulio centre yra kūrinio veikėjas, kuris gali būti ne tik žmogus, bet ir daiktas, augalas, gyvūnas ar netgi negyvosios gamtos reiškiny (žr. Ramonaitė, 2000, 20). Pagal savo svarbą kūrinyje veikėjai gali būti pagrindiniai ir nepagrindiniai, antraeiliai. Pagrindiniai pasirodo daugelyje kūrinio įvykių, jie yra svarbūs fabulai. O antraeiliai personažai neturi svarios įtakos fabulos kitimui. Išskiriami dar epizodiniai veikėjai, pasirodantys tik kai kuriuose epizoduose. Gali būti ir statistiniai veikėjai, atsirandantys tik masinėse kūrinio scenose (Ten pat, 21). Didžiulę reikšmę teksto prasmei turi jo veikėjų (atlikėjų) santykiai (Barzdžiukienė, 2003, 89).

Personažai dar skirstomi į tikroviškus ir sąlygiškus. Pastarieji apibūdinami kaip fantastiniai, simboliai, tokie veikėjai gali būti: dievai, dvasios, mitinės būtybės ir pan. Tikroviškų veikėjų vaizduojamas gyvenimas, likimas, elgesys yra artimas realaus žmogaus elgesiui, gyvenimui. Taip pat veikėjai gali būti aktyvieji ir pasyvieji. Aktyvieji siekia savo tikslų, taip stumdami fabulą į priekį, o pasyvieji stebi įvykius, juos apmąsto. Pagal būdo bruožus veikėjus galima skirti į teigiamus ir neigiamus (žr. Ramonaitė, 2000, 20–21). Apibendrintų, tam tikrai žmonių grupei būdingų bruožų veikėjai vadinami tipu, o individualizuotas, tik jam būdingų bruožų – charakteriu (Vaskelienė, 2007, 78).

2.1.1. Romano *Doriforė* veikėjai

Sigito Parulskio romanas *Doriforė* yra realistinis pasakojimas. Tačiau jame aptinkama ir mitinių personažų. Veikėjai įvardinti įvairiais leksikos vienetais. Išrinkti veikėjų pavadinimai yra suskirstyti pagal lytį, sudarytos dvi grupės – vyrų ir moterų.

2.1.2. Vyrų įvardijimai romane *Doriforė*

Romanas nepasižymi personažų gausa. Vienas pagrindinių veikėjų yra rašytojas, kurio vardas kūrinyje nė karto nepaminėtas. Pasakodamas vienaskaitos pirmuoju asmeniu personažas pamini savo brolių, dėdę Henriką, kolegą. Tačiau šie personažai yra jau šalutiniai.

Pirma nominacinė eilė. Romane pagrindinis veikėjas įvardytas tokiais leksikos vienetais: *pelėda – šiknius – filologas – žentas – melagis – sušiktas egoistas*. Kadangi pasakojama pirmuoju asmeniu, dažniausiai vartojama asmeninio įvardžio *aš* paradigma, pavyzdžiui: *[a]š nežinau, [j]i mane vadina, [k]ompiuteris mano gyvenime, padėjo šalia manęs* ir pan. Neretai sakiniai neturi įvardžių ar daiktavardžių, nurodančių veikėją. Tokiu atveju veiksmažodžių vienaskaitos pirmojo

asmens vartojimas leidžia suprasti, kad pasakoja tas pats personažas: *grįžau* (119)⁴, *nesuprantu* (137). Pats veikėjas save vadina *pelėda*, *filologu*, *šikniumi*, *sušiktu egoistu*, *žentu*. *Pelėda* romane įgauna naują reikšmę, o taip pavadintas personažas vertinamas neigiamai: *[d]ieną galiu sėdėti priešais kompiuterio ekraną valandų valandas ir nieko neveikti. Arba spoksoti pro langą [...]. Kaip pelėdai dieną, kuri nė velnio nemato* (78). Šiuo zoonimu pabrėžiamas personažo negebėjimas matyti dienos metu. Palyginimas, Ramonaitės (2010, 66) teigimu, yra panašumu pagrįstas dviejų reiškinių sugretinimas, suartinimas, siekiant vieną jų vaizdingai paaiškinti kitu. Tekste minimas palyginimas *kaip pelėda dieną*. Ramonaitė (2010) tokius palyginimus priskiriama prie paprastųjų palyginimų, kurių komponentus jungia jungtukai *kaip*, *tartum*, *tarsi* ir kt. Tokiu palyginimu skaitytojui primenama pelėdos ypatybę nematyti dieną. Taip vaizduojama neproduktyvi pasakotojo veikla. Daiktavardis *pelėda* šiame kūrinyje tampa ir kontekstiniu sinonimu personažui įvardyti. Taip leksinėmis priemonėmis siejamas kūrinys. „Sinonimai [...] yra artimos arba tos pačios reikšmės kalbos vienetai“ (Župerka, 2012, 30). Šiuo atveju toks sinonimo pasirinkimas ne tik įvardija personažą ar atlieka siejimo funkciją. Be šių funkcijų, sinonimas dar ir nurodo personažo ypatybę. *Šiknius* aiškinamas kaip ‘2. prastas, netikęs žmogus’ (*LKŽe*): *dabar reikalinga paguoda, net ir tokio šikniaus*⁵, *kaip aš* (225). Žodžių junginiu *sušiktas egoistas* pasakotojas pats save įvardija. Šį žodžių junginį sudaro daiktavardis *egoistas* ‘kas pasižymi egoizmu, savimyla, savanaudis’ (*DLKŽe*) ir epitetu einantis dalyvis *sušiktas* (*sušikti* – ‘4. prk. prastas, netikęs, nevykęs’ (*LKŽe*): *esu sušiktas egoistas* (125). Taip pasakotojas save pavadina pagrįstai, nes, bandydamas susitaikyti su žmona (Liza), apmąsto savo nederamus santykius su naująja drauge (Diana). Leksiniu vienetu *filologas* nurodoma pasakotojo profesija: *susipažinom mudu, kaip ir dera dviem filologams, bibliotekoje* (130), *žentu* – giminystės ryšiai su kitais dviem personažais (Henriku ir Rože): *Lizos tėvams prikerčiau aš pats, norėdamas truputį atkeršyti, kaip keršija visi žento kailyje nepatogiai besijaučiantys* (130). Henriko ir Rožės personažai yra epizodiniai, tekste figūruoja retai. *Žentu* pasakotojas save įvardija netiesiogiai. Visgi jis jaučiasi esantis Lizos šeimos narys. Galima teigti, kad *žentas* ir konkretus veikėją pavadinantis daiktavardis yra susiję hiperonimo ir hiponimo santykiu. Daiktavardis *žentas* yra hiperonimas, o daiktavardis, pavadinantis veikėją – hiponimas. Apskritai tokie įvardijimai kaip *žentas* ar *filologas* yra neutralūs, pasirinkti daiktavardžiai yra bendresnio pobūdžio, neturintys emocinio vertinimo semų.

Kiti kūrinio personažai jį vadina *melagiu*. *Melagis* apibūdinamas kaip ‘kas meluoja, linkęs į melagystę žmogus’ (*DLKŽe*): *[m]otina sako, kad aš melagis, kad prasimanau* (115). Daiktavardžio reikšmė nurodo, kad veikėjas taip vadinamas pagal jo turimą neigiamą savybę. Visi šie įvardijimai

⁴ Prie romano pavyzdžių nurodytas tik knygos puslapis.

⁵ Aptariamasis kalbos elementas paryškintas.

turi neigiamą vertinimą, todėl pagrindinį personažą galima charakterizuoti kaip savanaudį, nepaisantį moralinių visuomenės nuostatų ir lengvabūdį. Svarbu tai, kad pats personažas suvokia pasielgęs negarbingai. Tai išryškėja iš to, kaip pagrindinis veikėjas save apibūdina.

Pasakotojas, pavadindamas save, vartoja palyginimus: *sekiau iš paskos kaip nešulinis mulas* (232), *[s]ėdi tamsoje kaip kurmis* (35), *vaikščiojau kaip mirtininkas po kamerą* (124), *laukiau kaip kekšė ant šaligatvio* (151). Rašytojo kuriamas personažas save prilygina gyvuliui, skirtam fiziniam darbui, laukiniam, silpnaregiui gyvūnui (dėl tos pačios ypatybės *pelėda* įvardija tiek save, tiek yra apibūdinamas kitų personažų), mirti besiruošiančiam kaliniui ir laisvo elgesio merginai. Žmogus lyginamas su mulu, kurmiu, mirtininku, kekše. Lyginimo pagrindas nepasakytas. Apskritai iš tokių palyginimų matyti neigiamas paties personažo požiūris į save, savo elgesį, vidinę būseną. Pateiktame pavyzdyje apie kurmį matyti morfologinis sinonimas *sėdi*⁶. Autorius vienaskaitos pirmąjį asmenį keičia vienaskaitos antruoju asmeniu. Taip priartėjama prie šnekamosios kalbos.

Taigi visi šie leksiniai įvardijimai yra labai skirtingi: vieni yra stilistiškai žymėti, turi neigiamą emocinį funkcinį atspalvį, yra šiurkštūs, ir tai leidžia charakterizuoti personažą. Kiti įvardijimai šiuo požiūriu yra neuralūs, jie tik įvardija giminystės ryšį ar profesiją. Tačiau jie taip pat svarbūs kuriant personažo paveikslą, yra informatyvūs, nes padeda atskleisti charakterį.

Svarbu yra tai, kad romano autorius tyčia neatskleidžia veikėjo vardo. Tačiau tekste matyti užuominų, kad apskritai apie vardą kalbėti nevengiama: *Laba diena, norėčiau kalbėti su... – ir ištarė mano vardą* (83). Čia matoma viena iš sintaksinių figūrų – nutylėjimas (‘nepasakymas iki galo, minties nebaigtumas’ (Župerka, 2012, 75). Nesuteikdamas personažui konkretaus vardo, pavardės, nesuteikdamas tapatybės autorius skaitytojui iš dalies sukuria apibendrinamumo, abstraktumo pojūtį. Galbūt manoma, kad vardas ar pavardė nėra svarbu. Kita vertus, romane vartojami leksiniai įvardijimai kuo puikiau charakterizuoja veikėją, parodo, kokie yra personažų tarpusavio santykiai. Iš įvardijimų skaitytojas gali spręsti, ar veikėjas yra teigiamas, ar neigiamas. Akivaizdu, kad pagrindinį veikėją galima apibūdinti kaip neigiamą.

Tiesa, pagrindinio veikėjo amžius tekste nėra konkrečiai pasakytas. Galima nustatyti tik apytikrą amžių iš tam tikrų tekste randamų nuotrupų: *[m]itologinė sąvoka 33 vyro gyvenime. [...]* *Lauki jos, šios datos, ir laukimas ima modeliuoti neišvengiamą virsmą tavo gyvenime* (139). Iš šio fragmento galima manyti, kad personažo amžius turėtų būti apie 33 metus, kadangi jis samprotauja, svarsto apie šio amžiaus reikšmę. Veikėjui tai yra svarbu, nes tai vyksta dabar, jo gyvenamuoju laiku. Galbūt jis laukia šio artėjančio amžiaus, o galbūt jis neseniai tą sukaktį išgyveno. Bet kokiu atveju tai, kas vyksta asmens gyvenime šiuo metu, tas ir yra apmąstoma. Taip pat šiame pavyzdyje

---

⁶ „Morfologiniai sinonimai yra to paties žodžio skirtingos gramatinės formos, turinčios artimą reikšmę“ (Župerka, 2012, 40).

matyti sintaksinė figūra – korekcija (‘pasakytos minties ekspresyvus patikslinimas ar pakeitimas’ (Župerka, 2012, 74), nes patikslinama, kad laukiama datos, laiko.

Antra nominacinė eilė. Kitas romano personažas, nors ne pagrindinis, tačiau reikšmingas fabulai, yra pasakotojo brolis. Jis romane tiesiogiai nefigūruoja, pastebimas tik pasakotojo ankstesnių gyvenimo momentų prisiminimuose. Romano pabaigoje jis tikriausiai miršta, nors skaitytojui dėl šios detalės dar paliekama intriga. O reikšmingas fabulai tuo, kad dėl galimos jo mirties pasakotojas yra priverstas vykti į Graikiją, vadinasi, visi įvykiai klostosi kitoje, svetimoje erdveje. Romane rasti tokie personažo įvardijimai: *Ernestas – brolis – niekšas – kiaulė – jis*.

Šis veikėjas jau turi konkretų vardą. Kazimiero Kuzavinio ir Broniaus Savukyno (2007, 126) leidinyje Ernesto vardas apibūdinamas kaip ‘rimtas’. Toks vardas parinktas nemotyvuotai, nes pasakotojui kyla dvejonių, ar brolis tikrai miręs, ar tik apsimeta. Taip pat iš užuominų galima suprasti, kad jo vedybų priežastis yra neaiški, jo ir žmonos Doros santykiai komplikuoti. Beje, viename iš pasakotojo vaikystės prisiminimų kalbama apie tai, kaip Ernestas vos nepražudė brolio: *kuo labiau aš bijojau, tuo labiau jis smaginosi su paaugliams būdingu azartu, kuris dažnai perauga į nesąmoningą žiaurumą, vaikiško sadizmo formą [...] motina, bijodama, kad Ernestas mane vieną sykį užmuš, išsiuntė jį į sporto mokyklą internatą (40–41)*. Bendrinis daiktavardis *brolis* ir tikrinis daiktavardis *Ernestas* yra susieti hiperonimo ir hiponimo santykiais. Pirmiausiai vyras romane įvardytas hiponimu *Ernestas*. Taip skaitytojas yra sudominamas. Jam nepaaiškinama, kas šis veikėjas yra. Tik vėliau pavartotas labiau apibendrintas žodis (hiperonimas) *brolis*.

Daiktavardžis *brolis* ir jį atstojantis įvardis *jis* tekste atlieka siejimo funkciją. Tikrinis daiktavardis *Ernestas* keičiamas bendriniu, įvardijančiu ir giminystės ryšį, tai yra *broliu*, arba įvardžiu, kad pavyktų išvengti kartojimo: *Ernestas jau buvo dingęs be žinios. Jis nuolat dingdavo (37), [b]rolis mėgdavo gulėti viename iš karstų, jis sakydavo, kad taip geriausiai pailsi (38)*. Iš šio pavyzdžio matyti, kad tekste sakiniai yra siejami leksinėmis sakinių siejimo priemonėmis. Leksinėmis siejimo priemonėmis kohezija kuriama vartojant tuos pačius pasikartojančius žodžius, sinonimus, antonimus, hiperonimus ir hiponimus, apibendrinamuosius žodžius ir žodžių junginius, priklausančius tai pačiai leksinei semantinei grupei (Marcinkevičienė, 2008, 70, dar žr. Tonkich, 2005). Cituotame fragmente matyti vartojami bendrašakniai žodžiai *dingęs, dingdavo*. Antrame sakinyje šis žodis kartojamas kita forma. Kartojimas būtuojų dažniniu laiku tampa informatyvus skaitytojui, jis sužino, kad veikėjas yra nenusipėjamas, nes dingimas kartodavosi nuolat.

Kiaule, niekšu Ernestą vadina žmona Dora: *[n]iekšas, – kūkčiojo Dora, – kiaulė (206)*. Tekste randamas daiktavardis *kiaulė* pavartotas antrąja, turinčia ir niekinamąją pažymą ‘nemandagus, begėdžio, nešvaraus žmogaus’ (DLKŽe) reikšme. Daiktavardis *niekšas*, reiškiantis ‘niekam vertas, nedoras, negarbingas žmogus’ (DLKŽe) neturi stilistinio atspalvio žymos. Tačiau šio žodžio reikšmė

parodo, kad jis turi neigiamą vertinimo atspalvį. Šiame tekste zoonimas *kiaulė*, kaip ir *pelėda*, įgyja neigiamą vertinimą.

Apie Ernestą nemažai sužinoma iš jo veiklą apibūdinančių kalbos vienetų: *[p]rasidėjus „perestroikai“ jis tuojau pat [...] ėmė daryti pinigus. [...] Jį galėjai sutikti [...] su [...] krūva šlamšto, [...] skudurais, [...] pardavinėjantį alų be licencijos, [...] loterijose, nors beveik niekada nieko nelaimėdavo, [...] mėtėsi į prekybą dėvėtais automobiliais, [...] virto šlamšto krūva, [...] širdis, ko gero, buvo arkliška, jo pulsas buvo kaip varlės žiemą, o jo kantrybė – Eglės žalčių karalienės (45).* Iš pavartoto žodžių junginio *daryti pinigus* matyti, kad pagrindinis Ernesto tikslas buvo užsidirbti kuo daugiau pinigų. Veikla būdavo nelegali, nereikalaujanti didelio kruopštumo ar įdirbio, nes prekiaudavo *šlamštu* ('1. niekam tikęs daiktas ar daiktai, atmatos, šiukšlės' (*DLKŽe*), vadinasi, pinigus uždirbti stengdavosi kuo lengvesniu ir greitesniu būdu. Vartodamas palyginimą *kantrybė – Eglės žalčių karalienės* autorius nukreipia skaitytoją į lietuvių liaudies pasaką, taip pavaizduodamas stiprų brolio kantrumą. Mat pasakoje Eglė dirbdavo įvairius vyro duodamus darbus, kad tik galėtų išpildyti savo norą – aplankyti šeimą. Neįveikiamus darbus Eglei padėjo atlikti ragana, taip Eglė gudravo. Gudravo ir Ernestas, prekiaudamas šlamštu ir dėl to nesijaudindamas. Kitas palyginimas *pulsas buvo kaip varlės žiemą* nurodo Ernesto drąsą, šaltakraujiškumą. Nesijaudindamas veikėjas imdavosi nelegalios veiklos.

Trečia nominacinė eilė. Romane minimas *dėdė Henrikas*. Jis yra epizodinis personažas, todėl ne itin reikšmingas fabulai. Sudaryta tokia nominacinė eilė: *Dėdė Henrikas – uošvis – žmogus-įrankių-dėžė*.

Šis personažas iš tikrųjų yra pagrindinio personažo žmonos Lizos tėvas, nors visada vadinamas žodžių junginiu *dėdė Henrikas*, niekada atskirai, tik *dėde* ar tik *Henriku*. Kodėl uošvis taip vadinamas, romane nėra paaiškinta. Galbūt uošvis taip pavadinamas dėl savo brandaus amžiaus, pasakotojo jaučiamos pagarbos ir baimės šiam veikėjui, nes *dėdė* – '2. šnek. kiekvienas senesnis vyras' (*DLKŽe*). Vieną kartą jis yra pavadinamas *uošviu*: *[m]ano uošvis visą gyvenimą krapštėsi su labai jautriais ir subtiliais mechanizmais (126)*. Daiktavardis *uošvis* nurodo, kad iš tiesų šiuos du vyrus sieja ne kraujo giminystės ryšys. Henriko vardas reiškia '„namai + „galingas(valdovas)“ ' (Kuzavinis, Savukynas, 2007, 164). Autoriaus parinktas vardas yra motyvuotas, šis personažas, keliantis baimę pasakotojui, jaučiasi galintis elgtis taip, kaip nori, pavyzdžiui, bauginti ar grasinti: *pagaliau atsikračiau įrankio, kuriuo dėdės Henriko šmėkla bet kokia proga pjaudavo mane (117), dėdė Henrikas padovanojo man pjūklą ir kai grasino iš mano sėklidžių padaryti tyrę (117)*. Iš paskutinio fragmento matyti, kad personažas linkęs į agresiją. Jis aprašomas pasitelkiant organinius pojūčius, bando įbauginti, išgąsdinti pagrindinį veikėją. Dėdė pasakotojui atrodo keistas, jo veikla yra mistinė, bauginanti: *galybė laikrodžių visuose kambariuose, koridoriuose ir net vonios*

kambaryje mane gąsdino (126), [ž]mogus, kuris sugeba padėti laikrodžiams atgauti žadą, man visuomet atrodė šiek tiek mistiškas, šiek tiek išrinktasis, masonas, kuriam leista į pažinimo tamsą žvilgtelėti kitaip nei kitiems (127). Laikrodžiai pasakotojo yra įsmeninami, jiems suteikiama gyvos būtybės savybė *atgauti žadą*. Henrikas pavadinamas ir *žmogumi-įrankių-dėže*: [j]o žmona, teta Rožė, kaip ir dera žmogaus-įrankių-dėžės-žmonai, irgi turėjo maniakės savybių (119). Tokia neįprasta leksinio vieneto rašyba rodo autoriaus norą sukurti išskirtinę veikėjo Henriko savybę – susitapatinimą su jo veikla. Asmuo ir įrankių dėžė tarsi tampa nedalomu reiškiniu, vienetu, nes „brūkšneliu jungiami du sintaksiškai lygiaverčiai daiktavardžiai, reiškiantys vieno daikto ar reiškinio pavadinimą“ (žr. Konsultacijų banką, prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/474-bruksnelis-ir-su-kilmininkas-budvardis>, (žiūrėta 2019 08 03)). Taip pasakotojas pašiepia personažą, mėgstantį tam tikrą veiklą. Šis trumpas fragmentas taip pat parodo abiejų Lizos tėvų keistus polinkius, netipiškus būdo bruožus, keliančius pasakotojui neigiamas emocijas. Dėdės Henriko charakteriui nusakyti pasirenkama nemažai prieveiksmių, stilistinę atspalvį turinčių veiksmažodžių: *mėgo paėsti, riebiai, skaniai ir daug* (120), *šaudydavo žvėris, o paskui su teta Rože juos ėsdavo* (120). *Ėsti* šiuo atveju pavartotas trečiaja savo reikšme – ‘3. niek. godžiai valgyti, sprogti, ryti’ (*DLKŽe*). Turintis pažymą veiksmažodis šia reikšme vartotinas tada, kai norima paniekinti asmenį. Tad tokiam Henriko elgesio apibūdinimui parenkamas veiksmažodis yra motyvuotas. Dėdė apibūdinamas dar ir šitaip: *su trumpikėmis, įsirežusiomis į nukarusius pilvo riebalus, guminiiais batais braidantis po savo išmatas* (121). Toks apibūdinimas patvirtina asmens pomėgį daug ir riebiai valgyti, atstumiančią išvaizdą, polinkį gyventi netvarkingai, galbūt tingiai, nesirūpinant namais. Aptinkama ir hiperbolė, kurioje dėdė braido po savo išmatas. Ši meninė raiškos priemonė Župerkos (2012, 64) apibūdinama kaip „meninis padidinimas“. Jurgita Macienė (2006, 89) apibūdina taip: „meninis padidinimas, kuriuo sustiprinamas, pabrėžiamas kalbamojo dalyko dydis, intensyvumas arba jo reikšmė, svarba“. Matyti, jog regimosiomis detalėmis pabrėžiamas šio veikėjo netvarkingumas. Taigi iš negausių pasakotojo aprašymų matyti gana aiškus šio personažo charakteris. Dėl šio personažo polinkio į grasinimus, fizinių poreikių tenkinimo galima jį apibūdinti esant neigiamu šio romano personažu.

Apibendrintai galima teigti, kad dauguma romane vaizduojamų vyrų vardai ar kiti įvardijimai yra parinkti motyvuotai. Veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Henrikas, Ernestas*), bendriniais daiktavardžiais (*melagis, pelėda, žentas, filologas, brolis, dėdė, uošvis*), žodžių junginiais (*sušiktas egoistas, žmogus-įrankių-dėžė*), asmeniniais įvardžiais (*jis*). Dalis įvardijimų turi neigiamą stilistinę atspalvį (*šiknius, niekšas, kiaulė*). Vaizduojami kūrinio personažai yra tikroviški.

2.1.3. Vyrų aprašymai romane *Doriforė*

Romane detaliau vaizduojama kai kurių vyrų Ernesto (1), pasakotojo (2) išvaizda, būdo savybės, pomėgiai. Sukuriami tikroviški personažų paveikslai.

1. Ernesto paveikslas romane kuriamas pirmiausia vaizduojant jo vidines savybes. Skaitytojas sužino, kad personažas *mėgdavo gulėti viename iš karstų* (38), *mėgino prisijaukinti mirtį* (38), *beveik neskaitantis knygų ir nesidomintis jokia literatūra, išskyrus pronografinius žurnalus ir tuos laikraščių puslapius, kuriuose aprašomi nusikaltėliai bei jų aukos* (91), *labiausiai mėgdavo konjaką* (226). Bandytas prisijaukinti mirtį ar miegojimas karste yra susijęs su Ernesto darbu laidojimo namuose. Todėl arba jo pomėgiai skatino atidaryti laidojimo namus, arba darbas juose darė įtaką Ernesto pomėgių formavimuisi. Bet kokių atveju, profesinė veikla ir asmeniniai pomėgiai tarpusavyje yra glaudžiai susiję. Ne kartą romane kalbant apie šį veikėją vartojami žodžiai *mirtis*, *nusikaltėliai*, *aukos*, žodžių junginys *be licencijos*. Tokie leksikos vienetai nurodo pavojingą, nusikalstamą Ernesto gyvenimo būdą. Iš to aiškėja keisti veikėjo pomėgiai, elgesys (dažnas dingimas). Paveikslas kuriamas realistiškas, minimi įprasti poelgiai, tokie kaip alkoholio vartojimas. Tik romano pabaigoje pasitelkus regimąsias detales atskleidžiama veikėjo išvaizda: *numirėlis tikrai buvo absoliučiai panašus į Ernestą: ūgis, trumpai kirpti tamsūs plaukai, netgi drabužių stilius, aptrinti džinsai, odinis švarkas, tamsūs marškiniai [...] netgi tos pačios rūšies cigarečių pakelis ir žiebtuvėlis „Zippo“* (238). Veikėjo aprangai pavaizduoti Parulskis pasirenka kelių rūšių epitetus: dalyvinį (*aptrinti džinsai*), būdvardinį (*odinis švarkas, tamsūs marškiniai*). Šiuos epitetus dar galima įvardinti kaip epinius, nes jie „nurodo objektyvias, konkrečias vaizduojamos realiosios tikrovės žymes“ (Ramonaitė, 2010, 57). Iš pradžių aptariamas bendras visumos įspūdis (ūgis), vėliau atkreipiamas dėmesys į detales (plaukai, drabužiai). Aprašymas baigiamas asmeniniais daiktais, kurie nurodo veikėjo individualumą. Tokių daiktų turėjimas daro veikėją išskirtinį. Išvaizda aprašoma tada, kai personažo kūnas stebimas iš arti, lavoninėje atpažįstant kūną. Išskyrus detalią išvaizdą, skaitytojui lieka neaiškus veikėjo elgesys. Kiti romane esantys fragmentai taip pat Ernestą apibūdina neišsamiai. Romane aptikti keli fragmentai, iš kurių sužinoma personažo kalbėjimo maniera: - *Galėjai bent alaus butelį atnešti, ir tau pačiam būtų nepakenkę*, - *suniurzgė Ernestas*. [...] - *Bliat’- pasigirdo jo epitetą šuns adresu* [...] - *Dėl kažkoko sukništo šuns*, - *tūžo Ernestas* (173). Veiksmažodis *suniurzgėti* tekste pavartotas ‘reikšti nepasitenkinimą, murmėti’ (*LKŽe*) reikšme, *tūžti* pavartotas ‘smarkiai pykti, širsti’ reikšme (*DLKŽe*). Iš čia matyti, kad Ernestas linkęs greitai supykti, o supykęs vartoja necenzūrinius žodžius. Jo išvaizda (odinė striukė, džinsai) ir kalbos manieros (keiksmažodžių vartojimas), pomėgiai

(alkoholio vartojimas) dera tarpusavyje. Taip sukuriamas neigiamo, nepatikimo, neprognozuojamo personažo paveikslas.

Apibendrintai galima teigti, kad sukurtas nedetalizuotas Ernesto išorės paveikslas. Tačiau iš kalbos manierų, pomėgių galima susidaryti gana aiškų bendrą veikėjo paveikslą.

2. Apie romano pasakotojo išvaizdą sužinomos tik kelios detalės, pavyzdžiui, kad pasakotojas turi fizinės sveikatos sutrikimų: *mano prakeiktas protezas šovė man iš burnos ir nuriedėjo tiesiai Lizai po kojų* (131). Dalyviniu epitetu *prakeiktas* pasakoma, kad protezas pasakotojo nemėgstamas, gal netgi nekenčiamas, nes *prakeiktas DLKŽe* apibūdinamas kaip 'keikiant pasmerktas, nekenčiamas, labai blogas'. Informatyvios yra pasakotojo mintys. Iš jų matyti, kad kaip ir broliui, taip ir pasakotojui darbas laidojimo namuose padarė įtaką požiūriui į kai kuriuos dalykus. Jam smagu išniekinti negyvėlio kūną: *mane [...] labiausiai traukė šventvagystės skonis* (53). Laidojimo namuose pasakotojas mėgo fiksuoti laiką, per kurį aprenčia ir nurengia lavoną. Tai jam tapo tarsi žaidimas, pramoga, nes su kolega ėmė varžytis, kuris pakeis drabužius pirmas. Pasakotojo požiūris į gyvybę yra nekeliantis teigiamų minčių, jis jaučia baimę. Kai sužinojo, kad žmona laukiasi kūdikio, pasakotojas pasijuto blogai, žmona jam ėmė kelti baisias asociacijas: *Liza būdavo panaši į siaubo filmo „Svetimas“ heroję, neabejoju, kad scenaristui tokia mintis – apgyvendinti pabaisą moters pilve, iš kurio ji su kraujais išplyšta – kilo būtent stebint savo nėščią žmoną* (137). Negimusio kūdikio netektis taip pat pasakotoją paveikė neigiamai: *„persileidimas“, kuris skamba kaip nešvankybė, kaip „persivalgymas“, dar blogiau - nelaiškis, išmestinukas, išgaišinys, išmetinys, žodžiai, nieko gero nesakantys apie žmogų, negyvą kūdikį įvardijantį atliekų vertomis kategorijomis* (148).

Taigi pagrindinio veikėjo paveikslas nėra išsamus, išorė visai neaprašoma. Tačiau iš pomėgių, būdo bruožų aiškėja jo paveikslas.

2.1.4. Moterų įvardijimai romane *Doriforė*

Pagrindine romano veikėja yra laikoma moteris, kurios tikrasis vardas lieka neatskleistas viso pasakojimo metu. Tačiau dėl jos panašumo į Antikinę deivę Dianą pagrindinis veikėjas pats ją pavadina Diana. Kitos veikėjos – Liza, Dora, ponija Marija, atlieka šalutinį vaidmenį.

Pirma nominacinė eilė. Pagrindinė veikėja tekste įvardijama šitaip: *Diana – moteris – būtybė – draugė – meilužė – telefoninė pažįstama – pamišėlė amazonė – Babilono kekšė – ji(jinai)* .

Dažniausiai veikėja vadinama tikriniu daiktavardžiu *Diana*. Beveik visi leksiniai įvardijimai yra sugalvoti pasakotojo. Tik *drauge* moterį pavadina pasakotojo žmona. Kuzavinis ir Savukynas

(2007, 101) pateikia tokią vardo Diana reikšmę – ‘mėnulio ir medžioklės deivė’. Toks vardas pavartotas motyvuotai, norint sustiprinti personažės mitiškumą. Romane Diana yra mitinė būtybė. Ja atgijo antikinė skulptūra, vaizduojanti ietininką vyrą. Romane ši veikėja tampa palydovės ir laisvo elgesio moters įvaizdžiu. Dianos vardas pasakotojui asocijuojasi su medžioklės, gyvūnų ir gamtos globėja: „Artemidė rūpinasi viskuo, kas gyvena žemėje, auga miškuose ir laukuose. [...] Romoje Artemidė buvo garbinama kaip deivė Diana“ (Kunas, 2015, 40). Pirmas pasakotojo ir Dianos pasimatymas įvyksta miške, kur pasakotojas pamato moterį, metančią tolyn ilgą lazda. Įspūdžio paveiktas personažas palygina moterį su Piterio Pauliaus Rubenso paveikslo moterimi: „*Vidury miško sumautas Rubenso paveikslas „Diana grįžta iš medžioklės“, baisiau nusakyti neįmanoma*“ (103).

Moteris (‘1. vaikus gimdančios lyties žmogus, ppr. suaugęs’ (*DLKŽe*) yra kone neutraliausias personažei įvardyti parinktas leksinis vienetas. Jis neturi papildomų emocinių ar stilistinių reikšmės semų, įvardija tik giminę ir iš dalies amžių, nes moterimi galima laikyti subrendusį, suaugusį ar bent jau pilnametį asmenį: [*s*]kambinusios moters balsas buvo malonus (86). Daiktavardžio *moteris* reikšmė nurodo amžių, tad šiame tekste turbūt remiamiasi pirmąja šio žodžio reikšme. Iš romane randamų biografinių faktų apie Dianą galima daryti prielaidą, kad ji yra panašaus amžiaus, kaip ir pagrindinis veikėjas. Daiktavardis *moteris* ir asmenvardis *Diana* susiję hiperonimo ir hiponimo santykiu. Esama ir daugiau leksikos vienetų šiai moteriai pavadinti, susijusių hiperonimo ir hiponimo santykiu: leksikos vienetas *būtybė* pavartotas vienas pirmųjų romane pavadinti šiai personažei. Tad iš pradžių pavartotas gimininis pavadinimas *būtybė*, vėliau vartojamas rūšinis, konkretnesnis leksinis vienetas *moteris*. Daiktavardis *būtybė* apibrėžiamas kaip ‘gyvas padaras’ (*DLKŽe*). Tokiu bendro pobūdžio pavadinimu Diana apibūdinama tik kaip esanti gyva, tačiau konkrečiai neapibūdinama: nenurodoma lytis, giminystės ryšys ar pan. Dianai pasirodžius romane pirmą kartą, pagrindinis veikėjas jos dar nepažinojo. Kadangi Dianos pasirodymo aplinkybės keistos, mistiškos, tai ir toks įvardijimas pasirinktas taikliai, motyvuotai. Rašytojas, vartodamas leksikos vienetą *būtybė*, Dianai suteikia neapibrėžtumo, nekonkretumo. Kadangi beveik visi jos įvardijimai yra pavartoti pasakotojo, kartu su jais perteikiamas ir paties pasakotojo požiūris į šią personažę: [*p*]amatęs taip besidraikančią būtybę, tuojau pat pasigailėjau čia atėjęs [...] *prišuoliavo prie manęs arkliškais žingsniais* (101). Iš šio fragmento matyti, kad Diana dar nepažįsta į vėliau vadinamą moterį ar draugę, nes pasakotojui kol kas yra svetima, asmeniškai nepažįstama. Pavartotas epitetas *arkliškas* sustiprina Dianos nežemiškumo, nežmogiškumo įspūdį. Būdvardis *arkliškas*, *-a* yra ‘kaip arklio’ (*LKŽe*). Šis priesagos *-iškas* vedinys iš daiktavardžio *arklys* nurodo Dianos didelius ar plačius judesius, neįprastus moteriai. Taip regimosiomis detalėmis kuriama neįprasta moters eisena. Kiti Dianos judesiai taip pat ją charakterizuoja, pavyzdžiui, veiksmazodis

prišuoliavo irgi nurodo jos greitą eisną. Nors tokio veiksmožodžio reikšmės nėra nei *LKŽ*, nei *DLKŽ*, aptinkama veiksmožodžio *šuoliuoti* reikšmė: ‘1. šuoliais bėgti, joti’ (*DLKŽe*). Priešdėlio *pri-*, „vediniai reiškia ne ilgesnį laiką trukusią būseną, bet ir tai, kad ji jau toliau nebesitęsia“ (*DLKG*, 2006, 404). Taigi veiksmožodis *prišuoliuoti* nurodo baigtinį veiksmą. Šalia daiktavardžio *būtybė* esantis epitetas *besidraikanti* nurodo dar vieną Dianos savybę. Veiksmožodžiai *išdraikyti*, *nudraikyti*, turi panašius reikšmės komponentus ‘išmėtyti’, ‘numėtyti’ (*LKŽe*). Galima teigti, kad veikėja yra lyginama su arkliu, yra linkusi elgtis laisvai, nevaržomai.

Žodžių junginys *telefoninė pažįstama* taip pat yra vienas iš pirmųjų ją įvardijančių leksikos vienetų, pavartotų romane. *Mano telefoninė pažįstama [...] staiga pasileido erdvoka miško proskyna* (103). *Pažįstamas DLKŽe* apibūdinamas kaip ‘žmogus, su kuriuo palaikoma pažintis’, nors iš konteksto matyti, kad pasakotojo ir šios moters pažintis ką tik prasidėjo. Žodžių junginys *telefoninė pažįstama* pavartotas tiesiogine reikšme, nes judviejų pažintis prasidėjo, kai pasakotojas sulaukė Dianos skambučio. Jų pokalbiai telefonu, o vėliau ir realūs susitikimai leidžia toliau vystyti romano fabulą: pažintis išprovokuoja pasakotoją pakeisti jam pažįstamą savą, namų erdvę (apie erdvę bus rašoma kitame darbo skyriuje). Diana kviečia personažą susitikti vietose, kuriose šis niekada nėra buvęs. Patekęs į svetimą erdvę pasakotojas nusižengia visuomenėje priimtiems moraliniams principams. Bendravimas su Diana verčia jį elgtis amoraliai, tad taip naujai romane atsiradusi personažė paskatina tolesnę romano įvykių eigą. Iki jos atsiradimo pasakotojas dalijosi savo prisiminimais iš vaikystės, skaitytojas buvo supažindinamas su kitais veikėjais, gyvenama pasakotojo aplinka.

Pamišėlė amazonė yra žodžių junginys, ne tik įvardijantis, bet ir parodantis pasakotojo požiūrį į Dianą: *raiteliai išlindo maždaug už penkiasdešimties metrų nuo pamišėlės amazonės* (103). *Pamišėlė* – ‘pamišęs žmogus, beprotis’ (*DLKŽe*), daiktavardis *amazonė* romane pavartotas pirmąja reikšme ‘1. jojikė, raitininkė’ (*DLKŽe*). Pasakotojas Dianą sutinka miške su ietimi rankoje, pasiruošusią ją numesti kuo toliau. Dianos sportinė apranga dera su jos tvirtu kūnu. Būdvardiniai epitetai *kampuoti*, *staigūs*, *agresyvūs* ir dalyvinis epitetas *kapoti* nurodo moters sportišką, tvirtą kūno sudėjimą: *vyriškas turinys, judesiai, kampuoti, kapoti, tinkantys vyrams, staigūs, agresyvūs* (103).

Tekste Diana Lizos, pasakotojo žmonos, vadinama *drauge*: *[s]kambino tavo draugė* (123). *Draugė* yra ‘1. asmuo, su kuriuo palaikomi artimi santykiai, bičiulis’ (*DLKŽe*). Iš romano konteksto matyti, kad Dianos ir pasakotojo palaikomi artimi santykiai yra labiau fiziniai negu dvasiniai. Nors romane yra fragmentų, kur abu personažai kalbasi, diskutuoja egzistenciniais klausimais, visgi Diana šia pažintimi tik pasinaudojo, kad pati išleistų romaną, todėl judviejų santykiai labiau pagrįsti fizinio kontakto buvimu. Todėl galima teigti, kad drauge Diana pavadinama ne visai motyvuotai.

Draugystė Dianai yra netikra, tokiu bendravimu moteris tik siekia naudoti sau. Tačiau pasakotojui ir Lizai ši draugystė atrodė tikra.

Daug motyvuotesnis įvardijimas yra *meilužė*. Dianą taip vadina pasakotojas: *kas yra mano meilužė* (124). Šis daiktavardis apibūdinamas kaip ‘menk. kas be santuokos palaiko lytinius santykius’ (*DLKŽe*). Turintis žymą menk. daiktavardis darkart parodo menkinamąjį, niekinamą pasakotojo požiūrį į šią personažę. *Babilono kekše* Dianą vėl pavadina pasakotojas: *išvadinau ją Babilono kekše* (247). Šiuo atveju vėl reiktų prisiminti Antikos mitologijos kontekstą. Pasakotojas mini deivę, kuri, anot legendų⁷, buvo laisvo elgesio. Toks įvardijimas taip pat turi neigiamą reikšmę. Tiek meilužės, tiek Babilono kekšės įvardijimai yra motyvuoti, nes, kaip jau minėta anksčiau, Diana pati pradeda megzti pažintį su pasakotoju. Kadangi viso romano metu pasakojama iš pagrindinio veikėjo perspektyvos, tiek jis, tiek Diana ar kiti personažai apibūdinami subjektyviai, būtent taip, kaip rodosi veikėjui. Nesant neutraliam pasakotojui, nelieka galimybės formuoti objektyvesniems personažų charakteriams.

Kaip ir pasakotojo, taip ir Dianos tikrojo vardo autorius tyčia neatskleidžia. Bet tekste apie vardą kalbėti nevengia: *[v]ardas buvo superlietuviškas, tiesiog piktybiškai lietuviškas* (93). Nesuteikdamas personažei konkretaus vardo, tapatybės autorius skaitytojui sukuria tokį pojūtį, tarsi vardas ar pavardė nėra svarbu arba kad tai galėtų būti bet kuri lietuviška vardą turinti moteris. Visgi leksiniai įvardijimai leidžia teigti Dianą esant neigiama personaže.

Įvardžiu *ji (jinai)* atliekama siejimo funkcija, taip tekste išvengiama kartojimo: *aš geidžiau Dianos nuo pat pirmos akimirkos, kai ją pamačiau. Ar bent jau nuo tada, kai jinai vos nenudėjo mento* (150), *[a]š pats ėmiau Diana abejoti, ypač principu, kuriuo ji skirstydavo vyru į „dumblą“ ir „ajerus“ – pirmuosius ji atstumdavo* (199). Pažymėtinas įvardis su dalelyte *jinai*. Nors tokia įvardžio *ji* forma romane aptinkama retai, tai tekstui suteikia šnekamosios kalbos atspalvį (žr. Konsultacijų banką, prieiga per internetą <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/7817-jisai-jinai-jis-ji-ivardziai>, (žiūrėta 2019 10 12). Pirmame pavyzdyje aptinkamas ir žargono kalboje vartojamas daiktavardis *mentas*, reiškiantis ‘policininką’ (Lietuvių žargono bazė, 2010, 125).

Antra nominacinė eilė. Antraeilė, nebe pagrindinė romano veikėja yra pasakotojo žmona. Ji įvardijama taip: *Liza – žmona – filologė – ji*.

Dažnai moteris vadinama vardu: *Liza kaip visada teisi* (81). Minėtame Kuzavinio bei Savukyno (2007, 122, 221) leidinyje Lizos vardas yra Elzbietos trumpinys, reiškiantis ‘prisiekianti Dievu’. Toks vardas parinktas motyvuotai. Ši veikėja romane yra kaip simbolis – ramybės, santūrumo,

---

⁷ Plačiau žr. Labanauskas Evaldas, *Perkamo sekso dievinimas – mitas?* Kauno.diena.lt. Prieiga per internetą: <https://kauno.diena.lt/naujienos/pasaulis/ekonomika-ir-politika/perkamo-sekso-dievinimas-mitas-528086> [žiūrėta 2020 01 25].

brandumo įsikūnijimas. Viso romano metu veikėja nekinta, išlieka statiška. Atkreiptinas dėmesys į tai, kaip Liza kalba. Sutuoktinio meilužę ji vadina vyro drauge. Toks Dianos įvardijimas rodo ir Lizos charakterį, o tiksliau, jos ir pasakotojo charakterių priešingybes. Liza visuomet vaizduojama rami, racionali, šalta. Neatskleidžiami jos vidiniai išgyvenimai, esama tik vieno fragmento, kur kalbama apie jos būseną gulint ligoninėje: *Liza vis tebežiūrėjo į mane ir, mano džiaugsmui, vis tebesišypsojo* (253), *kuri nusisukusi į sieną apsimeta mieganti, kad nematyčiau ašarų* (255). Matyti, kad moteris nerodo savo emocijų, apsimeta, kad jaučiasi gerai, nors iš tiesų slepia slogią būseną. Lizos ramumą ir santūrumą rodo dar vienas fragmentas: *Liza paprašė išsinešdinti per tris dienas. Ji, žinoma, sakė išsikraustyti, bet aš jaučiausi kaip besinešdinantis* (168). Čia sakiniai siejami bendrašakniais veiksmažodžiais *išsinešdinti*, *besinešdinantis*. Lizos vartojami žodžiai yra stilistiškai neutralūs, taigi galima teigti, kad Lizai nėra būdingas emocionalumas arba ji tai slepia, apsimeta esanti rami. Tai ypač aiškiai matyti lyginant su pasakotojo leksika, vartojama tai pačiai situacijai apibūdinti, pavyzdžiui, *išsinešdinti* ('šnek. išeiti, išvykti, išsikraustyti' (DLKŽe). Beje, cituotame fragmente matyti ir viena iš kohezijos rūšių – turinio papildymo konjunkcija. Apie šį sakinių siejimo būdą Vida Česnulienė (2012, 63) teigia: „[t]urinio papildymo konjunkcija vadinamas toks siejimas, kai konektoriais siejamas sakinytis papildo, praplečia pirmesnio sakinio sakinio teiginį, o antras ir kiti teiginiai pagal reikšmę yra priklausomi nuo pirmo“. Priduriamasis sakinytis apie Lizos tartus žodžius parodo, kad pasakotojas yra objektyvus, patikslinęs, kaip kalbėjo žmona.

Kartais kūrinyje aptariama veikėja vadinama neutraliu šeiminę padėtį nusakančiu bendrinium daiktavardžiu *žmona* ('1. sutuoktinė savo vyrui' (DLKŽe): *[a]ntrą sykį atsiliepė žmona* (93). Kalbant apie šią personažę apskritai, visi pasakotojo parinkti įvardijimai yra neutralūs, be papildomų emocijų semų. Iš šio fakto galima spręsti apie pasakotojo santykį su žmona, požiūrį į ją. Žmona jam yra nereikšminga, nekelianti jokių emocijų. Šios personažės leksikos vienetai taip pat yra susieti hiperonimo ir hiponimo santykiu: *žmona* ir *filologė* yra hiperonimai, o *Liza* – hiponimas.

Įvardžiu *ji* tekste atliekama siejimo funkcija. Taip norima išvengti kartojimo. Pasak Česnulienės (2012), daiktavardį dažnai pakeičia įvardis⁸: *Liza, ištarė ji du skiemenis, mano vardas vienu skiemeniu ilgesnis, pasakiau aš* (132).

Trečia nominacinė eilė. Dar viena romano veikėja vadinama taip: (*ponia, senutė, durnė*) *Marija – senutė – ji – sena moteriškė – Liūdnojo vaizdo riterė – moteris su arkliašūdžių maišeliu – antidekartiško mąstymo įsikūnijimas*. Nors apie šią antraeilę veikėją kalbama tik keliuose epizoduose, ji yra reikšminga, nes išgelbsti pasakotojui gyvybę.

---

⁸ Česnulienei paantrina ir Alaunienė (1978, 16–18), teigdama, kad įvardis yra leksinė siejimo priemonė.

Pirmiausia tekste ji pavadinama žodžių junginiu su asmenvardžiu *ponia Marija* (*Marija* – ‘atkakloji’ (Kuzavinis, Savukynas, 2007, 230), ją taip vadina kaimynai: *senutė, kaimynų vadinama ponia Marija* (98). Žodžių junginys *ponia Marija* pavartojamas kaip po pažymimojo žodžio einantis išplėstinis priedėlis. Vėliau žodžių junginiu vadinama ir paties pasakotojo: [*p*]onia *Marija, su pustuščiu maišeliu grįždama* (257–258). Vardas veikėjai parinktas motyvuotai, nes vardo turėtoja vaizduojama kaip atkakli. Išties visame romane skaitytojas ją mato kaip atkakliai, reguliariai renkančią arkliašūdžius: *kas savaitę miškekyje [...] prisirinkusi arkliašūdžių, siunčia juos į kalėjimą sūnui* (98). Akivaizdu, kad toks užsiėmimas yra neįprastas. Romane tiesiogiai nepaaiškinamas toks elgsys. Nors pasakotojo teigimu veikėjai sutriko psichika po to, kai jos sūnus atsidūrė įkalinimo įstaigoje. Daiktavardis *ponia* turi keletą reikšmių (‘1. privilegijuoto luomo, turtinga moteris. 2. pono žmona. 3. savarankiška, laisva moteris. 4. ištekėjusių moterų vardo, pavardės, pareigų priedėlis ar kreipimosi į jas žodis. 5. prk. dykūnė, lengvaduonė’ (*DLKŽe*), romane veikiausiai vartojamas ketvirtąja reikšme, nes Marija turi sūnų. Vadinasi, ji laiką leidžia savaip besirūpindama šeima (sūnumi). Toks įvardijimas taip pat leidžia suvokti pagarbų kaimynų požiūrį į šią moterį. Daiktavardis *ponia* implicitiškai nurodo ir apytikrą veikėjos amžių. Ji yra brandaus amžiaus moteris.

Veikėja pavadinama žodžių junginiu *durnė Marija*. Čia jaučiamas emocinis vertinimas: [*n*]ežinia, *ką galvojo durnė Marija* (258). Daiktavardis *durnius* yra barbarizmas (‘kvailys’ (*LKŽe*). Taigi čia ta pati veikėja pavadinama su neigiamą emocinį atspalvį turinčiu daiktavardžiu. *Durnė Marija* pasakotojas moterį taip vadina dėl anksčiau minėto keisto jos pomėgio rinkti arkliašūdžius. Bendrinei kalbai neteiktino asmenį pavadinančio daiktavardžio vartojimas romane pasakotojo kalbą daro artimą šnekamajai kalbai. Kartu ir patį pasakotoją galima priartinti prie paprasto, niekuo neišsiskiriančio realistiško žmogaus kalbos ir elgsenos.

Senute veikėja taip pat pavadinama pasakotojo: *ar dėl to, kad išprotėjusi, ar atvirksčiai – kad labai rafinuotai kerštinga – senutė* (98). Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje teigiama, kad priesaga *-utė* yra viena dariausių deminutyvinių priesagų (*DLKG*, 2006, 91). Žodis *senutė* yra priesagos *-utė* vedinys iš žodžio *senė*. Toks įvardijimas su priesaga *-utė* šiam žodžiui suteikia malonumo, mažumo reikšmę (*DLKG*, 2006, 91). Toks pavadinimas leidžia skaitytojui susidaryti įspūdį, kad Marija, nors ir keistai besielgianti, vis dėlto nėra pavojinga ar agresyvi. Ji kaip tik yra rami, taikaus būdo moteris.

Įvardijimas *sena moteriškė* rodo veikėjos brandų amžių ir lytį: [*i*]š jos sunkiai kryptuodama išsikepurnėja *sena moteriškė* (123). Šiuo atveju parenkamas stilistiškai nekonotuotas daiktavardis *moteriškė*, turintis ir lyties semą. Brandų amžių ir sunkius judesius dar nusako jos atliekamas veiksmas: *kryptuodama išsikepurnėja: kryptuoti* ‘1. į šalis linguoti, svyruoti 2. eiti linguojant’

(DLKŽe), *išsikepurnėti* ‘šnek. sunkiai išsikapstyti’ (DLKŽe). Parenkant tikslus vaizdingus veiksmoždžius kuriamas brandaus amžiaus, sunkiai judančios veikėjos paveikslas.

Senute ponija Marija ji apibūdinama pasakotojo: *gali būti, kad senutė ponija Marija mano, jog ji siunčia savo sūnui šviežių bandelių* (98). Pavartotas su apibūdinimo funkciją atliekančiu daiktavardžiu *senutė* įvardijimas rodo ironišką pagrindinio veikėjo požiūrį į šią personažę. Apskritai visi fragmentai, kuriuose minima ši veikėja, yra šiek tiek ironiški. Pasakotojas juokiasi iš jos negalios ir nuolatinio arkliašūdžių rinkimo. Lygiai taip pat su ironijos atspalviu Mariją pavadina paskutiniais trimis šios nominacinės eilės leksiniais vienetais: *Liūdnojo vaizdo riterė, moteris su arkliašūdžių maišeliu, antidekartiško mąstymo įsikūnijimas, visiems yra kasdienė paguoda* (98–99). Čia aptinkamas ir išplėstiniu priedėliu einantis epitetas *su arkliašūdžių maišeliu*. Pavadinimą *liūdnojo vaizdo riterė* galima traktuoti kaip precedentinį tekstą. Silvija Papaurėlytė–Klovienė (2007, 32) teigia, kad tokiais tekstais gali tapti citatos iš gerai žinomų literatūros tekstų⁹. Šiuo atveju pasirinkta Migelio de Servanteso romano *Don Kichotas* citata, kurioje *liūdnojo vaizdo riteriu* pavadinamas pagrindinis personažas. Tiek Servanteso, tiek ir Parulskio kūrinys šis pavadinimas veikėjams suteikiamas juos vertinant ironiškai. Pavadinimas *moteris su arkliašūdžių maišeliu* nurodo, kad Marija yra tarsi neatsiejama nuo savo arkliašūdžių maišelio, taip sustiprinamas įspūdis, kad Marija atkakliai užsiima arkliašūdžio rinkimu.

Asmeniniu įvardžiu *ji* bandoma išvengti kartojimo, tekste juo pakeičiami anksčiau minėti įvardijimai: *[p]onija Marija atliko ritinio tualetu ritualą [...]. Ji iš tų žmonių, kurie visuomet aiškiai žino savo tikslą* (123).

Ketvirta nominacinė eilė sudaryta iš leksikos vienetų, įvardijančių Lizos mamą. Tekste pavartoti tokie žodžiai ir žodžių junginiai: *motina – žmona – teta Rožė – laikrodininko žmona*.

Pirmiausia ši veikėja įvardijama žodžių junginiu *teta Rožė*: *[t]etos Rožės stambi figūra, suakmenėjusi tarpduryje su ką tik prakąsta viščiuko kulšele putlijoje rankoje* (120). Šiame pavyzdyje esama ir būdvardinių epitetų *stambi, putlijoje* bei dalyvinių epitetų *suakmenėjusi*. *Stambus* yra ‘4. storas’, o *putlus* ‘minkštas, pasipūtęs’ (DLKŽe), šie epitetai sustiprina emocinę išraišką, jais nurodomas ne tik asmens kūno sudėjimas, bet ir neigiamas, pašiepiamas požiūris į kūno stambumą. Pasakotojas, vaizduodamas moterį su maistu rankoje, žiūri į ją su pašaipą. Regimosiomis detalėmis kuriama ne tik išvaizda, bet ir pabrėžiama veikėjos būdo savybė. Veikėja esanti apkūni dėl besaikio valgymo. Knygoje *Vardai: nuo A iki Ž kilmė ir reikšmė* (Blaževičiūtė, 2007, 124) pateikiama tokia vardo *Rožė* reikšmė – ‘Rodo salos nimfa’. Nors Kuzavinis ir Savukynas (2007, 279) pateikia kitoki

⁹ Žr. plačiau Silvija Papaurėlytė–Klovienė, Algirdas Malakauskas, „Precedentinių tekstų tipai ir funkcijos Juozo Erlicko knygoje „Apreiškimai 366/Juozapas“, *Filologija*, 2012, p. 98-112.

vardo aiškinimą. Tai yra sulietuvintas lotyniškas daiktavardis rožė: „lot. *rosa* „rožė“. Šalia asmenvardžio einantis daiktavardis *teta* (‘1. tėvo ar motinos sesuo. 2. šnek. kiekviena senesnė moteris kiekvienam vaikui’ (*DLKŽe*) nurodo veikėjos amžių. Pasakotojas *teta* vadina žmonos mamą – kodėl uošvę taip vadina, nepaaiškina. Todėl galima numanyti, kad kaip ir Henriko amžiui įvardyti pasirinktas daiktavardis *dėdė*, taip ir šiuo atveju *teta* yra pasirenkama vartoti antrąja žodžio reikšme. Nors tikslaus amžiaus daiktavardis *teta* nenurodo, skaitytojas numano, kad ši moteris turėtų būti gerokai vyresnė už pasakotoją.

Žmona ir *motina* yra neutralūs Rožę apibūdinantys leksikos vienetai. Jie nurodo giminystės ryšį: [j]os *motina* visą gyvenimą dirbo (128), [j]o *žmona, teta* Rožė, kaip ir *dera žmogaus-įrankių-dėžės žmonai, irgi turėjo maniakės savybių* (119). Pastarajame pavyzdyje aptiktas išplėstinis priedėlis, kuriame yra asmenvardis ir daiktavardis, nurodantis apytikrą amžių (*teta*).

Laikrodininko žmona veikėja pavadinama vieną kartą: *Lizos motina, laikrodininko žmona, manydama, kad tai vyro hobis, taip pat stengėsi pamėgti* (127). Sakinyje toks įvardijimas eina išplėstiniu priedėliu, nurodančiu ne tik giminystės santykį (*žmona*). Priedėlis apibūdina dar ir kitą veikėją – *dėdę* Henriką. O dar tiksliau, nurodo jo profesiją.

Išnagrinėjus moterų nominacines eiles paaiškėjo, kad veikėjos įvardytos asmenvardžiais (*Diana, Liza, Marija*), bendriniais daiktavardžiais (*moteris, būtybė, draugė, meilužė, senutė*), asmeniniu įvardžiu (*ji*), žodžių junginiais (*telefoninė pažįstama, pamišėlė amazonė, Babilono kekšė, durnė Marija, ponija Marija, Liūdnojo vaizdo riterė, moteris su arkliašūdžių maišeliu, antidekartiško mąstymo įsikūnijimas*). Žodžių junginiai kartu nurodo ir neigiamą, ironišką požiūrį į įvardijamą asmenį. Teigiamomis veikėjomis galima laikyti *Lizą*, iš dalies *ponią Mariją*.

2.1.5. Moterų aprašymai romane *Doriforė*

Romane detaliau vaizduojama pagrindinių veikėjų moterų išvaizda, charakterio savybės, įpročiai. Vaizduojamų dviejų moterų – *Lizos* (1) ir *Dianos* (2) – aprašymai labai skiriasi.

1. Kūrinyje iš tikslų išvaizdos detalių sukuriama keista, mergaitiška, nepatraukli *Lizos* išorė: *vaikiškas smakras, lūpos, strazdanomis nutaškyta miniatiūrinė nosis, lyg jauniklis paukštukas su ilgais, vos trūkčiojančiais blakstienų sparnais – visa tai sunkiai dera su aukšta suaugusio žmogaus kakta, pridengta retais kirpčiais. Ko gero, kakta – vienintelis objektas Lizos kūne, liudijantis, kad ji – suaugusi moteris. Siauri, aštrūs pečiai, kaip kūdikio kumštukai krūtys* (145). Čia aptinkama daug būdvardinių epitetų (žr. paryškintus žodžius). Svarbi yra kakta – ji apibūdinama keliais epitetais, pabrėžiama, kad kakta atrodo kaip *suaugusio žmogaus*, nes kitos detalės sudaro paaugliško veido įspūdį. Kakta yra skiriamoji *Lizos* ypatybė, nurodanti, kad ši moteris yra suaugusi. Veido bruožų

aprašymas pradedamas nuo apačios: pirmiausiai pastebimos lūpos, nosis. Tada kylama į viršų ir aptariamos blakstienos, kakta, kuri visai nedera prie likusių veido bruožų. Iš veido bruožų ir kūno sudėjimo matyti, kad veikėja turi dar nesubrendusį, paauglės kūną. Išvaizda kuriama ir palyginimais: *lyg jauniklis paukštukas su ilgais, vos trūkčiojančiais blakstienų sparnais*. Ramonaitė (2010) lyginamąjį reiškinį ar savybę įvardija kaip temą. Taigi aptariamo palyginimo tema yra blakstienos. Blakstienos lyginamos su jauniklio paukščio sparnais (rema). Blakstienos lyginamos su jauniklių sparnais pagal trapumą. Kitas palyginimas *kaip kūdikio kumštukai krūtys* pabrėžia Lizos kūno vaikiškumą, nesusiformavusius moteriškus bruožus. Palyginimo tema yra krūtys, rema – kūdikio kumštukai, o numatomas lyginimo pagrindas yra mažumas. Palyginimų komponentai jungiami jungtukais *lyg, kaip*. Pasakotojo nuomone, Lizos išvaizda niekuo neišskiskiria: *jos išvaizda, kuri niekuo nebuvo ypatinga* (132), toks kūnas netgi turi trūkumų: *tai skriauda tokiems kūnams kaip Lizos, kuri savo akivaizdžius trūkumus gali kompensuoti vadinamom dvasinėm savybėm* (187–188). Čia matyti apokopės – vieno ar kelių garsų (balsio, priebalsio arba dvibalsio) nukritimo žodžių gale (Gaivenis, Keinys, 1990) – pavyzdžių: *vadinamom dvasinėm savybėm*. Iš šios citatos matyti, kad Liza, nors ir neturi moteriško kūno, jo nebuvimą kompensuoja gyvendama vadovaudamasi dvasinėmis vertybėmis. Apie Lizos pomėgius, charakterį skaitytojas sužino nedaug. Ji nemėgsta savo tėvų, bendravimo su jais: *ji nemėgsta viešėti pas savo tėvus* (125). Pasakotojo požiūris į ją yra ironiškas: *Liza kaip visada teisi* (81). Ironišką požiūrį lemia pasakotojo ir Lizos tarpusavio santykiai, kurie yra įtempti. Liza savo kalba perteikia nepasitenkinimo jausmą vyru: *vis ta pati lengvai susierzinusios moters intonacija, kurios aš beveik negirdžiu, esu prie jos įpratęs* (35). Taigi Liza dažnai su vyru kalba nepatenkintu tonu. Lizos kalbėjimas (*urzgia Liza* (137) implicitiškai prilyginamas gyvūno urzгимui reikšti. Veiksmažodis *urgti* turi ir tokią reikšmę: ‘reikšti nepasitenkinimą, bartis, burbėti, niurzgėti, bambėti’ (*LKŽe*), bet dabartinėje kalboje paprastai vartojamas kalbant apie gyvūnus (*DLKŽe* 1. piktai birbti, niurzgėti: Šuo urzgia – gali kąsti. Lokys piktai urzgė; 2. prk. burgzti, užti: Lėktuvai visą naktį urzgė). Tad galima teigti, kad kartais veikėja per kalbą perteikia pyktį, aršumą.

Apibendrinant veikėjos Lizos aprašymus, galima pasakyti, kad, pasitelkus regimąsias detales, atskleidžiamas nesubrendęs, nemoteriškas Lizos kūnas. Toks kūnas pasakotojui nepatinka, nes, jo nuomone, turi trūkumų. Taip pat ryškėja Lizos išvaizdos ir charakterio skirtybės. Nors ir turinti paauglišką kūną, Liza yra morališkai subrendusi.

2. Kita romano moteris yra pasakotojo meilužė Diana. Ši veikėja yra ir charakteriu, ir išvaizda visiškai priešingybė Lizai. Dianos kūnas pasakotojui atrodo sportiškas, tačiau kartu ir patrauklus: *raumeningas, tvirtas, nors ir jaukiai aptakias šlaunis* (143), *ėmiau ją [Lizą – I. K.] lyginti su Diana, tikriau – su Dianos kūnu, visiškai priešingybė tam, ką priešais savo akis mačiau esant Lizos buveine,*

tokia miniatiūrine ir bejėge (148), *krestelėjo savo į daugybę smulkių ilgų sruogelių susisukusius plaukus* (153). Parulskis vartoja optinius epitetus. Juos Ramonaitės (2010) išskiria kaip atskirą epitetų rūšį. Tokiais leksikos vienetais pavaizduojama moters išvaizda: šlaunys esančios *raumeningos, tvirtos, aptakios*. Dianos išorei aprašyti pasitelkiamas bendras visumos vaizdas, iš kurio matyti Dianos kūno sudėjimas. Vėliau pereinama prie detalių – Dianos garbanotų plaukų, konkrečios kūno dalies – šlaunų – apibūdinimo. Veikėja yra sportininkė, tai rodo ne tik jos kūno sudėjimas, bet ir kalbos manieros: *vėl prie savojo sportinio žargono grįžo Diana* (191). Kitu, akustiniu, epitetu pabrėžiamas *malonus* Dianos balsas: *moters balsas buvo malonus* (86). Ne tik balsas, bet ir juokas, kūnas pasakotojui patinka. Taip sudaromas teigiamas moters įspūdis pirmo jos ir pasakotojo pasimatymo metu: *jos juokas, kaip, beje, ir plaštaka, kurią paspaudžiau tikėdamasis pasibjaurėti prakaituotu ir glebiu mėsgaliu, buvo lengvas ir mielas, juokas [...] labiau primenantis melodiją, kuri lengvai prasiskverbia į žmogaus vidų* (102). Tačiau toks įspūdis yra apgaulingas. Vėliau romane aiškėja moters šaltumas ir abejingumas: *jai, atvirkščiai nei daugumai normalių moterų, prisirišti prie vyro visuomet atrodė pasibjaurėtiną veiksmą* (189). Veikėja pasakotoju tik naudojosi savo asmeniniams tikslams pasiekti. Pasakotojas pastebi, kad Dianos *nervai kaip antikinės skulptūros* (236). Toks palyginimas rodo moters jautrumo, sąžinės jausmo nebuvimą. Kalbos manieros taip pat apibūdina moters charakterį: *liepė apsirengti sportiniais drabužiais* (99). Veiksmazodis *liepė* parodo Dianos norą nurodinėti.

Pasitelkus regimąsias, girdimąsias detales, atskleidžiama įspūdinga moters išorė, švelnus balsas ir juokas. Taip pat matyti veikėjos charakterio ir išorės neatitikimai. Kadangi Diana yra šaltakraujiška, savanaudė, galima teigti, kad jos išvaizda yra apgaulinga.

2.2.1. Romano *Vėjas mano akys* veikėjai

Antrasis Sigito Parulskio romanas *Vėjas mano akys* yra realistinis pasakojimas. Veikėjai įvardyti įvairiais leksikos vienetais. Išrinkti reikšmingiausi kūrinio veikėjai, jie yra suskirstyti pagal lytį, sudarytos dvi grupės – vyrų ir moterų.

2.2.2. Vyrų įvardijimai romane *Vėjas mano akys*

Pagrindinis romano veikėjas yra poilsiautojas, atvykęs į vieną iš Graikijos salų atostogų. Pasakojama vienaskaitos pirmuoju asmeniu. Pagrindinis veikėjas susipažįsta su benamiu Homeru

bei patinkančios merginos broliu Heinrichu. Veikėjų vardai, jų savybės rodo romane esant aliuziją į Homero poemą *Odisėja*.

Pirma nominacinė eilė. Romane pagrindinis veikėjas įvardytas tokiais leksikos vienetais: *Odisėjas – (tikras) turistas – (toks) asilas – Amerika – Robinzonas – silpnavalis – primityvas – niūrus melancholikas – nykus tipas*. Dažniausiai romane aptinkamas leksinis vienetas yra asmenvardis – vardas *Odisėjas*. Antikos vardyne¹⁰ nurodoma tokia vardo reikšmė – ‘graikų mituose Laerto ir Antiklėjos sūnus, Itakės ir aplinkinių salų valdovas, Penelopės vyras, Telemacho tėvas, vienas svarbiausių žygio į Troją dalyvių’. Vardas parinktas motyvuotai. Pirmiausia, veiksmas vyksta Graikijoje, iš kurios kilo Homeras – senovės graikų poetas, parašęs poemą *Odisėja*. Ne tik vardai, bet ir poemos personažų savybės yra priskirtos tiems veikėjams. Parulskio romano Odisėjo žmona vardu Penelopė. Taip pat Parulskio personažas susiduria su įvairiais išbandymais, kol galiausiai atranda naujus namus.

Pats veikėjas save vadina *tikru turistu, tokiu asilu*. Vos tik atvykęs į salą, nužvelgia jos vaizdą ir elgiasi taip, kaip ir būdinga turistams – perka suvenyrą: *[p]avarčiau rankose, nenatūraliai aiktelėjau ir išmečiau iš rankų – lėkštelė sudužo. Jaučiausi kur kas geriau. Tikras turistas (20)*. Paskutinis fragmento sakinytis yra vientisinis nepilnasis, nes be konteksto, tai yra šalia esančių sakinių, būtų neaišku, ar turistas yra pats pasakotojas, ar kitas veikėjas. Sakinys taip pat gali būti ir nominatyvinis, nes tokiu sakiniu pavadinamas veikėjas. Būdvardis *tikras* šiuo atveju pavartotas reikšme ‘3. turintis visus būtinus daikto, reiškinių ar ypatybės požymius; toks, koks turėtų būti’ (*LKŽe*) ir sakinyje laikomas epitetu. Vadinasi, *tikru turistu* Odisėjas save pavadina motyvuotai, nes jo elgesys (suvenyrų pirkimas) parodo jį besijaučiant tipišku keliautoju. Kūrinyje veikėjas save vadina ir zoonimu: *buvau toks asilas ir laikiau ją kartu su pinigais (50)*. Šitaip vadina save menkindamas ir galvodamas, kad pasielgė neapdairiai, nes jį apiplėšė, o jis visus vertingus daiktus laikė toje pačioje vietoje. Taigi toks savęs vertinimas yra objektyvus – perkeltine reikšme kūrinyje pavartotas daiktavardis *asilas* (‘2. prk. apie kvailą žmogų’ (*LKŽe*)) turi menkinamąją semą.

Niūriu melancholiku vieną kartą jį pavadina Sonia – mergina, kuri Odisėjui labai patinka: – *Tu niūrus melancholikas. Odisėjau, o gal tu bijai (93)*. Šitaip jį vadina dėl to, kad nori įkalbėti aplankyti baisiomis legendomis apipintą vietą. Spėdama, kad Odisėjas bijo tokios vietos, Sonia bando jį išprovokuoti, kad šis norėtų įrodyti nesantis bailys ir nuspręstų apsilankyti. Tad pavadinimas *niūrus melancholikas* nėra motyvuotas. Įdomu tai, kad daiktavardis *melancholikas* apibūdinamas kaip ‘1. kas linkęs į prislėgtą nuotaiką ir niūrias mintis’ (*LKŽe*), o būdvardis *niūrus* ‘1. prislėgtos nuotaikos’ (*LKŽe*). Daiktavardžio reikšmėje yra *niūrumo* sema, bet Parulskis vis tiek

¹⁰ *Antikos vardynas*. Prieiga per internetą: <http://www.vardynas.flf.vu.lt/#paieska/vardas/6430>, [žiūrėta 2020 02 28].

prideda dar ir būdvardį *niūrus*, taip sustiprindamas personažo savybę. Odisėjas paauglystėje kitu buvo vadinamas ir pravarde *Amerika*. Pravardė – neoficialus asmenvardis, informuojantis apie kokią nors pravardžiuojamojo ypatybę (Butkus, 1995, 21). Kūrinyje personažui pravardė suteikta motyvuotai dėl turimos aprangos detalės: [...] *priminė vaikystėje turėtus tamsiai mėlynus marškinius su smulkiomis baltomis žvaigždutėmis. Kiemo chebra dėl tų žvaigždžių pravardžiuodavo Amerika. Nes marškiniai panašūs į JAV vėliavą* (115–116). Drabužiui vaizduoti pasitelkiamos regimosios detalės, drabužis detalizuojamas. Spalva nusakoma ne tik būdvardžiu *mėlyni*, bet ir šalia esančiurieveiksmiu *tamsiai*, nurodančiu spalvos intensyvumą. Daiktavardžio *žvaigždutės* priesaga *-utės*, parodo objekto mažumo reikšmę, o šalia pavartotas epitetu einantis būdvardis *smulkios* (*smulkus* – ‘1. susidedantis iš mažų dalelių’ (*DLKŽe*)) suintensyvina žvaigždžių mažumo įspūdį. Fragmente pavartotas ir žargono kalboje aptinkamas daiktavardis *chebra*, reiškiantis ‘būrį, kompaniją, draugiją, žmones, draugus; šutvę, gaują’ (Lietuvių žargono bazė, 2010, 36). Toks leksikos parinkimas parodo Odisėją buvusį įprastu paaugliu, kaip ir daugelis tokio amžiaus vaikų, vartojusių žargoną. Naujasis pažįstamas Heinrichas Odisėją pavadina ir *Robinzonu: – Kaip jautiesi, Robinzone?* (121) Klausiamuoju sakiniu teiraujamas, ar Odisėjas yra sveikas, nes jis vos nenuskendo, plaukdamas atsidūrė neaiškioje, apleistoje vietoje. Heinrichas Odisėją prilygina Daniel Defoe personažui Robinzonui Kruzui, nes šio laivas dužo ir veikėjas atsidūrė negyvenamoje saloje, todėl tokį Heinricho kreipinį galima traktuoti ir kaip precedentinį tekstą, jau minėtą *Doriforės* veikėjų leksinių įvardijimų analizėje. *Silpnavaliu, nykiu tipu* ir *primityvu* Odisėją vadindavo jo buvusi mergina: *Miglė vadindavo mane silpnavaliu. Esą tai sumautas eskapizmas – prisipilti akis ir apsimesti, kad problemos neegzistuoja* (75). Frazeologizmas *akis prisipilti* – ‘nusigerti’ (*FŽe*) pavartotas motyvuotai, nes personažas mėgdavo dažnai išgerti. Tokiu neigiamą atspalvį turinčiu leksikos vienetu parodoma neigiama veikėjo būdo savybė (*silpnavalis* – ‘kuris silpnos valios’ (*DLKŽe*)). Miglė ne kartą pabrėžia Odisėjo mėgavimąsi alkoholiu: *ji pirma pasakė, kad aš nykus tipas, nes man niekas neįdomu, tik nusigert*. [...] *Išvadino mane primityvu* (65). Čia, kaip ir fragmente prieš tai, aptinkami trumpieji veiksmažodžių bendračių variantai: *prisipilti, nusigert*. Kaip ir Sonia, vadindama Odisėją *niūriu*, taip ir Miglė, vadindama *nykiu tipu*, pabrėžia liūdną, prislėgtą vyro nuotaiką. *Nykus* – ‘2. liūdnas, nuobodus’ (*DLKŽe*), o *tipas* – ‘4. šnek. žmogus su būdingomis ypatybėmis (ppr. neigiamomis)’ (*DLKŽe*). Įvardijimas *primityvas* taip pat veikėją apibūdina neigiamai (*primityvas* – ‘1. pirminis, paprastas, netobulas reiškinytis’ (*DLKŽe*)). Vadinasi, kitų personažų, būtent moterų apibūdinimai perteikia neigiamą Odisėjo paveikslą. Savęs veikėjas irgi nevengia vadinti neigiamą emocinį atspalvį turinčiu zoonimu.

Antra nominacinė eilė. Kitas svarbus romano personažas yra salos gyventojas, su kuriuo susipažįsta Odisėjas. Kūrinio pabaigoje sužinoma, kad šis personažas tyčia susitiko su Odisėju, nes,

norėdamas atkeršyti jo šeimai, veikėją rimtai sužaloja. Romane rasti tokie personažo įvardijimai: (*senis, velnio*) *Homeras* – (*sumautas*) *senis* – *valkata* – *benamis* – *sukčius*.

Asmenvardžiu – vardu *Homeras* (*Homeras* – ‘*Iliados* ir *Odisėjos* autorius’)¹¹ veikėjas pavadinamas ne veltui. Kaip ir poemos *Odisėja* autorius *Homeras*, rašydamas poemą, kūrė įvykių eigą, taip ir Parulskio romano veikėjas *Homeras* vertė *Odisėją* atlikti tam tikrus darbus, nuo kurių priklausė tolimesnis *Odisėjo* gyvenimas saloje. Beje, senovės graikų poetas *Homeras* buvo aklas. Romane bendravardis veikėjas taip pat vaizduojamas esantis aklas. Todėl vardas parinktas motyvuotai. *Odisėjas* *Homerą* vadina seniu: [...] *sėdėjo senis. Įsisupęs į skarmalus, plaukai ir barzda vienodai purvinos pilkos spalvos, ant kairiojo ūso prilipęs snarglio fragmentas, kojos apautos ganėtinai padoriai atrodančiais „Nike“ sportbačiais* (11). Iš fragmento matyti, kad *Homeras* atrodo vargingai. Tą nurodo daiktavardis *skarmalai* (*skarmalas* – ‘2. suplyšęs drabužis’ (*LKŽe*)), taip pat vaizduojamas netvarkingas, nešvarus veidas: *purvina pilka spalva* (*purvinas* – ‘1. suteptas purvu, supurvintas, nešvarus’ (*LKŽe*)). Išskirtinė aprangos detalė – *padoriai atrodantys batai, nederantys prie netvarkingos išvaizdos* (*padorus* – ‘3. gražus, dailus’ (*LKŽe*)). Regimosiomis detalėmis iš pradžių vaizduojama visuma, ką *senis* veikia, kaip apsirengęs. Vėliau pereinama prie detalių – plaukų spalvos, ūsų. Veikėjas imamas vaizduoti iš arti, nes *Odisėjas* gali įžvelgti iš toli nepastebimą *snarglio fragmentą*. Cituotame fragmente matyti, kad sakiniai siejami kontaktiniu būdu. Eliptiniu sakiniu, kuriame numanomas veikėjas, substitutu *įsisupęs* toliau kuriamas to paties *senio* paveikslas. *Homeras* pavadinamas ir žodžių junginiu: *pasakiau seniui Homerui, manydamas, kad jis kažkokį šlamštą pametė tarp prakeiktų akmenų* (14). Čia matyti ir veikėjo įvardijimą pakeitusį įvardį *jis*. Įvardis atlieka siejimo funkciją ir leidžia išvengti kartojimo.

Kuo labiau *Odisėjas* pažįsta *Homerą*, tuo labiau jis nepatinka *Odisėjui*, todėl jis ir pavadinamas *sumautu seniu*: *norėjau pasiųsti tą sumautą senį po velnių* (51). Veiksmažodis *sumauti* romane pavartotas ne žodyno, o žargonine reikšme. Tačiau skaitytojas suvokia, kad kūrinyje išvestinė veiksmažodžio *sumauti* forma pavartota neigiamą emocinį atspalvį turinčia reikšme. *Senis* pavartotas reikšme ‘1. daug metų turintis žmogus’ (*LKŽe*), nors reikšmėje nėra neigiamą emocinį atspalvį turinčių semų, *Odisėjui* veikėjas nepatinka, todėl galima teigti, kad kūrinyje *senis* įgyja ir neigiamą reikšmės atspalvį. Ne kartą romane kartojamas leksikos vienetas *senis* pabrėžia veikėjo amžių.

Kitu žodžių junginiu *velnio Homeras* veikėjas irgi pavadinamas dėl savo įtartino elgesio. Nors *Homeras* nemėgstamas, visgi reikalingas *Odisėjui*, nes šis po apiplėšimo liko be pinigų, o *valkata* kaip tik siūlė darbą už pinigus. Taigi *Odisėjui* prireikia *valkatos* dėl darbo, *Homero* pasigendama,

¹¹ *Antikos vardynas*. Prieiga per internetą: <http://www.vardynas.flf.vu.lt/#paieska/vardas/4609>, [žiūrėta 2020 03 06].

kad būtų galima susitarti dėl paslaugos atlikimo ir užmokesčio: [k]ur tas velnio Homeras! (126). Šaukiamuoju sakiniu parodomas Odisėjo susierzinimas, netgi pyktis, kad visgi prireikia atlikti paslaugą nemaloniam personažui Homerui.

Valkata Homeras pavadinamas vieną kartą: *kai į tavo viešbučio kambarį ateina aklas vos pažįstamas iš matymo valkata ir pasiūlo tau pusanthro tūkstančio eurų* (53). *Valkata* ('niek. 1. kas be darbo bastosi, tinginys' (*DLKŽe*) turi menkinamąją semą. Homeras kūrinyje vaizduojamas kaip ieškantis filosofijos akmenis, todėl sėdi pajūryje ir deda į burną akmenis. Galima teigti, kad jis neturi prasmingesnės veiklos ar kokio nors darbo. Taip pat Homeras pasiūlo Odisėjui atlikti darbą, už kurį sumokės didelius pinigus. Dėl šio pasiūlymo Odisėjui Homeras atrodo nerimtas, nepatikimas žmogus: *nuo pat pradžių įtariau, kad jis sukčius. Dėl viso pikto pamosavau ranka jam prieš nosį, norėdamas patikrint, ar jis bent jau aklas* (53). *Sukčiumi* (*sukčius* – 'kas suka, sukčiauja, apgavikas' (*DLKŽe*) Homeras vadinamas motyvuotai. Ne tik daiktavardžiu *sukčius* ar veiksmažodžiu *įtarti*, bet ir frazeologizmu *dėl viso pikto* ('galimam reikalui' (*FŽe*) Odisėjas parodo turintis dvejonį dėl galimai pavojingo Homero elgesio ir pasiūlymo. Šiame fragmente matyti ir tai, kad įvardis *jis* atlieka siejimo funkciją.

Apibendrintai galima teigti, kad Odisėjui Homeras nepatinka, todėl ir dauguma leksikos vienetų, išskyrus, žinoma, tikrinį daiktavardį *Homeras* ir įvardį *jis* (jie yra neutralūs), turi neigiamą emocinį atspalvį.

Trečia nominacinė eilė. Kitas romano *Vėjas mano akys* veikėjas – Heinrichas. Sudaryta tokia romano veikėjo nominacinė eilė: (*Sonios brolis*) *Heinrichas* – *Heinis* – (*mėsininkas*) *brolis* – *vokietis* – *tas*.

Pirmiausia romane veikėjas pavadinamas *Sonios broliu Heinrichu*: [*n*]ežinau, ką apie mane pamanė *Sonios brolis Heinrichas*, bet aš nesusilaikiau ir persisvėręs per laivo bortą į žalsvas jūros bangas ištėškiau skrandžio turinį (99). Toks veikėjo pavadinimas yra informatyvus. Skaitytojas sužino, kad Sonia, kuri Odisėjui labai patinka, turi brolių. Sužinomas ir jo vardas – *Heinrichas* (*Henrikas* – 'galingas (valdovas)' (Kuzavinis, Savukynas, 2007, 164). Beje, Odisėjui yra svarbu, ką apie jį mano *Sonios brolis*, todėl pasakotojas jaudinasi dėl savo jautrios skrandžio reakcijos (vėmimo). Vardas parinktas motyvuotai, nes *brolis* ir *sesuo* yra vokiečiai, o vardo kilmė, kaip nurodo Kuzavinis ir Savukynas (ten pat), taip pat yra vokiška. Toliau veikėjas neretai vadinamas tik vardu: *Sonia vėl žvilgtelėjo į Heinrichą. Tas nusikvatojo* (209). Parodomasis įvardis *tas* atlieka sakinių siejimo funkciją. *Sesuo brolių* vadina ir vardo trumpiniu: [*a*]š juk tau sakiau, *Heini*, jis prietranka, bet nenuobodus (123). Galima teigti, kad vardo trumpiniu kreipiamasi į personažą tada, kai abiejų pašnekovų tarpusavio santykiai yra geri. O kūrinyje *brolis* ir *sesuo* kaip tik vaizduojami kaip esantys artimi, draugiški vienas kito atžvilgiu ir vieningi. Kūrinyje neretai personažas Odisėjo

pavadinamas *broliu*: [b]rolis taip pat *maukė nesustodamas. Jis iš tų, kurie negirtėja* (107). Bendrinis daiktavardis *brolis* keičia kūrinyje vartojamą tikrinį daiktavardį *Heinrichas*. Taip sukuriama hiperonimo (*brolis*) ir hiponimo (*Heinrichas*) ryšiai. Daiktavardžio *brolis* vartojimas ne tik padeda išvengti kartojimo, bet ir nurodo giminystės ryšį. Sakiniai siejami grandininio būdu, nes skaitytojui yra aišku, kad kalbama apie tą patį veikėją, tik daiktavardį *brolis* pakeičia įvardis *jis*, kad būtų išvengta kartojimo. Odisėjas Heinrichą mato kaip neigiamą personažą, pabrėžia neigiamą veikėjo elgesį: *jis maukia (maukti – ‘3. šnek. godžiai gerti’ (DLKŽe) nesustodamas*. Ne tik veiksmažodis *maukti* pabrėžia besaikį alkoholio vartojimą, bet ir šalia esantis pusdalyvis *nesustodamas*. Taip parodoma, kad personažas gali gerti nuolatos. Veikėjas pavadinamas ir žodžių junginiu *mėsininkas brolis*: [n]ežinia iš kur nukritusi Sonia su savo mėsininku broliu (126). Tekste tiesiogiai nepasakyta, kodėl Heinrichas vadinamas tokio žodžių junginiu. Tačiau įvardijimas yra motyvuotas ir turi neigiamą emocinį atspalvį: Sonia ir brolis Odisėją kvietė į susitikimą, kurio metu jis vos nenuskendo. Po tokios nelaimės Odisėjui kilo abejonių, galbūt brolis ir sesuo tyčia norėjo pražudyti atvykėlį. Įdomu tai, kad romane *mėsininkas* pavartotas ne tiesiogine reikšme, nes brolio profesija nesusijusi su maisto ruošimu. Daiktavardis pavartotas perkeltine reikšme – ‘1. prk. plėšrūnas’ (*LKŽe*). Reikia pabrėžti, kad daiktavardis *plėšrūnas* irgi turi perkeltinę reikšmę – ‘2. prk. kas grobia, išnaudoja’ (*LKŽe*). Galima teigti, kad Heinrichas Odisėjo vaizduojamas kaip agresyvus, nepatikimas asmuo, kurio reikia saugotis. Iš tiesų taip ir yra, romano pabaigoje paaiškėja, kad brolis ir sesuo yra kišenvagiai, pasamdyti Homero. Odisėjas, pabrėždamas Heinricho kilmę, vadina jį vokiečiu: *vokietis ir prožektoriaus spindulys ėmė sparčiai artėti* (113). Čia pavartota sinekdocha, nes akivaizdu, kad juda ne prožektoriaus spindulys, o visas prožektorius, kurį neša artėdamas Heinrichas.

Apibendrintai galima teigti, kad romane vaizduojamų vyrų vardai ar kiti pavadinimai yra parinkti motyvuotai. Veikėjai vadinami asmenvardžiais (*Odisėjas, Homeras, Heinrichas*), bendriniais daiktavardžiais (*silpnavalis, primityvas, senis, valkata, vokietis*), tikriniais daiktavardžiais (*Amerika*), žodžių junginiais (*tikras turistas, toks asilas, niūrus melancholikas, nykus tipas, senis Homeras, sumautas senis, velnio Homeras, Sonios brolis Heinrichas, mėsininkas brolis*), įvardžiais (*jis, tas*). Dalis leksikos vienetų turi neigiamą stilistinę atspalvį (*silpnavalis, primityvas, asilas, niūrus melancholikas, nykus tipas, sumautas senis, velnio Homeras, mėsininkas brolis*). Vaizduojami kūrinio personažai yra tikroviški.

2.2.3. Vyrų aprašymai romane *Vėjas mano akys*

Romane detaliau vaizduojama kai kurių vyrų Odisėjo (1), Heinricho (2) išvaizda, būdo savybės ir pomėgiai. Personažų paveikslai yra tikroviški.

1. Odisėjas dėl savo atostogų tikslo skaitytojui parodomas kaip lengvabūdis, ieškantis kūniškų, neįpareigojančių malonumų: *[a]tvykau čia atostogauti ir mėgautis mizantropija. Ieškoti lytinių nuotykių* (13). Personažas, ko gero, yra pavargęs nuo bendravimo su žmonėmis arba jų nemėgsta, nes ketina *mėgautis mizantropija* (*mizantropija* – ‘neapykanta žmonėms; šalinimasis nuo jų’ (*DLKŽe*)). Tai, kad jis žmonių nemėgsta, liudija ir jo prisiminimai apie darbą: *[...] ariau kaip jautis nekilnojamojo turto dirvonuose, [...] rodžiau savo gendančius dantis nusmurgusiems klientams. [...] koks nors debilas įsigeidžia pamatyti butą naktį [...]. Kokia nors idiotė senmergė ima skiesti, kad ji galinti tik labai anksti ryte* (15). Sakiniai šiame fragmente siejami paraleliuotu būdu, nes antrasis kartoja pirmojo struktūrą (paryškinti žodžiai yra leksinio siejimo iliustravimas). Palyginimu *ariau kaip jautis* (‘daug, sunkiai dirbti’ (*PŽe*)) parodoma, kad darbas buvo sunkus, reikalaujantis daug jėgų. Žodžių junginys *rodyti gendančius dantis* galėtų reikšti, kad Odisėjas nuolatos šypsodavosi klientams, bandydamas jiems įtikti, būti malonus. Nors, arba veikėjo finansinė padėtis buvo bloga, arba Odisėjas nesirūpindavo savo išvaizda ir sveikata, nes rodydavo *gendančius dantis*. Jo požiūris į klientus yra akivaizdus, epitetais *nusmurgę* (*nusmurgti* – ‘2. nusigyventi, suvargti’ (*DLKŽe*)), *idiotė* (*idiotas* – ‘2. vulg. kvailys’ (*DLKŽe*)) parodoma, kad Odisėjo klientai yra neturtingi, kvaili. Klientams apibūdinti vartojamas ir žargono žodis *debilai* (*debilas* – ‘1. kvailys, mulkis, nevisprotis, bukaprotis, netikėlis, nevykėlis, žioplys’ (Lietuvių žargono bazė, 2010, 45)), menkinamąją semą turintis daiktavardis *senmergė* (*senmergė* – menk. likusi netekėjusi moteris (*DLKŽe*)). Vėliau atostogų tikslai patikslinami: *[t]o ir atvažiavau, atsipalaiduoti, apie nieką negalvoti, išmesti iš galvos nelaimingą trenktąjį bičiulį filosofą [...]. Aš čia juk atvažiavau pradėti gyvenimą iš naujo* (52). Frazologizmu *iš galvos išmesti*, reiškiančiu ‘užmiršti’ (*FŽe*)), patvirtinama, kad Odisėjas nori pailsėti, apie nieką negalvoti.

Romane nusakoma ir Odisėjo išvaizda: *buvau vidutinio ūgio, niekuo neišsiskiriančio, kone vaikiško veido, plaukai – sauso asfalto spalvos, akys melsvos, o skruostai blyškūs. Matyt, dėl to man iki dvidešimt ketverių neparduodavo alaus* (22). Vaizdavimui pasitelkiamos regimosios detalės, iš pradžių nusakomas visumos įspūdis (ūgis), tada pereinama prie detalių (veidas, plaukai, akys), joms vaizduoti pasitelkiami epitetai. Frazė, kad *iki dvidešimt ketverių neparduodavo alaus*, sustiprina nebrandumo, vaikiškumo įspūdį. Trumpai užsimenama ir apie tai, kas Odisėjui teikia malonumą, kokie jo pomėgiai: *[t]ai viena iš maloniausių akimirų gyvenime. Kai iš ryto išgeri alaus* (46); *nusprendžiau apžiūrėti laivą. Tokie dalykai mane beprotiškai traukia. Mėgstu, kaip ir*

visi berniukai, apžiūrinėti visokį šlamštą: senus, likimo valiai paliktus automobilius, kombainus (75). Fragmentuose aptinkama katafora (*tai, tokie*) (*katafora* – ‘santykis tarp kalbos elementų, kurių pirmasis nurodo į tolesnį’ (LKE, 2008, 266). Pirmajame fragmente pabrėžiama jau minėta Odisejo neigiama savybė mėgautis svaigiaisiais gėrimais, o antrajame veikėjas, save lygindamas su berniuku, atskleidžia įprastą, daugeliui vyrų būdingą pomėgį. Įdomu tai, kad, kaip ir romano *Doriforė* veikėjas Ernestas, taip ir Odisejas turi tą patį daiktą – žiebtuvėlį „Zippo“: *[v]ienintelis dalykas, kuriuo galėjau pasišviesti, buvo žiebtuvėlis. Geras, zipas, negęstantis vėjyje* (78). Daiktavardžius *žiebtuvėlis* ir *zipas* sieja hiperonimo ir hiponimo ryšys. Kartais Odisejo elgesys yra nesuprantamas net jam pačiam. Pamatęs salos gatve bėgantį vyrą, Odisejas ėmė jį vyti dėl neišskios priežasties: *[n]ežinau kodėl, bet ir aš leidausi jam iš paskos. Ilgšis akimirksniui stabtelėjo [...] Bėgau paskui jį lyg būčiau sniego lavinos nešamas riedulys – neturėjau nė menkiausio supratimo, kas man darosi* (70). Galima teigti, kad Odisejas yra linkęs įsivelti į painius, pavojų keliančius įvykius. Pirmiausia dėl to, kad vijosi *ilgšį* (*ilgšis* – ‘menk. didelis, aukštas žmogus’ (DLKŽe)). Daiktavardis *ilgšis*, turintis menkinamąją reikšmę, rodo, kad Odisejas vijosi galimai pavojingą asmenį.

Apibendrintai galima teigti, kad sukurtas Odisejo paveikslas nėra detalizuotas. Tačiau sukurtas personažas yra realistiškas.

2. Heinricho išvaizda apibūdinama detaliau nei Odisejo. Pabrėžiama, kad Heinrichas visai nepanašus į savo seserį: *brolis buvo katastrofiška sesers priešingybė: stambus, kerėpliškas, rudaplaukis, mėlynakis. Jis judėjo kaip kultūristas – neatrodė labai raumeningas, bet vaikščiojo ir rankas kilnojo, lyg būtų Arnoldas Švarcenegeris* (102). Sujungiamuoju jungtuku parodoma priešprieša tarp neraumeningo kūno sudėjimo ir sportininko judesių. Paveikslas kuriamas pasitelkiant regimąsias detales. Nuo visumos išpūdžio (kūno sudėjimas) pereinama prie detalių (plaukų, akių spalva). Tvirtu kūno išpūdžiui sustiprinti vartojamas palyginimas *lyg būtų Arnoldas Švarcenegeris*. Palyginime su jungtuku *lyg* personažas lyginamas su konkrečiu realybėje egzistuojančiu asmeniu. Asmenvardis *Arnoldas Švarcenegeris* yra konteksto ženklas, nes, ko gero, ne visi skaitytojai žino minimą sportininką. *Kerėpliškas* (*kerėpla* – ‘3. menk. nerangus, nevikrus žmogus’ (DLKŽe) tekste pavartotas menkinamąją semą turinčia reikšmė – taip parodomas ir Odisejo neigiamas požiūris į Heinrichą, nes būtent Odisejas šitaip ir apibūdina vyrą. Nors brolis ir sesuo dažniausiai romane vaizduojami kaip vieningi ir draugiški vienas kitam, visgi jų elgesys ne visada vienodas: *aplink Sonios galvą skraidė didelė musė. Keista, pagalvojau, aplink jos galvą galėtų skraidyti plaštakės. Musės skraido tik aplink tokius mėšlo gabalus kaip Heinrichas. Vokietis ilgai stebėjo musę, paskui sulenkė delną, [...] trenkė delnu per stalo paviršių. Kai atitraukė delną, musė buvo negyva* (202). Paskutiniajame citatos sakinyje išvelgiama elipsė – praleistas veikėjo

įvardijimas. Heinrichas, užmušdamas musę, tarsi patvirtina tai, ką rodo jo išvaizda – jis yra stiprus, agresyvus, pavojingas. Toliau veikėjo paveikslas detalizuojamas išskiriant veido bruožus: [*s*]makre – duobutė, o kakta padengta smulkiais, nelyg deimantai spindinčiais prakaito lašeliais. Stiklinis ryžtingas žvilgsnis. Gali būti, kad jis iš tiesų kultūristas. Toks, kuriam raumenys neauga. [...] Ištatuiruota kraujo grupė, - jis kareivis? Buvęs kalinys? Donoras? Ar slapta garbinantis nacius ir SS (107). Heinricho tatuiruotė Odisėjui kelia nepasitikėjimą. Retoriniais klausiamaisiais sakiniais Odisėjas parodo, kad tatuiruotė gali simbolizuoti Heinricho priklausomybę tam tikrai pavojingai subkultūrai ar organizacijai. Sakiniu *toks, kuriam raumenys neauga* Odisėjas tarsi tyčiojasi iš Heinricho, nes veikėjas juda kaip Švarcenegeris, vadinasi, nori būti kultūristas. Tačiau dėl raumenų nebuvimo Odisėjui kyla abejonių, ar Heinrichas tikrai yra kultūristas. Kurti neigiamą Heinricho paveikslą padeda palyginimas: *Heinrichas buvo meilus kaip giljotina* (121). Palyginimas yra trinaris: Heinrichas (tema), kaip giljotina (rema) ir meilus (lyginimo pagrindas). Komponentai jungiami jungtuku *kaip*. Čia aptinkama ironija, nes *meilus* (*meilus* – ‘1. kuris meilę rodo, lipšnus’ (DLKŽe) ir *giljotina* (*giljotina* – ‘istor. mašina galvoms kirsti’ (DLKŽe) rodo priešingas viena kitai reikšmes, taip norima parodyti, kad Heinrichas yra apsimestinai meilus. Pabrėžiamas ir brolio juokas: *Heinrichas ėmė kvatotis [...], jau kosėjo nuo juoko* (204); *Heinrichas pasakė ir pats pratrūko kvatotis. Buvo parūkęs žolės arba įsiurbęs kokaino. Normalūs žmonės tiek nesijuokia. Tik amerikiečiai ir narkomanai* (207); *Sara vėl žvilgtelėjo į Heinrichą. Tas nusikvatojo* (209). Taigi ne tik Heinricho išvaizda sudaro pavojingo žmogaus įspūdį. Jo elgesys, pavyzdžiui, juokas, taip pat Odisėjui kelia įtarimų, kad brolis galbūt vartoja svaigiąsias medžiagas.

Apibendrintai galima teigti, kad pateiktas Heinricho paveikslas rodo, kad veikėjas yra neigiamas. Jis pavojingas, galimai vartoja narkotines medžiagas, linkęs į agresiją. Svarbus akcentas tas, kad jis yra visiškai savo sesers priešingybė.

2.2.4. Moterų įvardijimai romane *Vėjas mano akys*

Viena iš pagrindinių romano veikėjų moterų yra Sonia, kuria Odisėjas susižavi. Kitos veikėjos – Sara, nauja Odisėjo pažįstama ir Penelopė, kurią romano pabaigoje Odisėjas veda.

Pirma nominacinė eilė. Romane viena iš pagrindinių veikėjų įvardyta tokiais leksikos vienetais: *Sonia* – (*prakeikta*) *sirena*.

Dažniausiai romane aptinkamas leksinis veikėjos įvardijimas yra jos asmenvardis *Sonia*. Pati veikėja savo vardo kilmę aiškina taip: [*t*]ai ne rusiškas, o slaviškas vardas. Ir jo kilmė graikiška.

Sonia yra graikiškojo Sofija variantas. Taigi jis net ir ne slaviškas, o šios žemės, šių uolų ir vandens kūdikis (124). Pasak Kuzavinio ir Savukyno (2007, 294), *Sofija* reiškia ‘išmintis’. Veikėja savo vardą vadina kūdikiu, taip jis yra įsmeninamas, sugyvinamas. Šio fragmento sakiniai siejami grandininiu būdu (žr. paryškintus fragmento žodžius). Odisėjas moterį vadina ir *sirena*: [*t*]u – ne *Sonia*, tu – *sirena*, *prakeikta sirena* [...]. Iš pradžių saldžiausiu balsu kabini makaronus, o paskui iš aukos lieka tik kaulai ir oda ant uolų (162). Įvardijimas *sirena* (‘1. mitinė senovės graikų būtybė – pusiau paukštis, pusiau moteris’ (DLKŽe) yra motyvuotas, nes personažas jaučiasi apgautas. Iš pradžių Sonia atrodė draugiška, maloni moteris, tačiau vėliau paaiškėjo, kad ją bendravimui su Odisėju pasamdė Homeras, todėl ji tik apsimetė draugiška ir malonia. Fragmente aptinkama ir korekcija: pasakotojas Sonią pavadina *sirena*, bet kadangi jis pyksta dėl nenuoširdaus moters elgesio, prideda ir dalyvį *prakeikta* (*prakeiktas* – ‘keikiant pasmerktas, nekenčiamas, labai blogas’ (DLKŽe). Todėl toks veikėjos pavadinimas jau turi neigiamą vertinimą. Vėliau paaiškinama, kodėl ji taip vadinama. Aiškinimui pavartotas frazeologizmas *kabinti makaronus* (‘meluoti, apgaudinėti, mulkinti, taukšti nesąmones; įtikinėti’ (Žargono bazė, 2010, 120). Veikėjos įvardijimai kūrinyje keičiami ir asmeniniu įvardžiu *ji*: *Sonia suėmė mane už rankos ir stipriai trūktelėjo*. [...] tokioje, iš pažiūros trapioje, moters figūroje gali slypėti tokia jėga. Ji buvo stipri kaip... na, nežinau, kaip imtynininkas, mažų mažiausiai (162–163). Įvardis tekste atlieka siejimo funkciją, padeda išvengti kartojimo. Fragmente pavartotas palyginimas *stipri kaip imtynininkas* nurodo didelę Sonios fizinę jėgą. Palyginimas yra trinaris: *Sonia* (tema) lyginama su imtynininku (rema), *stipri* (lyginimo pagrindas), su jungtuku *kaip*. Svarbu tai, kad *imtynininkas* pavartotas vyriškosios giminės forma, nors kalbama apie moterį. Toks palyginimas galėtų būti ir hiperbolė, nes Sonios išvaizda neprimena raumeningo ir tvirto sportininko kūno, *stipri* moters galia personažą stebina. Nustebimą rodo ir daugtaškis. Jis parodo, kad personažas sutrikęs, nutyli dėl netikėtumo, jam reikia pagalvoti, su kuo palyginti moters jėgą.

Antra nominacinė eilė. Kita kūrinio veikėja – Sara. Ji įvardyta tokiais leksikos vienetais: *moteris* – *Sara* – *baro savininkė* – *barmenė* – *olandė*.

Pirmiausia ši veikėja pavadinama *moterimi*: [*m*]oteris kokią valandą spoksojo į mane, paskui staiga išsiviepė (21). Vėliau, kai Odisėjas su ja užmezga pokalbį, ji prisistato. Dažniausiai kūrinyje ji vadinama vardu: [*p*]uiki moteris ta Sara! (91). Kaip matyti, moteris Odisėjui patinka. Jis vartoja vertinamąjį būdvardį *puikus*, kad pabrėžtų teigiamą savo požiūrį į Sarą. Iš kūrinio konteksto skaitytojui aiškėja, kad *puikus* pavartotas reikšme ‘4. doras, teisingas, žmoniškas’ (LKŽe). Kai kurios šio būdvardžio reikšmės žodyne nurodo žmogaus išvaizdą, pavyzdžiui: ‘1. labai gražus, dailus’ (LKŽe) arba ‘3. malonus, patrauklus’ (LKŽe). Tačiau romane yra keli fragmentai, kuriuose vaizduojama nepatraukli Saros išvaizda, todėl akivaizdu, kad būdvardžiu *puikus* pasakotojas vertina

tik moters vidų: [j]i svėrė kokius du šimtus kily, galva buvo didesnė už sėdynę, o sėdynė – už gaublį (23). Pavartota hiperbolė *galva buvo didesnė už sėdynę, o sėdynė – už gaublį* sustiprina Saros apkūnumo įspūdį. Bendrinį daiktavardį *moteris* ir tikrinį daiktavardį *Sara* sieja hiperonimo ir hiponimo santykiai. Įėjęs į barą Odisėjas pamato besidarbuojančią moterį. Jos dar nepažinęs įvardija abstraktesniu daiktavardžiu *moteris*. Vėliau, užmezgus pokalbį ir prisistačius, moteris Odisėjui tampa artimesnė. Žodžių junginys *baro savininkė* nurodo Saros darbo pobūdį. Ne tik šis žodžių junginys apibūdina Sarą. Įvardijimu *olandė* taip pat nusakomas svarbus Saros požymis – tautybė: *olandės neįtikinau* (22). Odisėjas, įėjęs į Saros barą, greitai įvertino padėtį ir pastebėjęs moterį ją pavadina ir *baro savininke, barmene: ištiesė ranką baro savininkė ir šiuo sezono metu, kai lankytojų beveik nėra, matyt, dar ir barmenė* (21). Toks sakinytis yra labai informatyvus. Šalutiniu sakiniu skaitytojui nurodomas veiksmo laikas. Taip pat šitaip apibūdinama Sara. Ji yra darbšti, taupi moteris, nes atlieka kelių darbuotojų funkcijas vienu metu.

Trečia nominacinė eilė. Paskutinė išsamiau romane vaizduojama moteris yra įvardyta tokiais leksikos vienetais: *Penelopė – kekšė – prostitutė – mergina – kvaiša*.

Veikėjos vardas sužinomas ne iš karto. Jis parinktas motyvuotai, nes romano pabaigoje ji tampa Odisėjo žmona. Šiuo atžvilgiu romanas šiek tiek primena poeto Homero poemą *Odisėja*: poemos herojus turi grįžti namo, kur jo laukia žmona Penelopė. Romano *Vėjas mano akys* pabaigoje Odisėjas persikelia gyventi į salą, kad galėtų gyventi su Penelope. Iš pradžių veikėja Odisėjo pavadinama kekše: *[k]ekšė! Ta pati kekšė, kuri mane apšvarino* (127). Toks įvardijimas turi niekinamąją žymą: *kekšė* ‘niek. ištvirkusi moteris, paleistuvė’ (*DLKŽe*). Įvardijimas motyvuotas, nes Odisėjas moterį parsivedė į viešbučio kambarį tikėdamasis su ja permiegoti. Šaukiamasis sakinytis nurodo Odisėjo pyktį ir netikėtumą. Pyktis taip pat motyvuotas, nes Penelopė jį apiplėšė. O netikėta buvo ją vėl pamatyti viešbutyje. Penelopę Odisėjas aptiko visai atsitiktinai viešbučio virtuvėje, šokančią ant stalo kitiems darbuotojams: *Penelopė judėjo, neatplėšdama nuogų pėdų nuo stalo paviršiaus, geriau įsižiūrėjęs supratau, jog kartkartėmis per jos kūną nuo pat kulkšnių iki pečių juostos nuvilnydavo vos pastebima banga, neaiškios, nežinia iš kur kylančios energijos pliūpsnis* (128). Moters vaizdavimas pradedamas nuo visumos įspūdžio (judėjimas), žvelgiama nuo apačios (nuogos pėdos) į viršų (pečiai), pasitelkiamos regimosios detalės. Odisėjas ją vadina pavadinimu, nurodančiu jos profesiją: *prostitutė pati sustojo, neatsisukdama prisidegė cigaretę* (131). *Prostitutė* – ‘moteris, užsiimanti prostitucija’ (*DLKŽe*), todėl šis leksinis įvardijimas yra motyvuotas. Veikėja vadinama ir lyties bei amžiaus semą turinčiu daiktavardžiu *mergina* (*mergina* – ‘1. jauna subrendusi, netekėjusi moteris’ (*DLKŽe*): *[m]ergina nutilo* (132). Odisėjas į Penelopę kreipiasi ir menkinamąją semą turinčiu daiktavardžiu *kvaiša*: *[k]vaiša, kas rūkydamas bėga?! (131)* (*kvaiša* – ‘menk. vėpla, žiopla’ (*DLKŽe*). Kaip matyti, gerokai įsiutęs Odisėjas negaili Penelopei

neigiamą konotaciją turinčių leksinių įvardijimų. Tą rodo ir paskutinio fragmento skyrybos ženklų – klaustuko ir šauktuko – vartojimas kartu nurodo stiprų Odisėjo pyktį ir nekantrumą. Penelopė vadinama ir įvardžiu *ji: nepaklausiau Penelopės, kurią devintą ji turėjo galvoje – vakaro ar ryto?* (133) Įvardis atlieka siejimo funkciją, taip išvengiama kartojimo.

2.2.5. Moterų aprašymai romane *Vėjas mano akys*

Romane detaliau vaizduojamos dvi moterys – Sara (1) ir Sonia (2). Jų aprašymai labai skirtingi.

1. Kūrinyje keletą kartų pabrėžiamas Saros apkūnumas: *moteris atsirėmė stambiom alkūnėm* (25); *ji stora ir maža* (200); *intymiai bendrauji su šarvuotą karo techniką primenančia būtybe* (26). Hiperbolizuojant, kad Sara primena karo techniką, padidinamas jos apkūnumo įspūdis. Romane aptiktas dar vienas fragmentas, kur moters apkūnumas hiperbolizuojamas: *Sara suprato juoką ir draugiškai plekštelėjo man per petį. Kokį dešimt kilogramų sveriančia ranka* (203). Neretai moters rankos pabrėžiamos dėl stambumo: *Sara žiūrėjo į savo dideles rankas trumpais putliais pirštais* (201). Vaizduojant moters kūną, vartojami būdvardiniai epitetai *didelis, trumpas, putlus*. Vaizduojant moters rankas, visada parodomas jų stambumas: *Sara krepštelėjo man per petį savo švinine letena* (209). Reikia pasakyti, kad tekstas siejamas sinonimais *ranka* ir *letena*. Iš fragmento matyti, kad ranka nusakoma būdvardiniu epitetu *švininis*, nurodančiu rankos sunkumą (*švinas* – ‘chem. melsvai pilkas, sunkus, minkštas, plastiškas metalas, vartojamas šaudmenims, lydiniams ir kt.’ (DLKŽe). *Letena* (*letena* – ‘šnek. plaštaka’ (DLKŽe) šiame kontekste galėtų reikšti itin sunkią, dėl to nepanašią į žmogaus plaštaką. Kartais Odisėjui sunku apibūdinti Saros išvaizdą: *Larsas išstypęs, lieknas šviesiaplaukis, o Sara... Sarą apskritai sunku nupasakoti, nes jos figūra neturėjo ypatingesnių požymių, išskyrus nesibaigiančius apvalumus* (202). Pateiktas kontrastas tarp liekno Larso ir apkūnios moters išryškina Saros stambumą. Daugtaškis patvirtina, kad Odisėjas nežino, kaip apibūdinti Sarą. Tačiau kartais Sara Odisėjui atrodo visai graži: *[b]uvo apsilikusi džinsinį švarkelį, pasidažiusi, ir atrodė ne tokia pabaisa, kaip pirmą pažinties dieną* (90). Sakinyje esama elipsės – praleistas veiksnys. Svarbu tai, kad iš pradžių Sara veikėjui atrodė kaip pabaisa (‘kas sukelia baimę, baisus padaras, baisūnas, baidyklė’ (DLKŽe). Tai daug pasako apie Saros išvaizdą – ji gali atrodyti gražiai, tvarkingai, bet gali atrodyti ir baisiai. Iš pateiktų citatų matyti, kad moters vaizdavimui pasitelkiamos regimosios detalės, nuo visumos (sudėjimas) įspūdžio pereinama prie detalių (rankos, drabužis). Nors Sara vaizduojama kaip labai apkūni, ji daug fiziškai juda: *[b]aro šeiminkė nuolat zujo (zuiti – ‘šen ir ten lakstyti, bėginėti’ (DLKŽe) pirmyn atgal* (91). Romane Sara vaizduojama vien tik savo darbovietėje – bare: *prie mūsų prisijungė ir Sara. Ji buvo kaip keltas – kursuodavo nuo baro prie stalelio ir vėl atgal* (165). Sara (tema) lyginama su keltu (rema

pagal numanomą, nepasakytą atliekamą pasikartojantį veiksmą tuo pačiu maršrutu), ji parodoma kaip moteris, kuri nuolat kažką veikia. Odisėjui Sara patinka: *mane nervino visi, net ir toks mielas žmogutis kaip Sara* (202). Atkreiptinas dėmesys, kad Odisėjas moteriai apibūdinti vartoja daiktavardžio *žmogus* mažybinį vedinį. Tekste vedinys *žmogutis* nenurodo Saros mažumo ar lieknumo įspūdžio, tad tikriausiai nurodo Odisėjo teigiamą požiūrį į Sarą kaip į draugę ar apskritai žmogų. Sara Odisėjui yra **sunki kaip barža, bet patikima**. *Tokie žmonės juda savo kursu, juos nelengva išmušti iš kelio. Su jais ramu ir patikima* (235). Saros charakteriui nusakyti vartojamas palyginimas (žr. paryškintą fragmentą): jame Sara lyginama su barža, o lyginimo pagrindas didelis Saros svoris, palyginimo komponentai jungiami jungtuku *kaip*.

Apibendrintai galima teigti, kad daugiausiai dėmesio romane skiriama Saros išvaizdai, būtent apkūnumui parodyti. Tačiau Sara vaizduojama kaip teigiama personažė.

2. Dar vienos romano veikėjos Sonios išvaizda taip pat detalizuojama. Priešingai nei Sara, Sonia vaizduojama kaip patraukli ir išvaizdi moteris: *jos putlios lūpos prasižiojo, o trumpa, tiesi ir šiek tiek strazdanomis aptaškyta nosytė atrodė net aprasojusi* (93); *Sonia pažvelgė į mane, nusišypsojo. Tokią šypseną galima būtų demonstruoti parodų salėse* (105); *žiūrėjau į jos dailias sportiškas blauzdas* (108); *purtė savo dailią galvutę Sonia* (121); **proporcinga**, *tarsi išlieta iš bronzos, ir rodė savo smulkius taisyklingus dantis* (152). Iš fragmentų matyti, kad veikėjos išvaizdai apibūdinti vartojami mažybiniai daiktavardžiai *nosytė, galvutė*, taip parodant smulkius jos veido bruožus, kurie yra dar ir proporcingi (tiesi nosis). Ne kartą aptariama jos graži šypseną. Išvaizdai apibūdinti pasitelkiamos regimosios detalės. Paveikslas kuriamas aprašant atskiras kūno dalis: veidą, kojas, galvą. Išvaizdai aprašyti vartojama daug epitetų (žr. paryškintus žodžius). Esama ir optinių epitetų. Odisėjas tiek jos išvaizdą, tiek charakterį vertina teigiamai: *graži ir neniekina žmonių iš trečiųjų šalių* (94). Sonia personažui tokia graži, kad prilyginama meilės ir grožio deivei Afroditei: *„Kiekvienas tavo plaukas kaip žvaigždė man per pirštus tekėdamas mirgėjo“, – prisiminiau seną eilėraštį, ir šis prisiminimas Sonios vaizdiniui suteikė papildomo žavesio. Ji atrodė tikra Afroditė* (150). Taigi Odisėjas yra tarsi pakerėtas įspūdingo grožio Sonios.

Sonios charakteris apibūdinamas ne taip detaliai, kaip išvaizda. Personažas moterį sudievina: *ji ne moteris, o deivė – ir meilė, ir mirtis ją lydi taip pat natūraliai, kaip žmogų diena ir naktis. Negali už tai ant jos pykti. Tai yra negali pykti ant dievų* (164). Taigi implicitiškai moteris lyginama su deive, dievu. Čia aptinkama ir jau anksčiau darbe aptarta korekcija. Iš pradžių Odisėjas mąsto, kad tikriausiai negalima ant Sonios pykti, tačiau tuoj pat patikslina, kad ji yra deivė, todėl negalima pykti būtent ant dievų. Moteris vaizduojama kaip atvira, drąsi: *Sonia nusijuokė. Linksmi ir nerūpestingai [...]. Ji traukė savo natūralumu, tiesumu. Ji nebuvo komplikuota. Nėra nieko blogiau kaip komplikuota moteris. Kiekviename žingsnyje statanti gynybines kliūtis* (168).

Pasitelkus regimąsias detales sukuriamas labai gražios ir tvirtos, drąsios moters paveikslas. Tačiau romano pabaigoje sužinoma, kad moteris tik apsimetinėjo prieš Odisėją, kad prie jo priartėtų ir įviliotų į spąstus.

3. KŪRINIŲ ERDVĖ IR LAIKAS

Erdvė literatūroje neatsiejama nuo laiko, o jos struktūras sąlygoja pasakojimo pobūdis: įvykiai gali būti dėstomi laikantis chronologinės sekos (būdinga realistinei epikai), išryškinant distanciją tarp vaizduojamo laiko ir subjektyvaus jo suvokimo (tiek veikėjų, įskaitant ir pasakotoją, tiek skirtingų laikų matavimo), tuo tarpu dabartinei prozai būdingesni tarpusavyje nesusiję, išskaidyti laiko segmentai (Arnatkevičiūtė, 2005, 66). Laiko progresija ligi šiol tebėra pasakojimo meno centrinė ašis, pagal kurią išsidėsto veiksmų ir išgyvenimų, priežasčių ir erdvinių detalių masyvas (Galinis, Girdzijauskas, Gužauskas ir kt., 1982, 240). Epikoje svarbesnę vietą užima laiko struktūra (Ilona Skužinskaitė, 2012, 44). Erdvė ir laikas kūrinyje kinta nevienodai. Sirtautas (2001, 60) teigia, kad erdvės raiška kūrinyje dažnai būna suvokiama iš konteksto, tad jos nereikia kartoti. Ji taip pat būna ir pastovesnė nei laikas.

ERDVĖ. Ramonaitė (2000, 33–34) aptaria tikrovišką ir sąlygišką, atvirą ir uždara, abstrakčią ir konkrečią, apibrėžtą, lokalizuotą erdves. Barzdžiukienė (2003, 88) teigia, kad erdvė (kaip ir laikas) kūrinyje gali būti visai nesudėtinga, neutrali, tačiau gali būti ir labai komplikuota, simboliškai įprasminata. Aelita Kensminienė (2010, 131–134) teigia, kad erdvės gali būti išsidėsčiusios opoziciškai: centras – vidus ir išorė, horizontalė – toli ir arti, vertikalė – aukštai ir žemai. Nauckūnaitės (2002, 94–95) teigimu, erdvė gali būti vaizduojama taip: iš kairės į dešinę, iš gilumos į priekį, iš apačios į viršų. Erdvių esama dvejopų: įprastinė ir svetimoji (Sirtautas, 2001, 61). Bet kokių atveju, kūrinyje yra sava, įprasta veikėjui erdvė ir svetima, jam dar nepažįstama. Žukas (2001, 133–134) teigia, kad „sava“, gimtoji erdvė dažnai tiesiogiai charakterizuoja veikėją. [...] fabula atsiranda tuomet, kai kalbama apie dviejų erdvių (rečiau dviejų laikų) susidūrimą ir veikėją, kuris perkerta tų erdvių ribas, t.y. pereina iš vienos erdvės į kitą“. Vadinasi, veikėjų atsidūrimas svetimose erdvėse yra būtinas pasakojimo tipo tekstui. (Plačiau apie erdvę žr. Brazauskas 2006). Mircea Eliade (1967) samprotauja apie šventą ir demonišką erdves. Sava erdvė, pasak jo, yra pasaulio centras, ji yra šventa. Ją susikuria pats asmuo. O visa kita erdvė yra svetima, nes nepažįstama, todėl gąsdinanti, chaotiška arba net demoniška.

Literatūrologai pastebi tendenciją, kad nuo XX-ojo amžiaus pabaigos lietuvių literatūroje ima ryškėti dviejų – miesto ir kaimo – erdvių priešprieša. Irena Baliulė (2012, 174) aptardama miesto

erdvę teigia, kad veiksmo vieta lemia kūrinio struktūros, personažų sistemos ir pasakojimo stilistines ypatybes. Giedrė Šmitienė (2006) aptardama miesto tematiką Alfonso Nykos-Niliūno poezijoje ir dienoraščiuose teigia, kad miestas jo kūryboje yra gyvenamoji erdvė. Kaip ir prozoje, taip ir poezijoje, miestas lietuvių literatūroje ryškėja kaip ypatinga erdvė. Apie Vaičiūnaitės poezijoje pasirinktą Vilniaus erdvę mąsto ir Pavel Ivinskij (2008). Tekstus, kuriuose poetas kalba apie išėjimą, Šmitienė interpretuoja kaip išėjimą iš savos erdvės. (Plačiau apie miesto erdvę žr. Dovilė Švilpienė 2005, Viktorija Šeina 2013).

LAIKAS. Sirtauto (2001, 58–59) teigimu, laikas turi daugiausiai raiškos priemonių. Pirmiausiai laiką nurodo veiksmožodžių laikai: esamasis, būsimasis ir būtasis. Be to, laiką dar gali nusakyti infinitinės formos: dalyviai, pusedalyviai, padalyviai ir vardažodžių formos. Vanda Zaborskaitė (1982, 67) teigia, kad fabulos laikas gali būti koncentruotas, kai detalai vaizduojama neilga kalendorinio laiko atkarpa. Tačiau laikas gali būti ir labai išstėtas – apimantis keletą ar keliolika metų. Jolanta Kriūnienė (2003, 10) sako: „prisiminimų priartintas laikas tarsi virsta dabartimi, bet kartu yra pilnas praėjusios epochos realijų“. Dainius Sobeckis (2012, 198) kalba apie laiko skirstymą į dvi kategorijas. Laikas gali būti žemiškasis ir dangiškasis. Remiantis šia laiko samprata galima teigti, kad žemiškasis laikas prilygsta realistiškiems personažams, o dangiškasis – mitiniams, fantastiniams. Vanda Juknaitė (2000, 29) teigia: „[m]odernioji proza mėgsta sudėtingą laiko struktūrą. Jai svarbi ne objektyvioji, chronologinė laiko tėkmė, o subjektyvus jo suvokimas“.

3.1. Romano *Doriforė* erdvė

Parulskio romane *Doriforė* vaizduojamos erdvės yra ir atviros, ir uždaros. Pagrindinis veikėjas atsiduria įvairiose vietose: miške, ligoninėje, persikelia į naujus namus, išvyksta į Graikiją. Iš jo atsiminimų sužinoma, kad yra pabuvojęs Amerikoje. Romane ypač išryškėja dvi skirtingos – miesto ir gamtos – erdvės. Kūrinyje vaizduojama gamta yra natūrali, laukinė, suteikianti galimybes personažams, ypač Dianai, veikti, jaustis maloniai: *man labai patinka žolės kvapas, žemės kvapas, kvapas, kuris lieka ant ieties po to, kai ji įsminga į stadiono dirvoną* (154). Miesto erdvė, priešingai, personažus suvaržo. Apie miestą pasakotojas svarsto taip: *[m]iestas vaidina didmiestį. [...] stengiasi mėgdžioti bent jau kamščiais. [...] Miestas verčia* (29). Matyti, kad miestas įsmeninamas (*vaidina, mėgdžioja, verčia*), jam suteikiamos savybės priversti žmones vienaip ar kitaip elgtis. Taip pasitelkiant organinių pojūčių detales parodoma, kad buvimas šioje erdvėje skatina negalvoti, gyventi taip, kaip gyvena kažkas kitas. Veiksmožodžiai parodo pasakotojo neigiamą požiūrį į miestą: *vaidinti* – ‘2. prk. dėtis, vaizduoti’ (*DLKŽe*). Šis veiksmožodis, pavartotas perkeltine reikšme, nurodo miesto turimą ydą – bandymą būti tuo, kuo nėra. *Mėgdžioti* – ‘2. daryti taip, kaip

kitas daro' (*DLKŽe*), *versti* – '12. primesti (kokią blogybę)' (*DLKŽe*), todėl galima teigti, kad civilizuota miesto erdvė pasakotoją varžo, apriboja jo laisvę. Miestas romane yra vis didėjantis, keičiantis natūralią gamtos erdvę: [*p*]rie giraitės, kurių greitai įveiks šiukšlynas (169). Šalutiniu sakiniu *kurių greitai įveiks šiukšlynas* parodoma, kad miestas yra kintanti, dinamiška, besiplečianti erdvė.

Miestas romane vaizduojamas ir kaip gyvas organizmas: *niekaip negali prasimušti miestas, prasikalti su visais savo gyvenimo ir mirties daigais, šventųjų rankomis ir nelabųjų sparnais* (247). Įsmeninimu miestui suteikiama augimo savybė. Veiksmažodis *prasikalti* ('3. išdygti' (*DLKŽe*)) įprastai vartojamas apibūdinti žolei ar kitiems augalams, tad miestas šiame kontekste įgauna galimybę plėstis, didėti, augti.

Įdomu yra tai, kad kai kurie veikėjai veikia tik jiems įprastoje erdvėje. Išskyrus pasakotoją, šie personažai retai atsiduria svetimoje erdvėje. Diana dažniausiai vaizduojama tik gamtoje: miške, stadione, jūroje. Veikėja dažniausiai aptinkama natūralioje gamtos erdvėje, kurioje ji jaučiasi gerai. Todėl ši erdvė Dianai yra sava. Iš Dianos vaikystės prisiminimo sužinoma, kad moteris užaugo provincijoje prie ežero: *Diana gimė ir augo mažame miestelyje, prie baigiančio užakti ežero* (194). Užankantis ežeras rodo apleistą, žmonių nelankomą vietovę. Veikėja mėgsta maudynes: *Diana brenda į jūrą lėtai ir tvirtai* (223). Pasitelkiant kinestetines detales, nurodoma, kad veikėja vandenyje jaučiasi užtikrintai. Galima teigti, kad ši romano erdvė siejama būtent su Diana, tai yra jos erdvė: sava, suteikianti personažei saugumo jausmą. Tik kartą ją skaitytojas aptinka pasakotojo bute mieste. Kadangi Diana vaizduojama kaip laisva, nepriklausoma moteris, tai ir autorius vietos, kuriose moteris veikia, parenkamos tokios, kurios atitiktų ir papildytų jos charakterį. Gamtos erdvėje atsiskleidžia Dianos prigimtis. O pasakotojui tokia erdvė, ypač miško, yra neįprasta, svetima, atsidūręs miške jis sako: [*n*]epasižymiu gera orientacija (99). Tai įrodo, kad pasakotojas svetimoje erdvėje jaučiasi netvirtai. Visai kitose erdvėse atsiduria Liza. Ji romane dažniausiai vaizduojama namuose. Tik romano pabaigoje atsiduria ligoninėje, o iš pasakotojo prisiminimo skaitytojas sužino ją anksčiau besilankiusią bibliotekoje. Kadangi Diana ir Liza yra priešingos veikėjos viena kitos atžvilgiu, tai ir joms įprastos erdvės yra kitokios.

Atvira miesto erdvė romane yra nuolat kintanti, besiplečianti. Ji dažniausiai kuriama pasitelkiant uodžiamąsias, regimąsias, kinestetines, organinių pojūčių detales.

Kitos romane vaizduojamos erdvės yra uždarnos, lokalizuotos. Tokia yra ir namų erdvė. Ji pasakotojui nėra saugi, jauki. Tik iš kelių fragmentų skaitytojas sužino apie pagrindinio veikėjo namus. Jie atlieka kelias funkcijas, yra skirti ir miegui, poilsiui, ir darbui: [*i*]metęs žiupsnį arbatžolių į specialų arbatos plikymo puodelį, užpyliau jas verdančiu vandeniu. Virtuvėje pasklido malonus aromatas. [...] pasiėmiau puodelį ir grįžau į savo darbo nišą (77). Daiktavardis *niša*

apibūdinamas kaip ‘sienoje padarytas įdubimas kam nors pastatyti’ (*LKŽe*). Todėl galima teigti, kad pasakotojas neturi atskiro kambario darbui. Aprašymui pasitelkiamos uodžiamosios detalės. Ši citata yra ir koherentiškumo pavyzdys. Janina Buitkienė (2005, 6) apie koherenciją, arba giluminį teksto ryšį, teigia: „koherencija remiasi ne tik tuo, kas egzistuoja kalboje, bet ir tuo, ką suvokia žmonės. Būtent žmonės „ištraukia“ prasmę iš to, ką jie išgirsta ar perskaito“. Antrajame cituotos ištraukos sakinyje nėra nė vieno bendrašaknio žodžio, kuris būtų pavartotas ankstesniame arba tolesniame sakinyje. Nėra ir formaliųjų sakinių jungimo priemonių, pavyzdžiui, jungtukų ar dalelyčių. Tačiau skaitytojas supranta, kad uodžiamosiomis detalėmis nusakoma ta pati situacija. Toliau aprašymas plečiamas apibūdinant kitas namų erdves. Pasakotojas gyvena ankštame pusantro kambario bute: *nuėjau į darbo kambarį. Kambariu jį vadinti galima labai sąlygiškai – tarp knygų ir rašomojo stalo yra tarpas, primenantis kosminio laivo krėslą, štai į jį įsispraudęs aš ir pasijuntu esąs darbo kambaryje. Kitą mūsų gyvenamojo ploto patalpą jau buvo galima vadinti kambariu, bet ten žmonos valdos, į kurias aš užsukdavau tikrai pamiegoti arba paspoksoti televizorių* (34). Fragmento sakiniai siejami grandininio būdu, siejimo funkciją atlieka kartojimas (to paties daiktavardžio *kambarys* įvairios formos (žr. paryškintus fragmento žodžius). Apie sakinių siejimą kartojimu Alaunienė (1978, 10) teigia: „naujame sakinyje pakartojamas kuris nors prieš jį esančio sakinio žodis, turintis nominatyvinę funkciją“. Cituotame fragmente pirmasis sakinyje baigiamas daiktavardžio *kambarys* galininko linksniu. Kitas sakinyje pradedamas tuo pačiu daiktavardžiu ir toliau detalizuojama. Trečiasis sakinyje pradedamas įvardžiu *kitas*. Taip pereinama prie dar vienos erdvės aprašymo. Veiksmažodžis *užsukti* tekste pavartotas septintąja reikšme – ‘7. einant pro šalį, trumpam užėti’ (*DLKŽe*). Namų erdvė yra suskirstyta į savą (kurioje dirbama) ir žmonos (pasakotojui svetimą) erdvę. Galima teigti, kad namai simbolizuoja pasakotojo dvasinę būseną, sudėtingus santykius su sutuoktine. Iš aprašymo matyti, kad personažas tenkinasi itin maža darbo erdve namuose, kurioje jaučiasi saugiai.

Retkarčiais veiksmas nukeliamas į laidojimo namų *Laiptai* erdvę. Ši įstaiga įkurta Ernesto, joje dirba ir pasakotojas. Laidojimo namų interjeras yra neįprastas: „*Laiptai*“ *išties, bent jau savo gyvavimo pradžioje, bent jau kokius porą metų priminė labiau kino studijos paviljonus nei šarvojimo sales. [...] centre didžiausia pagrindinė kvadratą primenanti salė, įrėmintą keturių trikampių salių iš visų pusių, sandėlis pasirodė esąs tobulos kvadrato formos, vaizdą gadino tik pagalbinių patalpų pastatas prielipas – vidaus apdaila buvo atlikta be privalomo mauzoliejinio marmuro, minimalistinę šiuolaikišką, modernią stilistiką* (46). Ši erdvė yra konkreti, uždara. Aprašymas, pasitelkus regimąsias detales, pradedamas nuo bendro patalpų išdėstymo, paskui pereinama prie konkretesnių, atskirų detalių, pasitelkiant vieną iš komponavimo figūrų – išvardijimą: [*m*]edžiagos: *grindų danga, sienų spalva, užuolaidos, sietynai, žvakidės, viskas šioje*

erdvėje, netgi tradiciniai vainikai ar karstai, atrodė taip, lyg numirėlis būtų dar sykį užėjęs į kazino sumesti paskutinės Black Jack partijos (47). Aprašant einama iš apačios į viršų (grindys, sienos, užuolaidos, sietynai, žvakidės), o baigiama tuo, kaip karste atrodo numirėlis. Sukurti neįprastų laidojimo namų įvaizdžiui pasitelkiamos ir girdimosios detalės bei gausus muzikos atlikėjų išvardijimas: fonotekoje atsirado tokių įrašų, kurie galėjo ne tik papiktinti velionio artimuosius, bet ir sunervinti patį velionį: Klodas Debiusi, Olivjė Mesianas ar Filipas Glasas [...] kai prasidėdavo Karlhainso Stokhauseno arba Džono Keidžo, švelniai tariant, triukšmavimas, velionio artimieji imdavo neramiai kilnoti sėdynes (47). Taigi iš pasakotojo darbovietės erdvės aprašymų ryškėja, kad ši įstaiga yra moderni, šiuolaikiška, neįprasta lietuviškas laidojimo tradicijas puoselėjantiems asmenims. Tą pabrėžia aprašoma fonoteka, aplinkos palyginimas su lošimo namams būdinga atributika.

Kita uždara erdvė atsiranda pasakotojui persikrausčius į naują butą. Naujasis butas taip pat parodo kontrastą tarp gamtos, natūralumo ir miesto, civilizacijos: *ant palangės, prie kurios stoviu žiūrėdamas į bažnyčių bokštus tolumoje, tai juos pirmiausia apskrudina kylanti saulė. [...] Priešais langus, ant kalvos, stovi išvietė, medinis namukas (123). Čia, pasitelkiant regimąsias detales, atskleidžiamas platus, vaizdingas ir kontrastingas vaizdas pro langą. Išvietė rodo pirmąsias bendruomenės likučius. Aptinkamas ir įsameninimas saulė apskrudina. Kartu tai yra ir nuoroda į veiksmo laiką – ankstyvą rytą. Abiejų pasakotojo namų erdvių aprašymai yra fragmentiški, neišplėtoti. Iš pirmojo buto aprašymo pavyksta sužinoti namų dydį, keletą smulkesnių detalių, iš antrojo buto sužinomas tik vaizdas pro langą.*

Dar vieną pateiktų erdvių kontrastą galima išvelgti pasitelkus platesnį geografinį kontekstą. Dalis romano veiksmo vyksta Lietuvoje, pabaigoje veiksmas nukeliamas į Graikiją, prisiminimuose veiksmas vyksta ir Amerikoje. Taigi romane minimi vietovardžiai yra realūs. Apskritai romane minimi vietovardžiai yra beveik vien tik šalių pavadinimai: [...] *kad miegotume iki Varšuvos (178), iš Lietuvos jie atvykę ieškoti laisvės į Ameriką (171). Tačiau būtent atvykęs į Graikiją pasakotojas neretai pamini kitus vietų pavadinimus: -Taip, šiaurėje, galima sakyti, Sibire (219), [l]ėktuvas, kuriuo iš Atėnų atskridome į salą (213), [n]uo Prahos iki Atėnų – vos truputį daugiau nei dvi valandos kelio (215). Minimas ir vandenvardis: iš karto matyti Egėjo jūra (222). Tam tikra prasme Lietuvą galima traktuoti kaip savą, namų erdvę, o Graikiją, Ameriką kaip svetimas erdves, beje, nesvetingas ir neįprastas pasakotojui. Pirmasis pasakotojo įspūdis atsidūrus vienoje iš Graikijos salų yra neigiamas: oro uostas panašus į kokio nors provincijos miestelio autobusų stotį: taip pat tuščia, nyku, nematyti jokių žmonių, [...] viso labo tik piemėnų trobelė ganyklų pakraštyje (218). Iš žodžių tuščia, nyku, nematyti galima teigti, kad vieta yra apleista, joje tylu, nes nėra žmonių, negirdėti jų keliamų garsų. Būdvardžiai tuščias ('1. kuriame nieko nėra' (DLKŽe), nykus ('2. liūdnas,*

nuobodus' (*DLKŽe*) pavartoti negiminine forma. Būdvardis *nykus* žodyno aiškinamas kaip *liūdnas*, todėl kartu nurodomas ir emocinis atspalvis. Pasakotojas nesijaučia gerai atvykęs į svetimą, tuščią vietą. Šiame fragmente dalelytė *tik* pavartota norint pabrėžti šioje teritorijoje esantį vienintelį menką, kuklų pastatą. *Troba* apibūdinama kaip 'gyvenamasis namas' (*DLKŽe*). Romane pavartotas šio daiktavardžio priesagos *-elė* vedinys. Kaip jau minėta aptariant moterų nominacines eiles, dauguma šios priesagos vedinių turi gryną mažumo reikšmę. Taigi *trobelė* nurodo namo mažumą. Aptiriamas daiktavardis apibūdinamas kilmininkiniu epitetu *piemenų*. Taip pabrėžiama, kad pastatas turi paskirtį, jame apsistoja tik gyvulius ganantys asmenys. Todėl pastatas pagal savo paskirtį ir turi būti kuklus, neištaigingas. Pasitelkiant regimąsias ir girdimąsias detales apibūdinama vieta yra keistai, netikėtai nejauki.

Graikijoje erdvė vaizduojama pasitelkiant regimąsias detales: *dantų pastą primenančią jūrą, kurios spalvos pakrantėje keistai buvo nuo tamsiai žydros iki drumzlinai gelsvos* (229). Čia aptinkamas ir netikėtas jūros palyginimas su dantų pasta. Pasakotojui jūra nepatinka: *ji tokia nešvankiai mėlyna* (223). *Nešvankus* apibūdinamas kaip 'bjaurus' (*DLKŽe*). Tad jūros spalva pasakotojas bjaurisi. Pastebima tai, kad Graikija apibūdinama kalbant apie jos orą: *oro temperatūra per dvidešimt pagal Celsijų, čionykščiams dar beveik žiema, o mums jau vasara* (223). Aprašymui pasitelkiamos kinestezinės detalės. Pasakotojas pastebi Graikijos ir Lietuvos klimato kontrastą: *viskas šiuose kraštuose yra tiesiai iš dangaus, 262 dienos per metus čia šviesos karalystė, per daug saulės* (222). Ypač svarbu tai, kad romano veiksmo laikas Lietuvoje yra ankstyvas pavasaris (laikas romane detalčiau nagrinėjamas kitame skyriuje).

Pagrindinio veikėjo prisiminimas apie apsilankymą Amerikoje nėra itin detalizuojamas. Personažas taip pat jaučiasi esantis svetimoje, nesaugioje aplinkoje: *mes likome vieni pilį primenančiame, vaiduoklių ir kambarių pilname name* (172). Substitutu – įvardžiu *mes* pakeičiami kiti veikėjų, pasakotojo ir brolio, įvardijimai. Likę vieni jie negalėjo laisvai vaikščioti po namus, nes prie durų gulėjo piktas šuo, neleidžiantis jiems išeiti iš kambario: *-Jaučiuosi kaip sumautas tremtinys* (174). Čia pasitelkiamos organinių pojūčių detalės, nusakančios prastą pasakotojo būseną. Tačiau aprašant personažo išpūdžius Amerikoje, daugiausiai naudojamos yra regimosios detalės: *baseinai, fontanai, trisdešimt kambarių, net stilizuoti, viduramžių pilis primenantys bokšteliai, kuriuose galėjai tikėtis kokio nors nacio su lengvuju kulkosvaidžiu* (171–172). Toks neįprastas namas aktyvina pasakotojo vaizduotę, sukelia jam neigiamų emocijų. Ne tik pasakotojui, bet ir kitiems veikėjams Amerika yra svetima: *-Čia viskas svetima, viskas ne taip, net žolės spalva* (170). Taigi išvykus iš Lietuvos, kur vyksta daugiausiai veiksmo, pasakotojas atsiduria svetimoje erdvėje. Pastaroji jam yra nesvetinga, tai tiesiogiai matyti iš romano teksto.

Akcentuotina, kad romane aptinkama ir mitinės erdvės fragmentų. Romane kaip pasaulio centrą galime suvokti įprastą pagrindinio veikėjo erdvę – namus. Atsiradusi nauja personažė (Diana) yra mitinė būtybė, todėl pagrindinis veikėjas patenka į jos erdvę – mitinę, svetimą.

Romano erdvė nusakoma ir žodžių junginiais su prielinksninėmis konstrukcijomis: *prie baigiančio užakti ežero* (194), *užklydusi į esančias už miestelio [...] kapines* (196), *geležinkelio pylimas už penkiasdešimties žingsnių* (138).

Apibendrinant galima teigti, kad romane esančios uždaros erdvės vaizduojamos pasitelkus regimąsias, girdimąsias, uodžiamąsias, organinių pojūčių bei lytėjimo detales. Kiekvienas veikėjas turi tik jam vienam būdingą savą erdvę, taip pat ir svetima erdvė kiekvienam personažui yra vis kita.

3.2. Romano *Vėjas mano akys* erdvė

Romane *Vėjas mano akys* vaizduojamos erdvės yra ir atviros, ir uždaros. Romano pasakojimas pradamas tokiu sakiniu: *[s]ala pasitiko mirtimi, nors reklaminiame viešbučio lankstinuke tokios pramogos nebuvo* (7). Veikėjas *mirtį* laiko *pramoga* ('kas palinksmina, išblaško; malonus užsiėmimas' (DLKŽe)). Tradiciniame lietuvių pasaulėvaizdyje mirtis nėra tai, kas linksmina, taigi pasakymą galima laikyti paradoksu. Anot Župerkos (2012, 68), paradoksas yra ištisas pasakymas, aforizmas, skelbiantis neįprastą mintį, iš pirmo žvilgsnio prieštaraujančią sveikam protui. Pirmu romano *Vėjas mano akys* sakiniu apibrėžiama veiksmo erdvė. Tai – sala, į kurią pagrindinis veikėjas atvyksta atostogauti. Sala yra Graikijoje, nors, tiesa, skaitytojas šį faktą sužino ne iš karto. Iš pradžių vieta pavadinama abstrakčiau: *atostogos Pietuose* (15), tik iš minimo vandenvardžio galima numanyti tikslesnę vietą: *vaikščiojau Egėjo jūros pakrante* (9). Vadinas, indentifikuojant romano erdvę reikia turėti ir geografijos žinių. Turint galvoje, kad sala ('1. žemės plotas (išskyrus žemyną) iš visų pusių apsuptas vandens' (DLKŽe)) yra vandens apsupta sausuma, ji sykiu yra ir ribota. Sala yra kaip atvira erdvė lyginant su kūrinyje vaizduojamomis erdvėmis pastatų viduje. Ji romane vaizduojama tikroviška, kurioje yra gausu įvairių laiko leidimo būdų: *[j]ūra, saulė, restoranai [...] saloje pilna merginų, visos laukia tavęs* (7).

Sala Odisėjo vaizduojama pasitelkiant uodžiamąsias, regimąsias ir girdimąsias detales: *[s]iaura smirdinčia gatvele[...]. Plokščiaastogiai dviauškščiai namai, daug baltos ir žalios spalvos, tarp pastatų įsispraudusios miniatiūrinės giraitės su citrinmedžiais, ten, už nugaros, ritmingai nuobodžiai gaudžianti Egėjo jūra, priešais – taip pat Egėjo jūra* (19). Vaizdas aprašomas pasitelkiant visumos įspūdį, nedetalizuojama. Garsiniu veiksmažodžiu *gausti* (*gausti* – '1. bimbti (apie varpus), zvimbti; skambėti; ūžti; ošti; siausti; staugti, kaukti' (LKŽe)) irrieveiksmiais

ritmingai (*ritmingas* – ‘1. pasikartojantis lygiais tarpais’ (*LKŽe*), *nuobodžiai* (*nuobodus* – ‘1. keliantis nuobodulį, bodinantis’ (*LKŽe*) jūra apibūdinama kaip nekintanti. Tačiau ji yra ir įsmeninama – *jūra tvirtina* (*tvirtinti* – ‘4. teigti’ (*DLKŽe*): *jūra apačioje tvirtino tą patį, Odisėjau, sakė ji, ten* [*ten* yra skersgatvis, kuriame Odisėjas galimai aptiko lavoną – I. K.] *buvo koja* (73). Cituotame fragmente matyti ir tai, kad vietos prieveiksmiu *ten* taip pat nurodoma vieta. Daiktavardžių *giraitė, gatvelė* priesagos *-aitė, -elė* nurodo, kad saloje esančios architektūros ir gamtos detalės yra nedidelės. Giraitės yra *įsispraudusios* (*sprausti* – ‘1. kišti, brukti, spausti į tarpą, vidų’ (*DLKŽe*), vadinasi, vietos augmenijai saloje yra nedaug. Sala yra visai maža: [*g*]reitali perėjau visą salą skersai (21), *gatvelių labirintas darėsi vis painesnis, perėjimai vis siauresni* (70). Pasikartojanti dalelytė *vis* pabrėžia salos gatvių mažėjimą. Nors vieta nedidelė, ji yra labai nevienoda: *vakarieniavome rytinėje salos pakrantėje, paskui ten pat* **ėjome į paplūdimį, kuris buvo kur kas geresnės būklės nei vakarinėje (178). Vietos prieveiksmis *ten pat* sakinyje atlieka siejimo funkciją, jis pakeičia jau anksčiau pavartotą leksinį vienetą, nusakantį tą pačią vietą; [*j*]eigu rytuose sala buvo lėkšta kaip pica su alyvmedžių ir apelsinmedžių priedais ir gausiai pabarstyta akmenų sūriu, tai vakaruose, bildantis nuo hegzamtru klupčiojančios jūros žingsnių, pasitiko status uolėtas krantas (67). Skirtingoms salos pusėms apibūdinti pavartotas palyginimas – sala lyginama su pica. Lyginimo pagrindas – lėkštumas (*lėkštas* – ‘2. nestatus, nuolaidus, nuožulnus’ (*DLKŽe*). Trinare metafora su jungtuku *kaip* kuriamas vaizdo panašumas – saloje gausu visko, kaip ingredientų ant picos. Taigi rytinė dalis pasižymi augalų gausa, yra akmeninga. Akmeningumą nurodo prieveiksmis *gausiai* (*gausus* – ‘daug apimantis, esantis didelio kiekio’ (*DLKŽe*), o vakarinė dalis yra pavojinga dėl staus ir uolėto kranto. Krantas nusakomas garsinio veiksmožodžio *bildėti* (‘1. sklisti daužymo į kietus daiktus garsui, trinksėti’ (*DLKŽe*) esamojo laiko dalyviu *bildantis*. Krantas taip pat nusakomas ir būdvardžiais *status* bei *uolėtas*, be to, kaip ir jūra, yra įsmeninamas: kaip gyva būtybė, pasitinka žmogų (*pasitikti* – ‘sutikti, priimti’ (*DLKŽe*). Šioje salos pusėje ir jūra yra kitokia, ji įsmeninama: *klupčiojančios jūros žingsniai*. *Žingsnis* – ‘1. žengimo judesys’ (*DLKŽe*), tokį veiksmą atlikti gali tik gyva būtybė. Tai, kad jūra klupčioja būtent hegzamtru, nurodo jos struktūruotą, ritmingai pasikartojantį bangų judėjimą, nes hegzamtras yra aiškus, konkretus eiliavimo būdas, turintis nekintantį ir dėsningai pasikartojantį rimą (Žr. Konsultacijų banką. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/11528-hegzamtras-heksamtras-chegzamtras>, [žiūrėta 2020 03 06]. Salai apibūdinti išvardijami jai būdingi objektai: gatvės, namai, citrinmedžiai, paplūdimys. Vaismedžių akcentavimas pabrėžia kitokią, neįprastą pasakotojui erdvę, nes romano pabaigoje yra aiškiai pasakyta, kad pasakotojas kilęs iš Lietuvos: *pardaviau namą Vilniuje* (236). Čia natūraliai tokie vaismedžiai neauga. Minimos ir pagrindinės salos dalys aikštė, senamiestis:**

perėjo aikštę [...]. siaura gatvele gilyn į senamiestį (70) Nors sala ir nedidelė, ji turi savo struktūrą, sisisiekimą, nors ir klaidų. Taigi salos vaizdas kuriamas vaizduojant svarbiausius jos atributus.

Romane vaizduojama ir konkreti viešbučio erdvė. Odisėjas viešbutį įsivaizdavo esant laivo formos. Tačiau nepaaiškinta, kodėl viešbutį įsivaizdavo būtent taip: *išoriškai viešbutis buvo panašesnis į vaflinį tortą nei į laivą: aukštas, siauras, su geltonais balkonais, su daugybe šiukšlių konteinerių, susikaupusių iš vidinės pusės, kieme, į kurį įslinkau pro vos pravertus vartus* (125). Vaizdas kuriamas pasitelkiant regimąsias detales. Pastato išorė vaizduojama gana aiškiai, nuosekliai. Vidus vaizduojamas kiek kitaip. Paminima viešbučio fojė detalė – baldas: *sėdėjo ant minkštos ryškiai raudonos kušetės* (147). Čia pasitelkiamos ir regimosios, ir lytėjimo detalės, būdvardiniai epitetai (žr. paryškintus žodžius). Kalbant apie pastatą minimos jam būdingos patalpos (virtuvė), darbuotojai (barmenas): *[v]iešbučio virtuvę surasti lengviausia – iš jos visada sklinda aiškūs apačios kvapai* (125); *norėjosi alaus, bet į viešbučio barą eiti vengiau. Nebenorėjau sutikti nei barmeno* (45). Erdvėms pavaizduoti pasirenkamos uodžiamosios, organinių pojūčių detalės. Viešbučio virtuvė romane detalizuojama. Odisėjas stebi veiksmą virtuvėje pro duryse esantį langelį: *[p]astebėjau šalia durų esantį stačiakampį langelį su užuolaidėle. Užuolaida buvo praskleista kaip tik tiek, kad galėčiau matyti, kas vyksta viduje* (126). Fragmento sakiniai siejami grandinininiu būdu, siejimo funkciją atlieka kartojimas – daiktavardis *uzuolaida* ir jo deminutyvas *uzuolaidėlė*. O vaizdas pro durų langą kiek neįprastas tokiai įstaigai: *[g]arsiai grojo muzika. [...] Apšvietimas priminė naktinį klubą, nors ant metalinių stalų gulėjo buitiniai įrankiai ir įvairūs produktai: daugiausiai jūros gyviai ir daržovės. Toliau matėsi lėkščių, kuriose buvo sukrauti valgiai, bet prieblandoje negalėjau įžiūrėti, kokie. Virtuvės viduryje stovėjo neaukštas metalinis stalelis [...] stalelis ne itin švarus* (127). Prieveiksmis *toliau* nurodo, kad pasakotojo žvilgsnis krypsta į giliau virtuvėje esantį vaizdą. Taigi virtuvei pavaizduoti naudojamas daiktavardžio *stalelis* kartojimas, pasitelkiamos girdimosios ir regimosios detalės. Virtuvei nebūdingas apšvietimas daro ją išskirtinę. Nors visa kita: maistas, stalai, lėkštės yra įprasti virtuvės atributai. Virtuvė pradedama vaizduoti nuo visumos: garso, apšvietimo ir pereinama prie konkrečių detalių: įrankių, baldų, maisto lėkštėse. Ši erdvė vaizduojama iš priekio (stebima pro langą duryse) pereinant prie gilumos (viduje esančių daiktų, darbuotojų elgesio) vaizdavimo. Ne tik erdvė, bet ir veiksmas virtuvėje netikėtas: *ar tai koks nors satanistų susirinkimas, ar paprasčiausias personalo iš apatinių triumų vakarėlis, kuriame demonstruojamas mėgėjiškas striptizas* (128). Viešbučiui pavadinti pasakotojas pasirenka daiktavardį *triumas* – ‘laivo ertmė tarp denio ir dugno’ (LKŽe). Žodžio reikšmė nurodo, kad daiktavardis turėtų būti vartojamas kiek kitame kontekste – jei viešbutis būtų laive. Tačiau taip nėra, viešbutis stovi saloje. Bet, kaip ir minėta, pasakotojas viešbutį įsivaizdavo esantį laivo formos, tad tokio daiktavardžio parinkimas yra motyvuotas.

Odisėjo kambarys nedetalizuojamas, tekste aptinkami tik keli vaizdo pro kambario langą fragmentai. Jiems apibūdinti pasitelkiamos regimosios detalės: *žvilgtelėjau pro langą – jūra, saulė, akmenys* (45); *[n]uėjau prie lango ir penkias valandas žiūrėjau į tolumoje juoduojančią jūrą. Dėl vieno dalyko reklaminiis bukletas nemelavo – jūra iš tiesų matėsi pro viešbučio langą* (184). Čia aptinkama metonimija („žodžio reikšmės perkėlimas, grindžiamas sąvokų ryšiu“ (Župerka, 2012, 63). Žodžių junginyje *bukletas nemelavo* daiktavardis reiškia buklete pateiktą informaciją. Fragmentuose minimi priešingi Odisėjo veiksmai – vienu metu jis tik žvilgteli (*žvilgtelėti* – ‘1. trumpai pažvelgti, pažiūrėti’ (*DLKŽe*), pro langą, kitu metu jis penkias valandas žiūrėjo pro langą. Apskritai viešbutyje veikėjas nelinkęs leisti laiko, jame tik ilsisi, žiūri pro langą arba nieko reikšmingo neveikia: *[g]ulėjau viešbučio lovoje ir junginėjau nė velnio nerodančius TV kanalus* (18). Sakinyje pavartotas frazeologizmas *nė velnio*, reiškiantis ‘1. visai nieko’ (*FŽe*). Taigi galima teigti, kad viešbutyje Odisėjui dažnai būna nuobodu.

Apskritai ir viešbutis, ir sala Odisėjui nepatinka. Viešbučio darbo pobūdis pasakotojui yra neaiškus: *nesuprantu, kokiū būdu čia vyksta darbai, kad ir kada iš viešbučio išeitum arba į jį grįžtum, registratūroje niekad niekas nesėdi* (147). Šiame fragmente aptinkama asmenų sinonimika – vienaskaitos pirmasis asmuo keičiamas vienaskaitos antruoju asmeniu (*išeitum, grįžtum*). Pasak Župerkos (2012), tokia asmenų sinonimika turi apibendrinamąją reikšmę, nes apie savo veiksmus kalbama kaip apie būdingus daugeliui. Vadinasi, galima teigti, kad visi viešbučio gyventojai turėtų patirti tą patį, kaip ir veikėjas – nematyti darbuotojų. Kad darbuotojai yra neatsakingi, aplaidūs, matyti iš šio teiginio: *sumauto viešbučio personalas nuolatos į mano kambarį įleidžia prašalaičius* (96). Šiame fragmente pavartotas esamasis apibendrinamasis laikas nurodo nuolatos pasikartojantį veiksmą. Savo kambaryje Odisėjas netikėtai susitinka su benamiu, vardu Homeras, o vėliau ir su policininku. Taip pat galimai jo kambaryje kažkas paliko lavoną. Todėl Odisėjo susierzinimas, nepasitenkinimas viešbučio darbuotojais yra suprantamas. Kaip viešbutis vertinamas, matyti iš jį apibūdinančio dalyvinio epiteto *sumautas*. Panašiai apibūdinama ir sala: *prakeikta sala [...]. Neradau nė vienos sumautos vietos, kur nebūtų akmenų* (9); *[s]ala nesiliovė manęs stebinti, gluminti ir kankinti* (126). Veiksmažodžio *sumauti* reikšmė žodynuose yra nutolusi nuo reikšmės, vartojamos šiame romane. Iš kūrinio konteksto matyti, kad veiksmažodis galėtų reikšti ‘erzinantis, nemėgstamas’. Odisėjas taip vadina salą ir viešbutį dėl juose esančių nepatogumų, pavyzdžiui, pernelyg akmenuoto pajūrio ar viešbučio darbuotojų neatsakingumo. Iš dalies sala ir viešbutis Odisėją apgavo, nes veikėjas sako: *[a]tvažiavau čia tik atostogauti ir mėgautis mizantropija. Ieškoti lytinių nuotykių* (13). Atostogų tikslas buvo atsiriboti nuo žmonių, tačiau įvyko priešingai, Odisėją apvogė, romano pabaigoje ir smarkiai sužalojo.

Apibendrintai galima teigti, kad viso romano metu veiksmas vyksta svetimoje Odisėjui erdvėje. Ją vaizduojant pasitelkiamos regimosios, girdimosios, uodžiamosios, organinių pojūčių bei lytėjimo detalės.

3.3. Romano *Doriforė* laikas

Romane vaizduojami įvykiai trunka neilgą laiko tarpą – vieną ar du mėnesius. Nors laikas tiksliai nėra įvardytas, kūrinyje minimi keli fragmentai, leidžiantys nustatyti gana tikslų veiksmo laiką: *[k]ovas ėjo į pabaigą* (82), *giedros, tačiau vis dar vėsios ankstyvo pavasario dienos popietę* (99), *šešėlyje neištirpusią pajuodusio sniego krūvą* (138). Romano pabaigoje laikas nurodomas nekonkrečiai: *daugiau kaip prieš mėnesį baigėsi žieminių padangų sezonas* (255). Čia iš skaitytojo reikalaujama kultūrinio konteksto, žinių, kada tiksliai transporto piemonės turi būti ruošiamos šiltajam metų sezonui. Vadinasi, romano laikas galėtų būti balandžio mėnuo. Reikia atkreipti dėmesį į veiksmažodį *eiti*. Jis, reiškiantis ‘slinkti (apie laiką)’ (*DLKŽe*) nurodo, kad laikas eina lėtai. Sniegas – žiemos reliktas – apibūdinamas dalyviniu epitetu *pajuodęs*, nurodo, kad tik šešėlyje yra likę sniego, vadinasi, dienos tampa vis labiau saulėtos. Kūrinyje aprašytas laikas parodo, kad lauke greitai temsta, oro temperatūra šiek tiek svyruoja, nes snaigės virsta lietaus lašais: *[u]ž lango jau buvo tamsu, dieną purškęs kompleksuotas lietus pamažu ėmė virsti smulkiomis, tokiomis pat išsigimusiomis snaigėmis [...]. Stambesnės snaigės [...] imdavo tirpti ir silpnai kibdamos savo lediniais nageliais [...] virsdamos vandens lašais* (34–35). Įsmeninamos snaigės yra keistos, neįprastos (*išsigimti* – gauti iškreiptą sandarą’ (*DLKŽe*). Snaigės ir lietus nurodo, kad oras nėra žemiškas, šaltas.

Tik pirmasis romano skyrius nurodo dabarties laiką: *praėjus metams išdrįsau prisiminti* (13). Nuo antro skyriaus pradedami pasakoti įvykiai, kurie jau įvyko anksčiau. Tačiau pasakojama ir prisimenama itin aiškiai, detalčiai, pasakojant vartojamas esamasis laikas, tarsi viskas vyktų dabar. Taip pasakotojas aktualizuoja jau buvusiu įvykius. Aktualizuodamas ir prisimindamas įvykius, pasakotojas apmąsto savo elgesį, esamą situaciją ir kaip joje atsidūrė. „Esamojo laiko formos reiškia veiksmą, aktualų kalbamuoju momentu“ (*DLKG*, 2006, 295), todėl vartojamas esamasis laikas suaktualina jau anksčiau atliktus veiksmus: *aš beveik negirdžiu* (35), *klausia sargas* (42), *atlieku savo darbą* (49). Taip pat esamasis laikas vartojamas apibendrinamajam laikui nurodyti: *[k]ai patenku į kamštį, visuomet prisimenu Kortasaro apsakymą* (30). Į kamščius pasakotojas patenka dažnai, nes prieveiksmis *visuomet* parodo pasikartojantį veiksmą.

Į veiksmo tėkmę, prisiminimus, kurie atkuriami esamuoju laiku, dažnai įsiterpia dar ankstesni pasakotojo prisiminimai iš vaikystės. Tokie prisiminimai romane yra labai reikšmingi. Pavyzdžiui, įterpiamas vaikystės nuotykis apie sudaužytą automobilį. Pasakotojui ir broliui žaidžiant automobilyje, Ernestas susižalojo ir taip įgijo randą: *Ernestas atsipirko žaizda ant peties* (41). Romano pabaigoje tas randas leidžia pasakotojui nuspręsti, ar žuvusio vyro kūnas yra Ernesto, ar ne: *[Ž]mogus, tikriau – numirėlis, kurį palaidojom [...] buvo apsišaukėlis* (237). Čia aptinkama viena iš sintaksinių komponavimo priemonių – korekcija, kuria yra patikslinama, kad kalbama apie negyvą žmogų.

Besikeičiantis paros laikas romane suprantamas iš užuominų, negausių leksikos vienetų: *[u]ž lango jau buvo tamsu* (34), *negaliu pretenduoti į šį salsvai kruviną grožį, kuris vadinamas rytmečiu* (122). Rytmetį pasakotojas, pasitelkdamas regimąsias ir skonio detales, apibūdina kaip *salsvai kruviną grožį*. *Salsvas* apibūdinamas kaip ‘truputį saldus’, o *kruvinas*, pavartotas penktąja reikšme, apibūdinamas perkeltine reikšme ‘5. prk. raudonas kaip kraujas’ (*DLKŽe*).

Tekste yra ir daugiau laiko nuorodų, akcentuojamų įvairiomis kalbos dalimis ar žodžių junginiais: *[k]iekvieną vakarą man atrodydavo* (36), *[k]ai paskutinį kartą užsukau* (37), *[j]is nuolat dingdavo – savaitei, mėnesiui [...] Dora tuo metu jau smarkiai gerdavo* (37), *ypač pastaruju metu apie ją daug kalbėdavo* (38). Kūrinyje laikas įvardytas laiką reiškiančiais daiktavardžiais arba daiktavardžiais su greta einančiais įvardžiais, prielinksniais.

Romane vyrauja praeities laikas, tačiau pasakojimas kuriamas taip, tarsi veiksmas vyktų dabarties laiku. Todėl vartojami esamojo laiko veiksmožodžiai: *negirdžiu, atlieku, negaliu*. Kūrinyje minimi ir prisiminimai iš pasakotojo vaikystės. Todėl vartojamas ir būtasis kartinis laikas: *atsipirko, palaidojom, pasakė*. Nauckūnaitė (2002) teigia, kad rašytojai neretai ką nors pasakoja iš veikėjo praeities ir vėl tęsia dabarties pasakojimą. Taigi romane *Doriforė* aiškiai matomos dabarties ir praeities linijos.

3.4. Romano *Vėjas mano akys* laikas

Beveik visas romano veiksmas vyksta ankstyvą pavasarį, kai Odisėjas atvyksta į salą: *[n]usimaudžiau, nors vietiniai kovo viduryje nė nemano lįsti į vandenį* (10). Jau romano pradžioje yra aiškiai nusakytas laikas – kovo vidury. Toliau laikas nusakomas abstrakčiai, vis pastebint, kaip su dabartiniu metų laiku susijęs gyvenimas saloje, kai dar nėra turistų: *ištiesė ranką baro savininkė ir šiuo sezono metu, kai lankytojų beveik nėra, matyt, dar ir barmenė* (21). Kitas fragmentas taip pat pabrėžia salos gyvenimą ne atostogų metu: *[p]avasaris, turistų dar nėra, o graikai tokiu metu apskritai kojos nekelia į tavernas* (165–166). Prieveiksmiu *dar* nurodoma, kad kol kas šiuo metu, tai

yra pavasarij, turistų nelaukiama, tačiau jau greitai metu prasidės jų antplūdis. Čia aptinkama ir sinekdocha *kojos nekelia*. Župerka (2012, 65–66) šią meninės raiškos priemonę apibūdina taip: „sinekdocha yra metonimija, kurios reikšmės perkėlimas grindžiamas kiekybiniu santykiu (dalis vietoj visumos arba atvirkščiai, rūšis vietoj giminės arba atvirkščiai, vienaskaita vietoj daugiskaitos arba daugiskaita vietoj vienaskaitos)“. Šiuo atveju turima galvoje, kad apskritai klientai nesilanko minimoje vietoje.

Kartais kūrinyje laikas tarsi sustoja, viena akimirka, atrodo, tęsiasi ilgai: [*m*]oteris *kokią valandą spoksojo į mane, paskui staiga išsiviepė* (21). Daiktavardis *valanda* nurodo gana ilgą laiko tarpą lyginant su prieviksniu *staiga* (*staiga* – ‘greitai, netikėtai’ (*DLKŽe*), o prieviksminis parodo nelauktą ir greitą veikėjos poelgį.

Pasakojimo metu viešbutis apytuštis: [*v*]iešbutyje *nebuvo nė gyvos dvasios. Gyventojų ne per daugiausia* (180). Tačiau tai įprasta, nes romano pasakojimo laikas yra ankstyvas pavasaris, kai turistų dar nebūna daug. Frazeologizmu *nė gyvos dvasios* (‘nė kiek, visai nieko (nėra)’ (*FŽe*)) sustiprinamas įspūdis, kad viešbutyje pasakojamuoju metu svečių yra nedaug.

Paskutiniame romano skyriuje pasakojami įvykiai jau praėjus keletui mėnesių po atostogų saloje. Prielaida, kad po aprašomųjų įvykių praėjo keletas mėnesių, daroma todėl, kad Odisėjas mini gimusį vaiką: *Telemachas dar mažylis, mudu su juo kažkuo panašūs – abu mokomės vaikščioti* (237). Todėl kūrinio pabaigoje esama distakcijos – apie įvykius saloje buvo pasakojama išsamiai, smulkiai, o romano pabaigoje tarsi peršokstama per kelis mėnesius ir tik trumpai apibūdinama, kas vyko per tą laiką, neaprašytą plačiau: Odisėjas atsiduria ligoninėje, vėliau veda moterį, miršta jo tėvas ir Odisėjas parduoda jo namą Lietuvoje, pats persikelia gyventi į salą ir susilaukia sūnaus. Paskutiniame skyriuje yra dar viena nuoroda į pasikartojantį laiką: [*k*]as dieną *sėdžiu ant uolų prie jūros* (236). Galima teigti, kad kiekvieną dieną Odisėjas veikia tą patį, todėl dienos yra vienodos, laikas matuojamas kitaip. Jau nebeapasakojama, kas įvyksta kiekvieną dieną, skaitytojas tik sužino Odisėjo kasdienybės rutiną.

IŠVADOS

1. Sigito Parulskio romanų *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* vyraujantys teksto tipai yra pasakojimas ir aprašymas. Iš romanų išrinkti teksto fragmentai, kurie nusako veikėjus, laiką ir erdvę. Išrinkti moteriškos ir vyriškos lyties asmenų įvardijimai. Sudarytos ir išanalizuotos 6 vyrų ir 7 moterų nominacinės eilės.

2. Išanalizavus pavyzdžius nustatyta, kad romanų *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* moteriškos ir vyriškos lyties veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Ernestas, Odisėjas, Homeras, Amerika, Heinrichas, Heinis, Diana, Liza, Sonia, Sara, Penelopė*), bendriniais daiktavardžiais (*šiknius, filologas, -ė, melagis, niekšas, turistas, primityvas, robinzonas, senis, valkata, benamis, sukčius, vokietis, moteris, būtybė, draugė, meilužė, senutė, sirena, barmenė, olandė, kekšė, prostitutė, mergina, kvaiša*), iš kurių nemažai giminystės ryšius nurodančių (*žentas, brolis, uošvis, žmona, motina*), žodžių junginiais (*sušiktas egoistas, Dėdė Henrikas, niūrus melancholikas, nykus tipas, senis Homeras, velnio Homeras, sumautas senis, mėsininkas brolis, telefoninė pažįstama, pamišėlė amazonė, Babilono kekšė, sena moteriškė, Liūdnojo vaizdo riterė, moteris su arkliušūdzio maišeliu, antidekartiško mąstymo įsikūnijimas* (taip vadinama *Doriforės* veikėja Marija), *ponia Marija, senutė Marija, durnė Marija, teta Rožė, laikrodininko žmona, baro savininkė*), netipišku žodžių junginiu *žmogus-įrankių-dėžė*, zoonimais (*pelėda, kiaulė, asilas*). Visus nominacinę reikšmę turinčius asmenų pavadinimus tekste keičia asmeniniai ir parodomieji įvardžiai *jis, ji (jinai), tas*. Romanuose *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* vaizduojami tikroviški (*Doriforės* pasakotojas, *Ernestas, Liza, Marija, Odisėjas, Homeras, Heinrichas, Sara, Sonia, Penelopė*) ir sąlygiški (*Diana*) veikėjai.

3. Romanuose pavaizduotos erdvės yra atviros (*miškas, miestas, sala* (sąlyginai) ir uždaros (*butas ir jo kambariai, laidojimo namai, viešbučio kambarys, virtuvė, fojė*), tikroviškos (*Graikija ir jos sala, Amerika*). Abiejuose romanuose veiksmas vyksta toje pačioje erdvėje – Graikijoje. Erdvės vaizduojamos pasitelkiant regimąsias, girdimąsias, uodžiamąsias, organinių pojūčių ir lytėjimo detales.

4. Romano *Doriforė* įvykiai prasideda ankstyvą pavasarį (kovo pabaigoje), vyksta vieną ar du mėnesius. Romane *Vėjas mano akys* veiksmas vyksta taip pat ankstyvą pavasarį nuo kovo vidurio ir trunka kelis mėnesius. Kūriniuose esama stagnacijos – realus veiksmo laikas pertraukiamas įterpiant veikėjų prisiminimus, dialogus ir aprašymus. Romano *Vėjas mano akys* pabaiga yra distakcijos pavyzdys, nes veikėjai vaizduojami praėjus keletui mėnesių.

5. Išnagrinėjus kūrinių lokaciją, išryškėjo rašytojo dažniausiai vartojamos stiliaus priemonės: palyginimai (*sekiau iš paskos kaip nešulinis mulas, lyg jauniklis paukštukas su ilgais, vos*

trūkčiojančiais blakstienų sparnais) ir hiperbolės (*guminiais batais braidantys po savo išmatas, galva buvo didesnė už sėdynę, o sėdynė – už gaublį*), vartojami veikėjams apibūdinti, zoonimai, parodantys veikėjo vertinimą (*pelėda, kiaulė, asilas*). Erdvei ir laikui vaizduoti pasitelkiami frazeologizmai (*nė velnio, nė gyvos dvasios*), erdvei vaizduoti neretai pasitelkiami įsmeininimai (*miestas verčia, vaidina, klupčiojanti jūra*).

6. Kūrinių sakiniai dažniausiai siejami grandininiu būdu. Dažniausiai vartojamos leksinės siejimo priemonės: kartojimas (kartojamas tas pats leksikos vienetas, bendrašakniai žodžiai (*užuolaida* ir *užuolaidėlė, išsinešdinti* ir *besinešdinanti*), tekstas taip pat siejamas hiperonimais ir hiponimais (*brolis* ir *Ernestas, moteris* ir *Diana, moteris* ir *Sara*), sinonimais (*ranka* ir *letena*).

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Parulskis Sigitas, Doriforė, Vilnius: Baltos lankos, 2004.
- Parulskis Sigitas, Vėjas mano akys, Vilnius: Baltos lankos, 2010.
- Alaunienė Zita, Sakinių siejimas ir mokinių kalba: metodinė medžiaga, Vilnius: PMTI, 1978.
- Alaunienė Zita, Teksto semantinis branduolys, klasifikacija ir struktūra, *Filologija*, 2009, Nr. 14, 5–15. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367167933498/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>, [žiūrėta 2020 01 26].
- Alaunienė Zita, Samprotaujantieji rašiniai: literatūriniai ir neliteratūriniai, *Gimtasis žodis*, 2011, Nr. 12, p. 2–10, 39.
- Alaunienė Zita, Struktūriniai teksto tipai ir mokykliniai rašiniai šiandien, *Gimtasis žodis*, 2011, Nr. 11, p. 8–16.
- Arnatkevičiūtė Laima, Erdvė ir laikas lietuvių eseistikoje, *Lituanistica*, 2005, Nr. 1, p. 65–78
- Baliulė Irena, Miestas, kavinė, bohema Jono Avyžiaus romane *Chameleono spalvos*, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2012, t. 15, p. 172–178.
- Barzdžiukienė Leonora Domininka, *Tekstas: samprata, komponavimas, funkciniai stiliai*, Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2003, p. 70.
- Baranova Jūratė, 2006, Postmodernism in Lithuanian Literature, *Athena*, 2006, Nr. 3, 15–155.
- Bertašavičiūtė Rima, Sigito Parulskio Doriforė – kaip pabėgti nuo kanono?, *Colloquia*, 2010, Nr. 23, p. 14. Prieiga per internetą: [http://www.lti.lt/failai/Nr23_Str_Bertasaviciute\(1\).pdf](http://www.lti.lt/failai/Nr23_Str_Bertasaviciute(1).pdf), [žiūrėta 2019 01 24].
- Blaževičiūtė Nijolė, *Vardai nuo A iki Ž*, Vilnius: Algarvė, 2007.
- Brazauskas Nerijus, Icchokas Meras: žinomas ir nežinomas meistras, *Colloquia*, 2005, Nr. 13, p. 68–79.
- Brazauskas Nerijus, Teksto strategijos lietuvių modernistiniame romane, *Lituanistica*, 2006, Nr. 2, p. 77–88.
- Buitkienė Janina, Dar kartą apie diskursą ir koherenciją, *Žmogus ir Žodis*, 2005, Nr. 1, p. 5–8.
- Butkus Alvydas, *Lietuvių pravardės*, Kaunas: AESTI, 1995, p. 464.
- Česnulienė Vida, *Gramatinė ir leksinė kohezija mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose*, Daktaro disertacija, Vilnius: Edukologija, 2012.
- DLKŽe – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga per internetą <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>, [žiūrėta 2020 03 16].

DLKG – *Dabartinė lietuvių kalbos gramatika*, 2006, Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Eliade Mircea, *Šventybė ir pasaulietiškas*, iš prancūzų kalbos vertė Petras Račius, Vilnius: Mintis, 1967, p. 16.

FŽe – *Frazeologijos žodynas*. Prieiga per internetą <http://lkiis.lki.lt/frazeologizmu>, [žiūrėta 2020 01 25].

Galiniš Vytautas, Girdzijauskas Juozas, Gužauskas Vilius ir kt., *Literatūros teorijos apybraiža*, Vilnius: Vaga, 1982, p. 240.

Jakavonytė-Staškuvienė Daiva, Teksto analizė – vienas iš IV klasės mokinių komunikavimo kompetencijos ugdymo būdų, *Žmogus ir žodis*, 2011, Nr. 1, p. 33–42. Prieiga per internetą <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367179585013/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>, [žiūrėta 2020 01 24].

Jekentaitė Leonarda, Herojus, kokio dar nebuvo, *Gimtas žodis*, 2005, Nr. 2, p. 17–21.

Juknaitė Vanda, Modernumas ir tradicija R. Granausko apsakyme „Šiaurės vėjas“, *Žmogus ir žodis*, 2000, Nr. 2, p. 29–33.

Jurgutienė Aušra, Apie rašymą ir Parulskio „Doriforę“, *Literatūra ir menas*, 2005, Nr. 7(3036), p. 4.

Katkuvienė Jurga, Diagnozė: tarpas. Kartos portretas rašytojo akimis, *Kultūros barai*, 2003, Nr. 4 (461), p. 33–35.

Kensminienė Aelita, Erdvė lietuvių mįslėse, *Tautosakos darbai*, T. 40(2010), p. 124–138.

Konsultacijų bankas, Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Prieiga per internetą <http://www.vlkk.lt/konsultacijos>, [žiūrėta 2019 10 12].

Koženiauskienė Regina, *Retorika: iškalbos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.

Kriūnienė Jolanta, Laikas M. Zingerio prozoje, *Gimtas žodis*, 2003, Nr. 12, p. 10–18, 45.

Kunas Nikolajus, *Senovės Graikijos legendos ir mitai*, Vilnius: Alma littera, 2015.

Kuzavinis Kazimieras, Savukynas Bronys, *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.

KTŽ – Gaivenis Kazimieras; Keinys Stasys, *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa, 1990. 278 p.

Labanauskas Evaldas, Perkamo sekso dievinimas – mitas?, *Kauno.diena.lt*. Prieiga per internetą: <https://kauno.diena.lt/naujienos/pasaulis/ekonomika-ir-politika/perkamo-sekso-dievinimas-mitas-528086>, [žiūrėta 2020 01 25].

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga per internetą <http://www.lkz.lt/>, [žiūrėta 2020 03 25].

Lietuvių žargono bazė. Pagrindiniai duomenys, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010.

- Macienė Jurgita, Deminutyvų vaidmuo stiliaus figūrose, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2006, t. 1, p. 89.
- Marcinkevičienė Rūta, *Spaudos tekstų žanrai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007.
- Marcinkevičienė Rūta, *Žanro ribos ir paribiai: Spaudos patirtys*, Vilnius: Versus aureus, 2008.
- Marcelionienė Elena, Veiksmazodis – pasakojimo pagrindas, *Žvirblių takas*, 2012, Nr. 3, p. 34–40.
- Nastaravičius Mindaugas, Sigitas Parulskis: Aš nežinau, koks tas žmogus turi būti, *15min.lt*, 2011. Prieiga per internetą <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/sigitas-parulskis-as-nezinau-koks-tas-zmogus-turi-buti-285-172905?copied>, [žiūrėta 2019 04 14].
- Nauckūnaitė Zita, Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai, Vilnius: *Gimtasis žodis*, 2002.
- Nauckūnaitė Zita, Argumentavimas tekstų tipų sistemoje, *Žmogus ir žodis*, 2005, Nr. 1, p. 17–21.
- Papaurėlytė-Klovienė Silvija, Lingvokultūrinė precedentinių tekstų specifika, *Žmogus ir Žodis*, 2007, Nr. 1, p. 31–36.
- Papaurėlytė-Klovienė Silvija, Mikalauskas Algirdas, Precedentinių tekstų tipai ir funkcijos Juozo Erlicko knygoje „Apreiškimai 366 / Juozapas“, *Filologija*, 2012(17).
- Ramonaitė Valerija, *Literatūros mokslo įvado pagrindai*, Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė, 2000.
- Ramonaitė Valerija, *Rinktiniai raštai*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2010.
- Semantiniai žodžių tipai*, Lietuvių kalba ir literatūros istorija. Prieiga per internetą: [http://ualgiman.dtiltas.lt/semantiniai_zodziu_tipai.html#c\)%20Sinonimai](http://ualgiman.dtiltas.lt/semantiniai_zodziu_tipai.html#c)%20Sinonimai), [žiūrėta 2019 12 02].
- Sirtautas Vytautas, Petkevičienė Regina, Grenda Česys, *Rinktiniai kalbotyros straipsniai*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001.
- Skužinskaitė Ilona, *Gamtos įprasminimas Romualdo Granausko romanuose*, Magistro darbas, Vilnius: Lietuvos Edukologijos universitetas, 2012, p. 44
- Sobeckis Dainius, Kairos ir ciitonos laikas Leonardo Andriekaus poezijoje, *Inter-studia humanitatis*, 2012, Nr. 13.
- Stasiulis Mindaugas, „Minia Sigito Parulskio prozoje ir eseistikoje“, *Teksto slėpiniai*, 2002, Nr. 5, p. 67–82
- Šeina Viktorija, Laikinoji sostinė Vinco Mykolaičio-Putino romane Altorių šešėly, *Colloquia*, 2013, Nr. 29, p. 14–37
- Šerelytė Renata, Sunku būti vyru, *Metai*, 2005, Nr. 2, p. 139–141.
- Šimkutė Sigita, Sigito Parulskio odisėja. Prieiga per internetą: <http://specialistams.skaitymometai.lt/index.php?1089340385>, [žiūrėta 2020 02 21].
- Šmitienė Giedrė, Savas miestas: asmens savasties aspektas. Utena Alfonso Nykos-Niliūno kūryboje, *Literatūra*, 2006, t. 48 (1), p. 59–76.

- Švilpienė Dovilė, Miesto ir kaimo dialogas B. Radzevičiaus ir A. Ramono prozoje, *Gimtas žodis*, 2005, Nr. 8, p. 6–12.
- Tonkich Dmitrij, *The Linguistic, pragmatic and cognitive aspects of lexical repetition in literary discourse*, Magistro darbas, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005.
- Vaskelienė Jolanta, *Trumpas teksto lingvistikos žinynas*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
- Vaitiekūnas Dainius, Aprašymas romane: Broniaus Radzevičiaus Priešaušrio vieškėliai, *Žmogus ir žodis*, 2001, Nr. 2, p. 35–39
- Vaitiekūnas Dainius, Naratyvumo aprašymas. Jono Biliūno novelė Vagis, *Teksto slėpiniai*, 2002, Nr. 5, p. 67–88.
- Vaitiekūnas Dainius, Naratologija – pasakojimo teorija, *Gimtas žodis*, 2003, Nr. 5, p. 10–16.
- Vaitiekūnas Dainius, Juozo Apučio novelė „Nesmagu, kad liekat vienas“: implikuotasis Bronius Radzevičius, *Colloquia*, 2018, Nr. 40, p. 62–74.
- Viliūnas Giedrius, *Nuo ko pradėti? – Teksto analizė mokykloje*, Vilnius: Alma littera, 1998, p. 8–24.
- Žukas Saulius, *Literatūros teorija: atidus skaitymas*, Vilnius: Baltos lankos, 2001.
- Župerka Kazimieras, *Stilistika*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2012.
- Валгина Нина Сергеевна, Теория текста: Учебное пособие, Москва: Логос, 2003.
- Ивинский Павел, Город и литература, *Literatūra*, 2010, t. 52(2), p. 150–152. Prieiga per internetą <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367175208148/datastreams/DS.002.2.01.ARTIC/content>, [žiūrėta 2020 01 26].

Studijų programa: Lietuvių kalbotyra

Vardas, pavardė: Ieva Kadžiulytė

Darbo pavadinimas: Sigitos Parulskio romanų *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* teksto ir kalbos ypatumai

Darbo pavadinimas anglų kalba: Textual and linguistic features of novels *Doriforė* and *Vėjas mano akys* by Sigitas Parulskis

Darbo vadovė: doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Darbo gynimo data: 2020 m. birželio 12 d.

Pagrindiniai žodžiai: lokacija, veikėjas, erdvė, laikas

Pagrindiniai žodžiai anglų kalba (keywords): location, character, space, time.

SANTRAUKA

Magistro darbo tikslas – išanalizuoti romanų lokaciją: aptarti, kokie teksto ir kalbos ypatumai vyrauja romanuose, kokiomis kalbinėmis priemonėmis vaizduojami veikėjai, erdvė ir laikas. Analizuojant romano veikėjų, laiko ir erdvės aprašymus bei leksines priemones pasitelkiami interpretacijos ir analizės metodai. Išanalizavus paaiškėjo, kad romanų *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* vyraujantys teksto tipai yra pasakojimas ir aprašymas. Iš romanų išrinkti teksto fragmentai, kurie nusako veikėjus, laiką ir erdvę. Išrinkti moteriškos ir vyriškos lyties asmenų įvardijimai. Sudarytos ir išanalizuotos 6 vyrų ir 7 moterų nominacinės eilės. Romanų *Doriforė* ir *Vėjas mano akys* moteriškos ir vyriškos lyties veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Ernestas, Odisėjas, Homeras, Amerika, Heinrichas, Heinis, Diana, Liza, Sonia, Sara, Penelopė*), bendriniais daiktavardžiais (*šiknius, filologas, -ė, melagis, niekšas, turistas, primityvas, robinzonas, senis, valkata, benamis, sukčius, vokietis, moteris, būtybė, draugė, meilužė, senutė, sirena, barmenė, olandė, kekšė, prostitutė, mergina, kvaiša*), iš kurių nemažai giminystės ryšius nurodančių (*žentas, brolis, uošvis, žmona, motina*), žodžių junginiais (*sušiktas egoistas, Dėdė Henrikas, niūrus melancholikas, nykus tipas, senis Homeras, velnio Homeras, sumautas senis, mėsininkas brolis, telefoninė pažįstama, pamišėlė amazonė, Babilono kekšė, sena moteriškė, Liūdnojo vaizdo riterė, moteris su arkliašūdzio maišeliu, antidekartiško mąstymo įsikūnijimas* (taip vadinama *Doriforės* veikėja Marija), *ponia Marija, senutė Marija, durnė Marija, teta Rožė, laikrodininko žmona, baro savininkė*), netipišku žodžių junginiu *žmogus-įrankių-dėžė*, zoonimais (*pelėda, kiaulė, asilas*). Visus nominacinę reikšmę turinčius asmenų pavadinimus tekste keičia asmeniniai ir parodomieji įvardžiai *jis, ji (jinai), tas*. Išanalizuotos atviros (*miškas, miestas, sala* (sąlyginai) ir uždaros (*butas* ir jo *kambariai, laidojimo namai, viešbučio kambarys, virtuvė, fojė*), tikroviškos (*Graikija* ir jos *sala, Amerika*) erdvės.

Išnagrinėjus kūrinių lokaciją, išryškėjo rašytojo dažniausiai vartojamos stiliaus priemonės: palyginimai ir hiperbolės, vartojami veikėjams apibūdinti, zoonimai, parodantys veikėjo vertinimą.

SUMMARY

The aim of this Master's thesis is to analyse the location of the novels, as well as the dominant textual features, which are being used in the portrayal of characters, space and time. Both novels were examined applying the methods of interpretation and analysis. The research highlights narrative and descriptive text types to be the most frequent in *Doriforė* and *Vėjas mano akys*. Textual fragments, describing characters, time and space were collected from the novels. Designators of gender were categorised into 6 nominal rows of men and 7 nominal rows of women. Characters of *Doriforė* and *Vėjas mano akys* tend to be referred to by their personal names (*Ernestas, Odisėjas, Homeras, Amerika, Heinrichas, Heinis, Diana, Liza, Sonia, Sara, Penelopė*), common nouns (*šiknius, filologas, -ė, melagis, niekšas, turistas, primityvas, robinzonas, senis, valkata, benamis, sukčius, vokietis, moteris, būtybė, draugė, meilužė, senutė, sirena, barmenė, olandė, kekšė, prostitutė, mergina, kvaiša*), many of which signify consanguinity (*žentas, brolis, uošvis, žmona, motina*), word collocations (*sušiktas egoistas, Dėdė Henrikas, niūrus melancholikas, nykus tipas, senis Homeras, velnio Homeras, sumautas senis, mėsininkas brolis, telefoninė pažįstama, pamišėlė amazonė, Babilono kekšė, sena moteriškė, Liūdnojo vaizdo riterė, moteris su arkliašūdžio maišeliu, antidekartiško mąstymo įsikūnijimas* (nickname of heroine Marija in *Doriforė*), *ponia Marija, senutė Marija, durnė Marija, teta Rožė, laikrodininko žmona, baro savininkė*), unordinary word collocations, e.g. *žmogus-įrankių-dėžė*, zoonyms (*pelėda, kiaulė, asilas*). Every personal name with nominal significance is substituted by personal and demonstrative pronouns *jis, ji (jinai), tas*. Different spaces were analysed, open (*forest, city, island* (hypothetical) and closed (*an apartament and its rooms, funeral home, hotel room, kitchen, the foyer*), spaces existing in reality (*Greece and its island, USA*). Investigation of the location in the novels reveals stylistic means, which are frequently used by the author: similes and hyperboles, meant to describe the different characters, zoonyms, expressing the author's attitude towards the characters.